



มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๘๘ ตอนที่ ๑๘๗๑ – ๑๘๘๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์



แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๘๗๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษา มหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๒



ถ. โดยมากตั้งแต่ตื่นนอน ผมมีความรู้สึกอยู่เสมอว่า คล้าย ๆ กับมีอะไรที่
ข้องใจ หรือทุกข์ใจ หรือเดือดร้อนใจเป็นประจำ ไม่ทราบว่าจะอารมณ์อะไรเกิดขึ้น
และจะคิดอยู่อย่างนั้น ก็คิดว่า ที่เราเป็นอย่างนั้นคืออะไร ทำไมต้องคิดอยู่เสมอ
เป็นวิบากอะไรในอดีตหรือเปล่า คือ คอยหาเรื่องราวเราจะต้องทุกข์ จะต้องเดือดร้อน
อยู่เป็นประจำ แต่เมื่อคิดได้ว่า ที่คิดอย่างนั้นก็เป็นสภาวะธรรมอย่างหนึ่งเท่านั้น
ก็บรรเทาไปได้ชั่วขณะเดียวและก็เป็นอีก เป็นอยู่อย่างนี้เป็นประจำ แทบจะทุกวันเลย

สุ. แสดงให้เห็นว่า การหลงลืมสติมีมาก เพราะว่าจะระลึกเพียงขณะนั้น
แต่ไม่ได้ระลึกทางตา ไม่ได้ระลึกสภาพธรรมอื่น เช่น นามธรรมที่เห็นและสิ่งที่ปรากฏ
ทางตา นามธรรมที่ได้ยินและเสียงที่ปรากฏทางหู เป็นต้น

การที่จะขัดเกลาละความไม่รู้ ต้องเจริญความรู้ทั่วทั้ง ๖ ทางบ่อย ๆ เรื่อง ๆ
จนกระทั่งไม่ว่าสภาพธรรมในขณะนั้นจะเป็นอะไร สติก็สามารถระลึกและรู้ทันที่
สามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นทันทีว่า ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพ
นามธรรมหรือรูปธรรมเท่านั้น

ถ. บางทีขณะที่คิดได้ว่า นั้นเป็นแต่เพียงสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง ก็ยังนึกว่า
ที่คิดนี้เป็นเรา คิดซ้อนเข้าไปอีกแทนที่จะละคลาย ผมว่าปัญญาเรานี้ค่อยเหลือเกิน
ที่จะละจะคลาย

สุ. แสดงให้เห็นว่า ต้องอบรมเจริญมากกว่านั้นอีก เพราะว่าเรื่องละคลาย
เป็นเรื่องที่รู้ขึ้น เพราะฉะนั้น ตราบไถยังไม่รู้ขึ้น คือ ยังไม่เข้าใจลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในชีวิตประจำวันขึ้น จะละคลายความไม่รู้ไม่ได้



โดยมากทุกท่านได้ยินคำว่า ละคลาย แต่ควรจะเข้าใจด้วยว่า ละคลาย หมายถึงคลายความไม่รู้ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิดนึก กำลังเป็นสุข เป็นทุกข์ในชีวิตประจำวันตามปกติ ขณะใดที่รู้ขณะนั้นจะทราบได้ว่า ละคลาย ที่ละเล็กที่ละน้อย

ถ. ไม่ใช่ละคลายไม่ให้คิดอย่างนั้น ใช่ไหม

ส. ละคลายความไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ถ. ห้ามไม่ให้คิดอย่างนั้น คงเป็นไปไม่ได้ แต่สิ่งที่เราต้องทำ คือ พยายาม ศึกษาและระลึกสิ่งที่ยังไม่รู้เนื่อง ๆ บ่อย ๆ จึงจะเป็นอุบายที่ละคลายได้

ส. เรียนเรื่องจิตมากก็มาก เรียนเรื่องเจตสิกมากก็มาก เรียนเรื่องปัจจัยต่าง ๆ มากก็มาก ผลก็คือ ควรรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามที่เรียน เพื่อที่จะละคลาย สรุปมาที่เป็นเพียงสภาพรู้ซึ่งเป็นนามธรรม หรือเป็นรูปธรรม ที่ไม่ใช่สภาพรู้ จึงจะไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่เรา

ถ. ตัวอย่างที่อาจารย์ยกมา ๒ เรื่องนั้น เป็นเรื่องที่ท่านพิจารณา ปฏิจจนูปบาททั้ง ๒ เรื่องเลย ปฏิจจนูปบาท ผมก็พยายามศึกษา ซึ่งพระพุทธองค์ ตรัสว่า เป็นเรื่องยากลึกซึ้ง ไปเปิดศัพท์คำว่า ปฏิจจะ แปลว่า อาศัย หรือ เกี่ยวเนื่อง คำว่า สมุปบาท แปลว่า เกิดขึ้น ถ้าแปลงอย่างสั้น ๆ รวมกันก็แปลว่า ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น แต่ความหมายลึกซึ้งกว่านั้น ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบาย

ส. ขณะนี้ทางตา คือ ทั้งหมดจะต้องมีอยู่ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน การศึกษาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก หรือปัจจัยต่าง ๆ ในคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ได้เข้าใจแล้ว ก็คือให้สามารถรู้ว่า กำลังเห็น เป็นสภาพรู้ และภายหลังก็จะรู้ว่านามธรรมที่ปรากฏนี้ต้องมีเหตุมีปัจจัย เช่น เห็นเป็นอย่างหนึ่ง ได้ยินเป็นอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่เป็นนามธรรม คือ เป็นสภาพรู้ แต่เห็นเป็นนามธรรมที่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาซึ่งต้องอาศัยจักขุปสาท ส่วนได้ยิน เป็นนามธรรม เป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้เหมือนกัน แต่ไม่ใช่สภาพที่เห็น เพราะเกิดขึ้น โดยอาศัยเสียงเป็นปัจจัย ขณะที่เสียงกำลังปรากฏ



เมื่อรู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมแล้วก็สามารถรู้ว่า ขณะนี้นามธรรมนี้เกิดเพราะปัจจัยคือเสียง ไม่ใช่ให้นึกเป็นคำ แต่ทันทีที่ระลึกทางตาก็คือ สภาพนามธรรมนี้มีปัจจัย คือ สิ่งที่กำลังปรากฏ และขณะที่กำลังได้ยินเสียงก็รู้ว่า นามธรรมคือสภาพที่ได้ยินนั้นมีปัจจัย คือ เสียง เพราะฉะนั้น ก็เป็นนามธรรมแต่ละชนิด ซึ่งเกิดขึ้นเพราะปัจจัยต่างกัน

ถ. เรื่องปฏิจลสมุปบาทก็ถึงที่ปัจจัย ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น อ่านแล้วได้ประโยชน์อยู่อย่างหนึ่ง คือ จำได้ว่า อวิชชาให้เกิดสังขาร สังขารให้เกิดวิญญาณ วิญญาณให้เกิดนามรูป นามรูปให้เกิดสฬายตนะ สฬายตนะให้เกิดผัสสะ ผัสสะให้เกิดเวทนา เวทนาให้เกิดตัณหา ตัณหาให้เกิดอุปาทาน จำได้โดยไม่ได้ท่อง เพราะไปอ่านในพระสูตรก็พบ อ่านในอรรถกถาก็พบ พุดถึงเรื่องอนุโลมและปฏิโลม กลับไปกลับมาอย่างนั้น และยังแสดงเป็นวัฏฏะ เป็นวงกลม ในอรรถกถาก็ให้ไปอ่านในวิสุทธิมรรค ในวิสุทธิมรรคก็บอกว่าเอาตรงไหนขึ้นก็ได้ สรุปแล้วยังไม่เข้าใจเท่าไร แต่ที่อาจารย์บอกว่า เป็นเรื่องธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น ทางตากดีที่จะเกิดขึ้นได้ นามธรรมจะเกิดขึ้นต้องมีเหตุมีปัจจัย รูปธรรมจะเกิดขึ้นก็ต้องมีเหตุมีปัจจัย สติที่จะระลึกได้บ่อย ๆ ก็ต้องมีเหตุมีปัจจัย อย่างนี้รู้สึกว่าจะเข้าใจดีกว่า

สุ. การศึกษาธรรม ถ้าเข้าใจจุดประสงค์ว่า เพื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สติระลึกว่า ธรรมไม่ได้อยู่ในหนังสือ แต่ทุกอย่างที่ได้ศึกษามาแล้ว ความเข้าใจทั้งหมดนั้นจะต้องในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังรู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง แม้แต่เรื่องของปัจจัยที่ทรงแสดงไว้ ก็เพื่อให้เห็นสภาพความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน เป็นต้น นั่นเอง

ถ. ในขณะที่สติปฏิฐานยังไม่เกิด ท่านอาจารย์พูดเมื่อสักครู่นี้ว่า สมถภาวนาที่สมควรอบรมเจริญ คือ เมตตา กับ มรณานุสติ กราบเรียนท่านอาจารย์ช่วยอธิบายโดยละเอียดว่า การอบรมเจริญมรณานุสติอย่างละเอียดนั้นเป็นอย่างไร



ส. การฟังพระธรรมต้องทราบว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่มีจริง ๆ และสภาพธรรมที่มีจริง ๆ นั้นมีทั้งกุศลและอกุศล ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ อกุศลย่อมเกิดมากกว่ากุศล และเวลาที่สติปัฏฐานไม่เกิด ก็มีปัจจัยที่จะให้กุศลชั้นอื่นเกิด ซึ่งไม่ใช่ให้ทำ แต่หมายความว่าพระธรรมที่ทรงแสดงเพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมทั้งหมด ทั้งอกุศลและกุศล ประการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยตามความเป็นจริง เพื่อที่จะรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น จุดประสงค์สูงสุด คือ เพื่อเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม แต่การที่สติปัฏฐานที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเกิด เป็นสิ่งที่ยากและไม่บ่อย ดังนั้น การฟังทั้งหมดจะเป็นปัจจัยทำให้กุศลชั้นอื่นเกิด

ไม่ใช่เราจะทำ แต่เพราะว่าสติปัฏฐานเป็นกุศลที่เกิดยาก การฟังธรรมและเห็นประโยชน์ของกุศล ชั้นต่าง ๆ จะเป็นปัจจัยทำให้เมื่อสติปัฏฐานไม่เกิด กุศลชั้นอื่นก็มีปัจจัยที่จะเกิดได้ ซึ่งบางท่านก็เกิด บางท่านก็ไม่เกิด เช่น ได้ฟังเรื่องโทษของโทสะและอนิสงส์ของเมตตา ทั้ง ๆ ที่ได้ฟังอย่างนี้มามากสักเท่าไร แต่เวลาที่ความโกรธเกิดขึ้นจริง ๆ ก็ขึ้นอยู่กับธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา แล้วแต่การสะสมความเข้าใจ และการเห็นประโยชน์ของกุศลที่จะทำให้สติขั้นใดหรือกุศลขั้นใดเกิด ถ้าสติที่เป็นขั้นความสงบจากอกุศลเกิด ก็เห็นโทษของโทสะในขณะนั้นและมีเมตตาแทนที่จะเกิดโทสะ ซึ่งบังคับไม่ได้ แต่ให้เห็นว่า ธรรมที่ได้ฟังทั้งหมดจะเกื้อกูลให้กุศลเกิด ตามกำลังของกุศลชั้นนั้น ๆ

ถ. ที่ผมเรียนถามนี้ ก็เพราะเคยได้ฟังท่านอาจารย์กล่าวว่า การศึกษาอบรมพระธรรมนั้น ลักษณะคล้ายกับดาบสองคม โดยนัยเดียวกัน การทำทาน ถ้าหากว่าท่านนั้นประกอบด้วยเจตนาทำก่อนทำ เจตนาในขณะที่ทำ และเจตนาหลังจากที่ทำแล้ว รวมทั้งปฏิบัติภาวนาผู้รับเป็นผู้ที่สมควร ก็จะได้กุศลที่แตกต่างกัน หรือการอบรมเจริญมรณานุสสติ คล้ายดาบสองคม ถ้าเราทำทาน ทำเพื่อหวังอยากจะได้มาก กับทำทานเพื่อเกื้อกูลให้เกิดสติสัมปชัญญะ อาจารย์ช่วยกรุณาขยายความลักษณะของดาบสองคมอีกสักครั้ง เพราะผมเองเมื่อได้ศึกษาพระธรรมแล้ว



การทำงานก็จะเลือกทำกับผู้ที่เราจะได้อะไรได้กุศลมาก ๆ หรือในขณะที่สติปัฏฐานไม่เกิด ก็อยากจะไปทำเมตตาบ้าง หรือไปทำมรณานุสติบ้าง

ส. ที่ว่าการศึกษารธรรมเป็นดาบสองคม ก็เพราะถ้าศึกษาแล้วเข้าใจผิด ปฏิบัติผิด จะทำให้อกุศลจิตเกิด แต่ถ้าศึกษาถูก เข้าใจถูก ก็จะทำให้ละอกุศล เพราะฉะนั้น ต้องเข้าใจว่า จุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรมเพื่อเข้าใจถูก และละอกุศล เพื่อละ เช่น ในเรื่องของทาน เวลาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอานิสงส์ของทานลักษณะต่าง ๆ ว่า ถ้าประกอบด้วยเจตนา ๓ กาล เช่น ก่อนให้อกุศลจิตเกิด มีบุพพเจตนา กำลังให้ขณะนั้นก็เป็นกุศลจึงมีการให้ เป็นมูญจนเจตนา และเมื่อให้แล้วกุศลจิตก็ยังเกิดภายหลังอีก เพราะฉะนั้น กุศลนั้นย่อมมีกำลังเป็นกุศลขั้นอุกฤษฏ์ หรือขั้นเลิศ

การที่ทรงแสดงธรรมในเรื่องของทาน เพื่อให้เข้าใจเหตุและผลตามความเป็นจริง แต่ผู้ที่เข้าใจผิด แทนที่จะเข้าใจว่าพระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องเหตุและผลก็เกิดโลภะ ความต้องการอานิสงส์หรือผลของทาน เพราะฉะนั้น แทนที่จะให้ทานตามปกติและก็รู้ว่า บางครั้งที่ให้อาจจะเป็นการให้ที่ไม่มีบุพพเจตนา คือ อาจจะบังเอิญไปพบคนที่ยากไร้ และเสียสละให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อประโยชน์แก่บุคคลนั้น เช่น ให้เงินกับคนขอทาน ซึ่งขณะนั้นก็ได้คิดเตรียมการล่วงหน้าว่าวันนี้จะให้ขอทานจำนวนเท่านี้คน หรือจำนวนเท่านี้บาท แต่เมื่อมีบุคคลที่ทุกข์ยากเฉพาะหน้า ก็สงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นทานกุศลไป ซึ่งผู้ที่ให้ทานก็รู้ว่า ทานที่ให้ในขณะนั้นไม่มีบุพพเจตนา แต่มีมูญจนเจตนา และเมื่อให้ไปแล้วอาจจะไม่ได้ระลึกถึงทานนั้นเลย ก็ไม่เป็นไร ไม่ใช่เวลาเมื่อไม่มีบุพพเจตนาไม่ให้ ต้องคอยให้มีบุพพเจตนา ก่อนจึงจะให้ หรือเมื่อให้ไปแล้วมีบุพพเจตนา มีมูญจนเจตนา ก็พยายามที่จะระลึกถึงทานนั้นบ่อย ๆ โดยหวังอานิสงส์ของทานนั้นที่จะให้ผลอย่างเลิศ หรือให้มีอานิสงส์มาก

ถ้าเป็นโดยลักษณะนั้น ไม่ได้ละอะไร และไม่ได้เข้าใจเหตุผลด้วยว่า พระธรรมที่ทรงแสดงทั้งหมด ทรงแสดงเหตุและผลตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ



แต่ไม่ใช่มุ่งหวังให้บุคคลใดเกิดความติดหรือความหวังต้องการในผลหรือในอานิสงส์ของกุศลขั้นนั้น ๆ

หรือในเรื่องของสังฆทาน บางท่านก็ทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า สังฆทานมีอานิสงส์มาก แต่เมื่อมีความต้องการผลมากของสังฆทาน ก็พยายามที่จะทำสังฆทาน โดยที่บางคนอาจจะถามว่า สังฆทานทำอย่างไร จะต้องมีการ มีข้าว มีไม้กวาด หรือมีตะกร้า หรือจะต้องมีอะไรบ้าง และบางคนก็ถามว่า ต้องกล่าวว่อย่างไร คือ ต้องมีการกล่าวซึ่งผิดก็ไม่ได้ ต้องกล่าวให้ถูก เพื่ออะไร ก็เพื่อหวังอานิสงส์มากของสังฆทาน

พระธรรมทั้งหมดเพื่อการละ เพื่อการขัดเกลา แต่ในขณะที่บุคคลนั้นหวังผลหรือหวังอานิสงส์ของกุศล ขณะนั้นไม่ใช่เพื่อการขัดเกลาเลย แทนที่จะเข้าใจว่า สังฆทาน คือ การให้ทานแก่พระสงฆ์โดยไม่เจาะจงพระภิกษุ และมีความนอบน้อมในพระภิกษุผู้รับ บางท่านก็อยากจะได้อานิสงส์ของสังฆทานมาก ซึ่งปกติไม่ได้เป็นผู้ที่นอบน้อมต่อพระภิกษุสงฆ์ แต่เมื่อต้องการอานิสงส์ของสังฆทาน ก็พยายามทำสังฆทาน โดยนิมนต์พระภิกษุโดยไม่เจาะจง และพยายามจะนอบน้อมอย่างยิ่ง ในขณะที่ถวายทาน แต่ผลก็คือผู้นั้นบอกว่า ทำเท่าไรก็ไม่สำเร็จ คือ ใจยังไม่นอบน้อมอยู่นั่นเอง

แสดงให้เห็นว่ ตามปกติควรจะเป็นผู้นอบน้อมต่อพระสงฆ์ ถ้าผู้ใดเป็นผู้ที่มีปกตินอบน้อมต่อพระสงฆ์ เวลาถวายสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อสงฆ์ ขณะนั้นมีความนอบน้อมซึ่งเป็นกุศล เพราะฉะนั้น อานิสงส์ก็มาก

อานิสงส์ไม่ได้อยู่ที่ถึง ไม่ได้อยู่ที่ข้าวสาร ไม่ได้อยู่ที่วัตถุ แต่จิตที่ปราศจาก โลภะ โทสะ โมหะ และฟุ้งใสด้วยกุศลมากเท่าไรก็เป็นกุศลเท่านั้น

บางท่านอาจจะถวายทานแก่พระภิกษุ และคิดถึงความเป็นภิกษุบุคคล โดยเจาะจงภิกษุบ้าง หรือไม่มีความนอบน้อมต่อพระภิกษุ ขณะนั้นจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่กุศลจิต เพราะฉะนั้น จะให้อานิสงส์มากได้อย่างไร



ถึงแม้ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงว่า สังขทานมีอนิสงส์มาก ก็ไม่ได้หมายความว่า พระองค์ส่งเสริมให้บุคคลใดมีความโลภ มีความติด มีความต้องการในอนิสงส์ของสังขทาน แต่ทรงแสดงเหตุว่า เมื่อสภาพของจิตที่เป็นกุศลซึ่งเป็นเหตุผ่องใสเพียงใด ก็จะทำให้กุศลวิบากซึ่งเป็นผล เป็นกุศลวิบากที่เกิดเพียงนั้น แต่ไม่ได้หมายความว่า ให้ไปติดในผลที่เกิด หรือในอนิสงส์ที่เกิดของทานที่ให้ นี่จึงเป็นความหมายของการศึกษาพระธรรม

ถ้าศึกษาโดยไม่เข้าใจว่าการศึกษาพระธรรมเพื่ออะไรอย่างเดียว ไม่ใช่เพื่อติดข้อง ไม่ใช่เพื่อการสะสม ไม่ใช่เพื่อการหวังผลหรืออนิสงส์ใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ ก็เป็นคาบ ๒ คม คือ แทนที่ผู้ผู้นั้นจะเข้าใจว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงตามเหตุและผล ก็จะเข้าใจว่า เมื่อทรงแสดงว่าอนิสงส์จะมีมากได้อย่างไร ผู้นั้นก็ไปปากเพียรเพื่อหวังได้อนิสงส์มากอย่างนั้น

นี่เป็นไปในเรื่องของทาน แต่ก็สังเคราะห์ได้สำหรับในเรื่องอื่น ๆ ด้วย ซึ่งจะต้องเป็นเรื่องที่เข้าใจธรรมจริง ๆ ว่า เพื่อการละคลาย

ถ. เมื่อเห็นดอกไม้และพิจารณาว่า เพียงแค่นี้ที่กระทบจักขุปสาทเท่านั้น จะถือว่าเป็นการพิจารณาทั้งรูปทั้งนามได้หรือเปล่า

ส. โดยมากทุกท่านอาจจะสงสัยเกี่ยวกับข้อ เช่น เป็นการพิจารณารูปนาม หรือยัง หรือเป็นการพิจารณาสติปัฏฐานหนึ่งสติปัฏฐานใดหรือเปล่า

ตามความเป็นจริงทราบว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน และเมื่อได้ศึกษาเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั้นเป็นความเข้าใจขั้นฟังและพิจารณาว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน แต่ต้องทราบว่า ธรรมทั้งหมดที่ได้ฟัง คือ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้เอง





๑๔๗๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๒



ส. ไม่อยากให้ใครคิดว่า กำลังทำวิปัสสนา หรือขณะนี้เจริญสติปัฏฐาน หรือเปล่า แต่อยากให้เข้าใจธรรมจริง ๆ เป็นความเข้าใจจริง ๆ ว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ถึงแม้จะได้ฟังคำนี้สัก ๑๐๐ ครั้ง ๑,๐๐๐ ครั้ง ไม่ว่าที่ชาติก็ตาม เครื่องทดสอบปัญญาว่าเป็นความเข้าใจจริง ๆ หรือไม่ คือ ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เอง เข้าใจลักษณะของเห็นที่กำลังปรากฏที่กำลังเห็นในขณะนี้หรือไม่ว่าเป็นแต่เพียงธรรมอย่างหนึ่ง และขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้ การทดสอบปัญญาความเข้าใจก็คือว่า เมื่อได้ฟังแล้วว่าไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ขณะที่กำลังได้ยินในขณะนี้ เป็นธรรม เป็นธาตุรู้ ไม่ใช่เราจริง ๆ หรือเปล่า นี่คือจุดประสงค์

เพราะฉะนั้น ความสงสัยทั้งหมดก็ยังคงเป็นความสงสัย จนกว่าจะเป็นปกติอย่างนี้ และเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏว่า ในขณะที่กำลังเห็น ไม่ต้องคิดถึงว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมหรือเปล่า เป็นสติปัฏฐานหรือเปล่าทั้งสิ้น ขอให้เริ่มใหม่โดยในขณะที่กำลังเห็นอย่างนี้ เข้าใจ ใช้คำว่า เข้าใจ เข้าใจลักษณะสภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้ว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงอาการรู้ เป็นสภาพรู้อย่างหนึ่งเท่านั้น

เพราะถ้ารู้ในลักษณะที่เป็นอาการรู้ เป็นสภาพรู้ ก็หมายความว่า รู้ลักษณะของนามธรรม เพราะนามธรรมเป็นชื่อสมมติเรียกสภาพธรรมที่น้อมไปสู่อารมณ์หรือกำลังรู้อารมณ์นั่นเอง เพราะฉะนั้น ทางหู ที่จะบอกว่า ได้ยินเป็นนามธรรม เสียเป็นรูป ถ้าพูดตามก็ง่ายมาก แต่คำว่า นามธรรม เป็นเพียงคำที่แสดงลักษณะของธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นสภาพที่รู้อารมณ์ทางหนึ่งทางใด เช่น ทางหู ก็เป็นสภาพของธาตุชนิดหนึ่งซึ่งกำลังได้ยินหรือรู้เสียงในขณะนี้



เพราะฉะนั้น ไม่ต้องคิดว่า เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมหรือเปล่า หรือเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า แต่กำลังเข้าใจจริง ๆ หรือเปล่าว่า การได้ยิน สภาพที่ได้ยินในขณะนี้ เป็นธาตุรู้ชนิดหนึ่ง เป็นสภาพรู้ชนิดหนึ่ง นี่คือการเข้าถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ เพราะว่ามีนามธรรมและรูปธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย และเมื่อได้ศึกษาปรมัตถธรรม คือ ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ก็เข้าใจอย่างมากทีเดียวว่า เป็นจิตประเภทไหน เป็นเจตสิกอะไร เกิดกับจิตอะไร เป็นรูปชนิดไหน ขณะที่เห็นในขณะนี้ต้องอาศัยจักขุสัทธาทรูปซึ่งเป็นสภาวะรูป เป็นรูปที่มีลักษณะจริง ๆ เป็นรูปที่สามารถกระทบกับสีสน์วันณะที่ปรากฏทางตา และรูปนี้มีอายุเพียงชั่ว ๑๗ ขณะจิต คือ จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะ สภาวะรูป ๆ หนึ่งก็ดับไป

แม้แต่สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ ก็เคยได้ยินได้ฟังมาโดยตลอดว่าเป็นรูปธรรม เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เป็นรูปที่สามารถกระทบกับจักขุสัทธาทรูปอย่างเดียวก่อนนั้น และรูปนี้ก็อายุเพียง ๑๗ ขณะจิตเท่านั้น ในขณะที่ปสาทรูปและรูปารมณคือสิ่งที่กำลังปรากฏทางตากระทบกัน และมีอายุที่ยังไม่ดับไป คือ ยังไม่ครบ ๑๗ ขณะ เป็นปัจจัยให้มีการเห็นเกิดขึ้น คือ เป็นปัจจัยให้วิถิจิตเกิดขึ้นรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาที่ยังไม่ดับหลายขณะ เรียกว่าวาระหนึ่ง หรือชุดหนึ่งของจิต ซึ่งเกิดขึ้นโดยอาศัยจักขุสัทธาทรูป จึงเป็นจักขุทวารวิถิจิต คือ เป็นจิตที่เกิดขึ้นรู้อารมณ์โดยอาศัยจักขุสัทธาทรูป จะเห็นได้ว่า ความรวดเร็วของรูปธรรมซึ่งมีอายุเพียง ๑๗ ขณะจิต ทั้งจักขุสัทธาทรูปและรูปารมณที่ยังไม่ดับ เป็นปัจจัยให้เกิดการเห็นในขณะนี้ ซึ่งเป็นสภาพรู้

นี่คือการฟัง และต้องพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจสภาพที่กำลังเห็นในขณะนี้ จึงจะเป็นประโยชน์ของการฟัง

แต่ถ้าฟังแล้วยังไม่ได้ระลึก เพราะว่าเห็นก็มีอยู่มากมายเหลือเกินในวันหนึ่ง ๆ และที่ครั้งที่สติเกิดระลึกได้ บางวันอาจจะไม่มีเลยที่จะระลึกลักษณะของสภาพที่กำลังเห็นทางตา และบางวันก็อาจจะมีบ้าง แต่ไม่บ่อย และแม้ว่าจะมีการระลึก คือ กำลัง



ศึกษา พิจารณาเข้าใจในสภาพที่เห็นว่าเป็นสภาพรู้ แต่แม้กระนั้นก็ยังไม่ประจักษ์ในธาตุรู้จริง ๆ เพียงแต่เริ่มเข้าใจ

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญสติปัฏฐาน คือ การอบรมความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ และผู้ที่ศึกษาพระอภิธรรมมามาก ทั้งอภิธัมมัตถสังคหะ หรือบางท่านอาจจะศึกษาถึงพระอภิธรรมปิฎก จะเห็นได้ว่า แม้กระนั้นก็ยังไม่ได้ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจบ่อย ๆ เนื่องจาก เพราะฉะนั้น จะต้องมียุทธวิธีที่อุปการะ คือ การศึกษา การฟังพระสูตรต่าง ๆ เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกรู้ มีการสลัดที่จะเห็นว่า ชีวิตดำรงอยู่เพียงชั่วขณะสั้น ๆ และไม่เที่ยงเลยจริง ๆ คือ เกิดขึ้นและดับไป

ถ้ามีการฟังเรื่องของธรรมที่จะทำให้จิตสลัด และสามารถระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ ก็จะได้เห็นว่า ต้องศึกษาธรรมวินัยจริง ๆ จึงจะเกื้อกูลให้อบรมเจริญปัญญาที่ละเล็กทีละน้อยบ่อย ๆ เนื่องจาก

ไม่มีใครที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้และกิเลสดับทันที นอกจากผู้ที่เป็นอุคฆฏิตัญญูบุคคลซึ่งได้ฟังพระธรรมมามาก ได้อบรมเจริญปัญญามามากพร้อมที่เพียงฟังพระธรรมสั้น ๆ ก็สามารถเข้าใจแม้ในอรรถของคำว่า ธรรม คือ กำลังเห็นเป็นสภาพธรรม กำลังได้ยินเป็นสภาพธรรม และธรรมเหล่านี้เกิดจากเหตุ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เพราะฉะนั้น ก็เป็นของจริงซึ่งจะต้องอบรมความเข้าใจรู้ลักษณะของสภาพธรรม และไม่ต้องคิดถึงว่าจะเป็นสติปัฏฐานหรือเปล่า เพราะว่าขณะใดที่กำลังเห็นและเข้าใจในสภาพธรรมที่เห็นขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน คือ พร้อมด้วยสติที่กำลังระลึกรู้ที่ลักษณะที่เห็น และในขณะนั้นที่เป็นความเข้าใจถูกก็เป็นปัญญา เพราะฉะนั้น ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐานที่กำลังระลึกรู้ลักษณะของนามธรรมหรือลักษณะของรูปธรรมที่ละอย่าง



ถ. ในพระไตรปิฎก คำว่า พิจารณากายในกาย จิตในจิต บางท่านบอกว่า การที่พระพุทธเจ้าใช้คำว่า กายในกายนั้น คือ จะต้องมียกยวดยาน ๆ กันอยู่ แต่ก็ไม่ค่อยจะเชื่อ เพราะไม่ได้ค้นอรรถกถา ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายด้วย

ส. ปัญญา คือ ความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมซึ่งปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะพูดว่า พิจารณากายในกาย หรือ เห็นกายในกายก็ตาม ก็จะต้องรู้ว่า การที่จะรู้ลักษณะของกายนั้นรู้ได้ทางทวารไหน ขณะไหน ขณะนี้ทุกคนเพียงจำว่า มีร่างกาย และคงจะจำไว้ตลอดเวลาว่า มีอวัยวะทุกส่วนครบตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า นี่เป็นความจำ แต่ไม่ใช่ลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกายปรากฏให้รู้

เพราะฉะนั้น ต้องทราบว่า การที่จะเห็นกายในกายได้ ในเมื่อกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าเป็นรูปธาตุ เป็นรูปธรรม เป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมซึ่งเป็นมหาภูตรูป และมีรูปอื่นซึ่งอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้นรวมกันทั้งหมดแต่ละคนก็มี ๒๗ รูป นี่โดยขึ้นของการฟังเข้าใจ แต่การพิจารณาเห็นกายในกายจะต้องรู้ว่า กายที่ว่ามีปรากฏให้รู้ได้นั้นเมื่อไร ก็คือในขณะที่กระทบสัมผัสส่วนหนึ่งส่วนใด จะมีลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เฉพาะส่วนนั้นเท่านั้นที่ปรากฏ

การอบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นการละอัตตสัญญา คือ การทรงจำรูปร่างลักษณะของร่างกายทั้งหมดว่า เป็นคิ้ว เป็นตา เป็นแขน เป็นขา เป็นมือ เป็นเท้า เป็นส่วนต่าง ๆ และให้รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วเห็นกาย คือ เห็นสภาพของรูปที่กายตามความเป็นจริงว่า มีลักษณะเพียงอ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวในขณะที่กระทบสัมผัส ซึ่งไม่มีความจำอื่นมาเจือปน เช่น ในขณะที่ทุกท่านกำลังกระทบสิ่งที่แข็งในขณะที่ อย่างอื่นมีไหม ตามีไหมที่แข็ง หูมีไหมที่แข็ง มือที่แข็งมีไหม เท้าที่แข็งมีไหม เลือดเนื้อหัวใจที่แข็งมีไหม ไม่มีเลย

ลักษณะสภาพธรรมจริง ๆ คือ แข็ง การที่รู้ว่าไม่มีอะไรเลยนอกจากแข็ง นั่นคือการที่จะละอัตตสัญญา การที่เคยทรงจำว่ามีเรา หรือเรามีอยู่ในรูป



แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าเป็นรูปแต่ก็ยังมีความรู้สึกว่าเป็นเรา หรือว่ามีเราในรูป ถ้าไม่มีความเข้าใจจริง ๆ ก็ละอัตตสัญญาไม่ได้

เพราะฉะนั้น ความหมายของการละอัตตสัญญา ไม่มีอะไรเหลือ จิตเกิดขึ้นเพียงขณะเดียวและรู้อารมณ์ที่ละอารมณ์ และอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็มีความที่สั้นมาก ถ้าเป็นรูปก็มีความเพียงแค่จิตเกิดดับ ๑๗ ขณะเท่านั้น เพราะฉะนั้น รูปทั้งตัวที่เคยยึดถือว่าเป็นเรา แท้ที่จริงก็เป็นรูปแต่ละรูปซึ่งเล็กละเอียดและเกิดดับสลับต่อกันอย่างรวดเร็ว เหมือนกับกองผงคลีซึ่งมีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่ แต่เมื่อไม่รู้ความจริงก็เป็นรูปทั้งก้อน ทั้งแท่ง รวมกันเป็นเรา

การที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ เป็นการรู้ลักษณะของสภาพธรรมจริง ๆ ที่ละเอียดและกำลังเกิดดับ ไม่ต้องอาศัยวิชาการอื่นใดมาเทียบ เพราะบางคนอาจจะพอใจที่จะใช้วิชาการอย่างอื่นมาเทียบเคียงว่าทางวิทยาศาสตร์กล่าวว่า รูปมีอายุเท่าไร เกิดดับเท่าไร และกว่าที่จะมากระทบตาทะกระทบหู มีการได้ยิน มีการเห็นต่าง ๆ จะมีวิธีการอย่างไร ความเป็นมาอย่างไร ในการที่จะเกิดการได้ยิน การเห็น เป็นต้น แต่ในขณะที่ที่กำลังเห็น เกิดแล้วดับแล้ว ใครสามารถแสดงศาสตร์นี้หรือวิชานี้ให้ประจักษ์ได้ ซึ่งเป็นความจริง กำลังได้ยิน ไม่ต้องคิดถึงเรื่องว่า กว่าได้ยินจะเกิดขึ้นต้องอาศัยคลื่นเสียงกระทบกับอะไรบ้าง เพราะว่าในขณะที่เป็นสภาพที่กำลังได้ยินเสียงซึ่งเกิดแล้วดับ

เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยความเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียดขึ้น ๆ เป็นปัจจัยให้เกิดการระลึกได้ที่จะรู้ และที่จะเข้าใจตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน การรู้กายหรือรูปที่ปรากฏที่กาย การรู้จิตประเภทต่าง ๆ การรู้เวทนา ความรู้สึกต่าง ๆ หรือการรู้ธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ ที่กำลังปรากฏอยู่

ท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ท่านบอกว่า ท่านเคยเที่ยวแสวงหาธรรมไปตามที่ต่าง ๆ และแสวงหามาก ก็ยังไม่พบธรรมเลย แต่เมื่อท่านเข้าใจธรรมแล้ว เมื่อตื่นลืมตาขึ้น ก็ธรรมทั้งหมด ไม่มีอะไรเลยที่ไม่ใช่ธรรม



เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ เป็นธรรมทั้งนั้น ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ส่วนใหญ่ทำไมจึงหลงลืมสติ ไม่ระลึกรู้ตามที่เคยได้ยินได้ฟัง ให้เข้าใจจริง ๆ ตามที่เคยได้ยินได้ฟังว่า ไม่มีตัวตน เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง ที่เป็นอย่างนี้ก็เป็นเพราะเหตุว่าวันหนึ่ง ๆ คิดดู สัญญาเจตสิกเกิดกับจิตทุกขณะ แต่ว่าจำอะไร

ทันทีที่ลืมตาเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด จำสิ่งที่เห็น และได้ยินเสียงอะไรก็จำเสียงที่ได้ยิน เพราะฉะนั้น วันหนึ่งก็มีการจำรูปที่ปรากฏทางตา และนึกถึงเรื่องราวรูปนั้นเสียมากมาย ทุกขณะก็เป็นสัญญาที่จำแต่ละขณะในเรื่องของรูปนั้น ในขณะที่ได้ยินเสียงต่าง ๆ ทางหู จะเป็นข่าวสารการเมืองการบ้าน วิทย์ โทษทัศน์อะไรก็แล้วแต่ สัญญาก็จำเรื่องเหล่านั้นตลอดทางหู ในขณะที่บริโภคอาหารก็มีสัญญาความจำในรส ในขณะที่กระทบสัมผัสก็มีสัญญาความจำในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น แต่เป็นการจำเรื่องราว จำสมมติบัญญัติ

และสำหรับการฟังพระธรรม เมื่อเทียบกับการจำเรื่องอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าเป็นการจำที่น้อยมาก เพราะว่าส่วนใหญ่ทุกท่านจะฟังรายการวิทยุตอนเช้า ๓๐ นาที หรือโดยประมาณจริง ๆ ก็ ๒๕ นาที ซึ่งวันหนึ่งมีมากกว่า ๒๕ นาที เพราะฉะนั้น สัญญา ความจำ ก็จำเรื่องอื่นไว้มาก แต่จำเรื่องของธรรมไว้เพียงเล็กน้อย จึงยากที่สติปัญญาจะระลึกรู้ และไม่ใช่ว่าเพียงฟัง ต้องมีการพิจารณาให้เข้าใจสิ่งที่ฟังด้วย เพราะว่าบางท่านอาจจะฟังพร้อมกับการทำงาน มีกิจธุระรีบด่วน บางท่านบอกว่า บางวันฟังแล้วเข้าใจมาก แต่บางวันรีบ ๆ ก็ฟังไม่ค่อยจะเข้าใจเท่าไร

เพราะฉะนั้น เมื่อฟังแล้ว กว่าที่จะเข้าใจจริง ๆ จนกระทั่งสัญญาเกิดระลึกรู้ได้ ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ว่า เป็นเพียงสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นลักษณะรู้เท่านั้น ก็เห็นได้จริง ๆ ว่า ชีวิตประจำวันของแต่ละคน จะต้องอบรมเจริญความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมเสียก่อน ให้เป็นความเข้าใจจริง ๆ จนสติเกิดเมื่อไร ก็เป็นสัมมาสติ คือ ระลึกรู้ ตรงลักษณะของสภาพธรรม และเข้าใจในสภาพธรรมที่กำลังปรากฏด้วย



แต่ถ้าไม่มีความเข้าใจในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ หรือไม่มีการฟัง แล้ว ๆ เล่า ๆ ไม่มีการพิจารณาแล้ว พิจารณาอีกจนเป็นความเข้าใจ เพียงแต่อยากจะปฏิบัติ และก็ถามว่าจะปฏิบัติอย่างไร หรือสติเกิดแล้วจะทำอย่างไร ก็แสดงให้เห็นว่า เมื่อไม่มีความเข้าใจ ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมโดยสภาพที่เป็นอนัตตาอย่างมั่นคง สติจะระลึกรู้ได้อย่างไร เพราะว่าไม่เคยรู้ ไม่เคยเข้าใจ

แทนที่จะปฏิบัติอย่างไร ก็ควรเป็นว่า จะเข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ได้อย่างไร ซึ่งก็มีทางเดียว คือ ฟังอีก พิจารณาอีก จนกระทั่งเข้าใจอีก และสติก็จะระลึกได้ เพราะว่าเข้าใจแล้ว แต่ตราบไถยังไม่เข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมโดยละเอียดจริง ๆ แม้สติจะมีการระลึกก็ไม่รู้ว่าจะเข้าใจได้อย่างไร เพราะว่าไม่เคยฟัง ไม่เคยพิจารณา ไม่เคยเข้าใจเรื่องลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญา ขอให้เข้าใจว่า เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏขณะใด ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน

การเข้าใจเรื่องที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้อ่าน นั้นเป็นการเข้าใจเรื่องราวของสภาพธรรม แต่ขณะใดที่มีความเข้าใจในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ขณะนั้นเป็นสติปัฏฐาน เพราะฉะนั้น เน้นที่ความเข้าใจในลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นสติปัฏฐานแล้ว

เห็นกายในกาย ต้องเข้าใจว่า ที่กายมีอะไรที่ปรากฏที่ไม่ใช่ตัวตน ก็มีลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว เมื่อไรที่กำลังระลึกลักษณะของแข็ง และเข้าใจในลักษณะที่แข็ง รู้ว่าเป็นรูปธรรมชนิดหนึ่ง ที่เคยหลงว่าเป็นเรา หรือของเรา หรือมีเราในรูป แต่ความจริงแล้วเป็นแต่เพียงลักษณะที่แข็ง และถ้าปัญญาสมบูรณ์ขึ้นก็จะประจักษ์ได้ว่า ขณะนั้นเองแข็งเกิดขึ้นและดับไป ไม่มีอย่างอื่นเลย ไม่มีตัวตนสักอย่างเดียวที่จะรวมอยู่ในลักษณะของรูปแข็งที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้น นี่คือการเห็นกายในกาย แต่ก่อนอื่นต้องเข้าใจว่า กาย คือ รูปที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว



จะไปเห็นอย่างอื่นนอกจากนี้ได้ไหม เวลากระทบสัมผัสเมื่อไร ก็แข็ง อ่อน เย็น ร้อน ตึง ไหว จะไปเห็นอย่างอื่นได้ไหม ข้อที่ควรคิด มีอะไรอีกหรือเปล่าที่จะเห็นได้ที่กายนี้ ถ้าไม่มี จะไปทำอย่างอื่นได้อย่างไร นอกจากมีแข็งเมื่อไรก็ระลึกเมื่อนั้น ไม่ต้องทำอะไรเลย สภาพธรรมมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นและดับไปอยู่ตลอดเวลา

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม คือ แสดงเรื่องของธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยให้ปัญญารู้ ไม่ใช่ให้ทำอย่างอื่น เพราะว่ามีสภาพธรรมเกิดแล้วโดยความเป็นอนัตตา โดยเหตุโดยปัจจัย ไม่ใช่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดทำ เพราะฉะนั้น ปัญญา ก็เพียงรู้ให้ถูกต้องตามลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังมีแล้วในขณะนี้

นี่เป็นเรื่องของพิจารณาภายในกาย หรือเห็นภายในกาย ไม่ใช่แต่เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว ก็ชาติมาแล้วในอดีต และแม้ในชาตินี้ และแม้ในชาติต่อ ๆ ไป จนกว่าจะละการยึดถือแข็ง อ่อน เย็น ร้อน ตึง ไหวที่ปรากฏว่า เป็นเรา มิฉะนั้นแล้ว ก็ยังคงมีอัตตสัญญาที่แม้ไม่ปรากฏก็คิดว่ามี เช่น ในขณะที่แข็งกำลังปรากฏ ส่วนอื่นของร่างกายไม่ปรากฏเลย แต่ก็ยังคิดว่ามี





๑๘๗๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๒



ในขณะที่แข็งปรากฏมีกายปสาทรูปแน่นอน ถ้าไม่มีกายปสาทรูป แข็งปรากฏไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่มีกายปสาทรูป มีรูปที่อ่อนหรือแข็งเป็นปฐวีธาตุ มีรูปที่เย็นหรือร้อนเป็นเตโชธาตุ มีรูปที่ไหวหรือตั้งเป็นวาโยธาตุ และมีจิตที่กำลังรู้เฉพาะแข็งเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นเลยในขณะนั้น และกายปสาทรูปก็ดับอย่างรวดเร็ว ปฐวีธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุที่กำลังปรากฏก็ดับอย่างรวดเร็ว และทั้งหมด จึงไม่มีเรา นี่คือการเห็นกายในกาย รู้ว่าเป็นแต่เพียงกาย ไม่ใช่เรา

ทุกชาติต้องเป็นอย่างนี้ ฟังดูเหมือนไม่ยาก แต่เป็นความจริง จนกว่าจะประจักษ์และถ่ายถอนอัสสัณญาได้

ไม่ยาก ไซ้ไหม ที่จะระลึก ที่จะค่อย ๆ รู้ขึ้น แต่ต้องเป็นผู้ที่อดทน และเป็นผู้ที่รู้ตามความเป็นจริงว่า ละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลบ้างหรือยัง

ผู้ฟัง เรื่องกายในกาย ไปอ่านพยัญชนะแล้วงง สมัยผมเรียนใหม่ ๆ เห็นกายในกาย เห็นจิตในจิต จิตที่ยิ่งกว่าให้รู้ขึ้นไป ๆ จิตที่เป็นมรรคตให้รู้ พยัญชนะเหล่านี้ทำให้งุนงงมาเสมอ แต่ถ้าได้ฟังอาจารย์บรรยายก่อน กลับไปอ่านอีกทีชัดเจนขึ้นได้ประโยชน์ขึ้น อย่างวันนี้สรุปย่อลงมาเลยว่า พยัญชนะจะว่ากายในกาย มีกายซ้อนกาย กายนอก กายใน วางไว้ก่อน เอาเป็นว่าระลึกที่กาย คือ มีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตั้ง ไหว รู้ได้ทางกาย เพราะฉะนั้น กาย เวทนา จิต ธรรม พยัญชนะต่าง ๆ เหล่านั้น ผมว่าวางไว้ก่อน ถ้าเข้าใจที่อาจารย์บรรยายแล้ว กลับไปอ่านอีกทีจะชัดเจนดีกว่าเก่ามาก



ถ. ขณะที่ลมกระทบ จิตผมจะไม่ค่อยทัน คือ รู้ว่าเป็นพัดลมทันทีเลย เป็นการนึกคิดเลย ขณะที่กระทบเราจะรู้ไม่ทัน จะไปรู้ตอนนึกคิด รู้จิตของเราว่า ตอนนี้นำลึกลงนึกคิด

ส. ขณะนี้สติปัฏฐานเกิดได้ไหม

ถ. ถ้ามีความเข้าใจคงได้

ส. เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ การฟังเรื่องนามธรรมและรูปธรรม จนกระทั่งเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกเมื่อมีสภาพธรรมหนึ่ง สภาพธรรมใดปรากฏ และระลึกเพื่อที่จะพิจารณารู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เพียงคิด แต่เป็นการระลึกในลักษณะที่ปรากฏ

ถ. ผมติดตามฟังท่านอาจารย์เรื่อย แต่รู้สึกว่าการปฏิบัติจริง ๆ ไม่ค่อยจะได้ผล อย่างตอนกระทบสติเราไม่ทัน ไปรู้ตอนที่กระทบแล้วเป็นสัตว์เป็นบุคคลไปแล้ว และเรารู้ว่า นั่นเป็นนามนึกคิด ไม่ใช่ขณะที่เรากำลังกระทบ ตอนกระทบผมระลึกไม่ทัน

ส. ถ้าเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน จะไม่ใช่คำว่า ระลึกไม่ทัน เพราะว่า ในขณะนี้ มีสภาพธรรมกำลังปรากฏ ระลึกทันที จะไม่ทันได้อย่างไร ขณะนี้มี สภาพธรรมกำลังปรากฏและระลึก ไม่ทันอย่างไร

ถ. เราไประลึกว่า เป็นพัดลมมากระทบเราแล้ว ไม่ใช่สภาพที่กำลังกระทบ ไปคิดอย่างนั้น

ส. ขณะที่คิดว่าเป็นพัดลม ขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐานแน่นอน เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ว่าขณะนั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน แต่ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด ใน ๖ ทาง คือ ทางตามีสภาพธรรมอย่างหนึ่งกำลังปรากฏ ทางหุ้มมีสภาพธรรม อีกอย่างหนึ่ง ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้รู้ลักษณะของปรมัตถธรรม สภาพธรรมที่มีลักษณะจริง ๆ ในขณะนั้น เพราะฉะนั้น จะไม่มีการไม่ทันเลย เพราะว่า ไม่ขาดลักษณะของสภาพธรรมทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทาง



ผู้ฟัง ผมนึกถึงที่อาจารย์พูดตอนต้นว่า การน้อมเข้าไปรู้ลักษณะ อันนี้ยาก อาจารย์บอกว่า แม้คนที่อ่านอภิธรรมมัตถสังคหะจบและเรียนพระอภิธรรมปิฎกก็ตาม การที่จะน้อมเข้าไประลึกไว้ในลักษณะ อันนี้ยาก เพราะว่าปกติของคนเรา การน้อมเข้าไปรู้ลักษณะอย่างที่เราอาจารย์ยกตัวอย่างว่า เห็นหรือได้ยิน ลักษณะเป็นอย่างไร แต่ขณะที่พิจารณา ที่กำลังเทียบเคียง สำเนียง สังกตอยู่ นั้น จะมีการคิดนึกปนเข้ามา จะคิดนึกถึงบัญญัติ เกิดสลับกันอย่างนี้ ปกติของปุถุชนสติที่ระลึกมีน้อย การคิดนึกจะแทรกเข้ามา เพราะฉะนั้น การที่จะน้อมไปรู้ลักษณะจึงยาก ซึ่งก็ได้แก่ตัวผมเอง แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็เหมือนกัน

ที่อาจารย์พูดเมื่อก็ถึงการน้อมไประลึกลักษณะ คำพูดแค่นี้ไปกระตุ้นเราอีกว่าการที่เรายังเข้าไปไม่ถึงลักษณะ เพราะมีการคิดนึกเข้ามาเป็นตัวปิดกั้น และจะอย่างไรเมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว

ผมก็คิดว่า คงจะต้องฟัง และคอยสังเกต สำเนียง คือ ต้องน้อมระลึกถึงลักษณะอยู่เสมอ ๆ พยายามทำความเคยชินให้เกิดขึ้น ครั้งหนึ่งผมเคยฟังเทปของอาจารย์ที่ว่า การเจริญสติปัฏฐานอย่างปุถุชนกับพระอริยะ สติคงไม่เหมือนกัน อย่างของพระอริยะสติคงเกิดบ่อย ของเราเกิดเล็ก ๆ น้อย ๆ และจะสลับกับการคิดนึกถึงบัญญัติมากกว่า ไม่ทราบที่ผมพูดมานี้จะผิดถูกอย่างไร ที่ว่าต้องฟังต่อไป และน้อมระลึกถึงลักษณะ ต้องน้อมอยู่เสมอ ทำให้เกิดความเคยชิน

ส. ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า ต้องรู้ทั่ว คือ ถ้ายังไม่ทั่วทราบใดก็ยังคงเป็นตัวตนที่กำลังคิด เพราะฉะนั้น ในขณะที่มีความคิดแทรก ขณะนั้นก็ต้องพิจารณารู้ว่า แม้แต่ความคิดก็ไม่ใช่เรา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้น กว่าจะตลอดทั้งวันไม่มีเรา สติเกิดขณะไหนก็เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง เมื่อนั้นจึงจะเป็นผู้ที่ใกล้ชิดต่อการที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

และสำหรับผู้ที่ศึกษาธรรมมานาน ก็ควรที่จะได้ทราบว่า เพื่อประโยชน์ คือ รู้ลักษณะของธรรม ไม่ใช่เพียงเข้าใจเรื่องของธรรมเท่านั้น มิฉะนั้นจะทำให้เข้าใจผิด



ในการปฏิบัติได้ เพราะบางท่านแม้ศึกษาพระธรรมถึงขั้นพระอภิธรรม แต่ก็ยังเข้าใจผิดในการปฏิบัติได้ คือ ไม่สอดคล้องกันในเรื่องของการศึกษาและในการรู้ลักษณะของสภาพธรรม เช่น กล่าวว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน สภาพธรรมเป็นแต่เพียงนามธรรมและรูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแต่ละอย่าง แต่ละลักษณะ ก็ควรที่จะเข้าใจโดยรู้ในขณะที่กำลังเห็น กำลังได้ยิน ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน แต่บางท่านก็ไม่ได้อบรมเจริญปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ในชีวิตประจำวัน เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ถ้าไม่ศึกษาโดยรอบคอบ โดยละเอียด แม้จะเป็นผู้ที่ศึกษาลักษณะของสภาพธรรม เข้าใจเรื่องจิต เรื่องเจตสิก แต่จุดประสงค์ของการเข้าใจเรื่องจิต เจตสิก ไม่ใช่เข้าใจเรื่องจิต เจตสิก ตามหนังสือ แต่ต้องเข้าใจเรื่องจิต เจตสิก ในขณะที่จิตประเภทใดกำลังเกิด และเจตสิกประเภทใดกำลังเกิดขึ้น ทำกิจการงาน ซึ่งถ้าเป็นโดยลักษณะนี้ การปฏิบัติและการศึกษาก็จะสอดคล้องกัน

คือ เมื่อเข้าใจเรื่องลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแล้ว ก็จะระลึกได้ว่า ในขณะนี้เองเป็นสิ่งที่เราได้ศึกษามาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นจักขุวิญญาณ คือ จิตที่กำลังเห็น ที่ได้ศึกษาแล้วคือในขณะนี้เอง หรือโณมฺหจิต ความยินดี ความชอบใจ เพลินไปในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ก็เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ เพราะฉะนั้น ขณะใดที่กำลังเพลิน กำลังพอใจในรูปบ้าง ในเสียงบ้าง ในกลิ่นบ้าง ในรสบ้าง ในโณภูมิจิตบ้าง ก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยที่ไม่ใช่ตัวตนทั้งสิ้น ซึ่งปัญญาต้องรู้ชัดและประจักษ์แจ้ง จึงจะละคลายการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้

เพราะฉะนั้น การศึกษาจึงต้องเป็นผู้ที่รอบคอบ ไม่ใช่เป็นผู้ที่เข้าใจเพียงพยัญชนะ แต่จุดประสงค์คือเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้ตรงตามที่ได้ศึกษา เพราะว่าธรรมเป็นเรื่องละเอียด ปัญญาเป็นเรื่องละเอียด ปัญญาบารมีเป็นเรื่องละเอียด ปัญญาเป็นความรู้ถูกความเข้าใจถูกต้อง สมบูรณ์พร้อมทั้งเหตุและผล เพราะฉะนั้น ผู้ใดที่พิจารณาธรรมในชีวิตประจำวันจริง ๆ อย่างละเอียดรอบคอบประกอบด้วยเหตุและผลที่ถูกต้อง ก็เป็นการอบรมปัญญาบารมี



ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ไตร่ตรองพิจารณาก็จะเข้าใจผิด และจะประพฤติปฏิบัติผิด แม้แต่เรื่องของทาน การให้ ก็จะต้องพิจารณาว่า การให้ที่เป็นบารมีต่างกับการให้ซึ่งหวังผล เพราะว่าบารมี คือ ธรรมที่ทำให้ถึงฝั่งคือการดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ถ้ายังมีความติดในผลของกุศล หรือมีความหวังในผลของกุศล ขณะที่หวังเป็นอกุศลแล้ว เพราะฉะนั้น จะอาศัยอะไรขาดและละคลายอกุศลที่หวังผลของกุศลนั้น ถ้าไม่ใช่ปัญญาที่รู้จริง ๆ

ถ้าให้เพื่อหวังผล ขณะนั้นไม่ได้ละอะไรเลย เพราะว่าให้เพื่อรับ เหมือนกับมือหนึ่งที่ยื่นให้ และอีกมือหนึ่งก็ยื่นรับ เพราะฉะนั้น ก็ไม่ได้ละคลายอกุศลใด ๆ

ปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นสิ่งที่น่าคิด เพื่อให้เกิดปัญญาความเข้าใจที่ถูกต้องจริง ๆ แม้ในเรื่องของทาน เช่น เรื่องเจตนา ๓ กาลของการให้ทาน คือ เจตนา ก่อนให้ บุญพเจตนา เจตนา ขณะให้ มุญจนเจตนา และเจตนา หลังให้ อปรเจตนา

เมื่อได้ศึกษาเรื่องของทานที่มีผลมาก เพราะว่าเจตนาที่เป็นกุศลเกิดถึง ๓ กาล คือ ทั้งก่อนให้ กำลังให้ และหลังจากที่ให้แล้ว ก็ควรศึกษาพิจารณาให้ทราบจิตใจของตัวเองว่า อยากจะระลึกถึงทานที่ให้แล้วเพื่อให้ได้ผลมากบ้างหรือเปล่า เพราะบางคนเมื่อได้ทราบว่ามิฉะนั้นจะได้ผลมาก ก็พยายามทำเพื่อให้ได้ผลมาก แต่ไม่ทราบว่าผลมากจริง ๆ คือ ไม่มีอกุศลเกิดแทรก หรือไม่มีอกุศลเกิดหลังจากที่ให้แล้ว เพราะฉะนั้น บางท่านรู้เรื่องเจตนา ๓ กาล ก็คิดว่าจะทำอย่างไรดี คือ จะระลึกดีหรือไม่ระลึกดีถึงกุศลที่ได้ทำไปแล้ว เพราะถ้าไม่ระลึกกุศลก็จะน้อย แต่ถ้าระลึกก็จะเป็นการหวังให้ได้รับผลมากหรือเปล่าจึงระลึก

นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ แต่ก็ควรที่จะพิจารณาถึงเหตุผลว่า ทำไมบางครั้งก็กระทำทานไปแล้วจึงไม่ระลึกถึงทานนั้นเลย และบางครั้งเมื่อกระทำแล้วก็ระลึกเป็นปกติธรรมดา ไม่ได้ตั้งใจที่จะระลึกแต่ก็ระลึก

สำหรับบางคนซึ่งยังมีความหวังความติดในผลมาก ก็อยากที่จะระลึก เมื่อรู้ว่าถ้าระลึกแล้วจะทำให้เป็นกุศลเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น ก็พยายามที่จะระลึก



นี่เป็นความละเอียดของจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งคนอื่นไม่สามารถรู้ได้ นอกจากตนเองจะเป็นผู้ที่พิจารณาจริง ๆ ว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล

คงจะเคยได้ฟังจากวิทยุที่ท่านผู้หนึ่งบอกว่า เวลาที่ท่านนอนไม่หลับ ท่านก็ระลึกถึงทานคือการให้ที่ท่านได้กระทำไปแล้ว ซึ่งดีกว่าที่จะปล่อยจิตให้ระลึกเป็นไปในอกุศล เพราะว่าส่วนใหญ่ของคนที่ไม่หลับก็มักจะคิดถึงเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของอกุศล เป็นเรื่องของโลภะบ้าง เป็นเรื่องของโทสะบ้าง แต่ขณะที่สติเกิดระลึกได้ว่า เมื่อนอนไม่หลับระลึกถึงกุศलय่อมดีกว่าที่จะระลึกถึงอกุศล ขณะนั้นก็เป็นกุศล เพราะไม่ใช่เป็นการคิดว่า ระลึกเพื่อที่จะให้ได้ผลของกุศล

แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของจิตใจของแต่ละคน ซึ่งต้องเป็นผู้พิจารณาว่า ขณะใดเป็นกุศล ขณะใดเป็นอกุศล เพราะถ้าไม่รู้อย่างนี้ คนที่หวังผลของกุศลมาก ๆ และอยากระลึก ก็จะมีระลึกด้วยความหวัง ด้วยความต้องการผลของกุศล ซึ่งขณะนั้นกุศลจะมากไม่ได้เลย เพราะว่าเป็นการหวังในผลจึงระลึก แต่ตรงกันข้าม บางคนไม่ได้หวังผลของกุศลเลย เมื่อนอนไม่หลับก็รู้ว่า แทนที่จะคิดเรื่องอกุศล ก็คิดถึงเรื่องกุศลที่ตนได้กระทำแล้ว เช่น เรื่องทาน เป็นต้น จะเป็นประโยชน์กว่า

และบางท่านซึ่งเป็นผู้อบรมเจริญปัญญา ความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม ขณะที่ไม่หลับนั้น ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่กระสับกระส่าย แต่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งเป็นนามธรรมบ้าง เป็นรูปธรรมบ้าง และก็รู้ลักษณะของสภาพนามธรรมต่าง ๆ ชนิด เพราะบางขณะอาจจะมีความกระวนกระวาย เล็ก ๆ น้อย ๆ บางขณะอาจจะเป็นอาการง่วง ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่มีจริงทั้งหมดที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้ แต่ขณะใดสติไม่ระลึก ขณะนั้นก็เป็นเวลาที่อยากจะหลับ แต่ไม่หลับ หรือบางครั้งแม้ง่วงก็ยังไม่หลับบ้าง หรืออยากจะหลับให้เร็วกว่านั้น หรือนานกว่านั้น เพื่อที่จะได้นอนมาก ๆ ร่างกายจะได้แข็งแรง

จะเห็นได้ว่า ทั้งหมดล้วนเป็นสภาพธรรมที่มีจริง ซึ่งไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่จะทำให้สภาพธรรมแต่ละขณะเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ปัญญาเพียง



เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังเป็นอย่างนั้นตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

แสดงให้เห็นว่า กว่าปัญญาจะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจนถึงขั้นที่ไม่หวั่นไหวถึงระดับที่รู้ลักษณะของสภาพธรรม ก็จะต้องเป็นผู้ที่สะสมอบรมความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรม และเป็นผู้ที่มีปกติรู้ลักษณะของสภาพธรรมบ่อย ๆ จนกระทั่งมีปัจจัยที่จะระลึกได้

สำหรับผู้ที่จะทราบว่า ปัญญาที่เป็นไปในทานบารมีคืออะไร

สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ อรรถกถา ตกนิทเทส อธิบายญาณวัตถุ หมวด ๓ มีข้อความว่า

ปัญญาได้อันสัมปยุตต์ด้วยเจตนาในทาน

เวลาที่อ่าน ต้องพิจารณาตามด้วยความละเอียด ปัญญาได้อันสัมปยุตต์ด้วยเจตนาในทาน เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ในอกุศล ไม่ใช่ในการหวังผล

ปัญญาได้อันสัมปยุตต์ด้วยเจตนาในทาน ย่อมเกิดขึ้นอย่างนี้ ปัญหานี้ชื่อว่า ทานมยปัญญา ก็เมื่อบุคคลคิดว่า เราจักให้ทานดังนี้ ก็ให้ทานอยู่ ครั้นให้ทานแล้ว ก็พิจารณาอยู่ซึ่งทานนั้น ทานมยปัญญานั้น ย่อมเกิดขึ้นด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ ปุพพเจตนา มุญจนเจตนา อปรเจตนา

นี่เป็นความละเอียดที่จะรู้ว่า ขณะไหนมีปัญญาเกิดร่วมด้วยในขณะที่ให้ทาน เพราะบางท่านก็รู้ว่า กุศลที่สูงคือมหากุศลญาณสัมปยุตต์ มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นไปในทาน หรือในศีล หรือในสมถภาวนา หรือในสติปัฏฐานที่เป็นวิปัสสนาภาวนา ซึ่งไม่ใช่เพื่อให้หวังผลใด ๆ แต่เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นปัจจัยให้ปัญญาเกิดเป็นไปในทานมัยได้

อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก อรรถกถายุธยชัยจริยาที่ ๑ มีข้อความว่า



ปัญญาเริ่มต้นด้วยมโนสิการโดยความเป็นของไม่เที่ยง รู้ธรรมเป็นอุปการะ
และไม่เป็นอุปการะแห่งทานเป็นต้น เป็นปัญญาบารมี

ทาน คือ การสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่น ในขณะที่สละขณะนั้น
ไม่เห็นแก่ตัว เพราะฉะนั้น ปัญญาเริ่มต้นด้วยมโนสิการโดยความเป็นของไม่เที่ยง
เคยคิดบ้างไหมเวลาที่ให้วัตถุสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะรู้ว่า ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเที่ยง แม้แต่
ทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ในวันนี้ซึ่งยังไม่ได้ให้ ก็อาจจะสูญหายไปก่อนที่จะให้ก็ได้ เพราะว่า
ทรัพย์สินสมบัติก็ไม่เที่ยง หรือแม้แต่ตัวเราเองซึ่งยังไม่ได้ให้ทานก็ไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น
ก็อาจจะสิ้นชีวิตไปก่อนที่จะให้ทานก็ได้





๑๘๗๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๒



เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงของแม้ผู้ให้และผู้รับและทุกสิ่งทุกอย่าง เกิดกุศลที่จะช่วยสงเคราะห์บุคคลอื่นโดยสละสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลนั้น ด้วยความรู้ด้วยความเข้าใจ ในขณะนั้นก็เป็นปัญญาบารมีได้ แต่วันหนึ่ง ๆ จะคิดอย่างนี้หรือเปล่า ในขณะที่ให้ ซึ่งแต่ละคนทราบเองได้

บางคนเห็นคนที่ยากไร้และรู้ว่าทุกอย่างไม่เที่ยงเลย ก็อาจเกิดความคิดอย่างนี้ขึ้นมาในขณะนั้นก่อนที่จะให้ ก็เป็นบุพพเจตนา และแม้ขณะที่กำลังให้ก็ยังคิดอย่างนั้น คือ รู้ในความไม่เที่ยง และหลังจากที่ให้ไปแล้วก็ยังระลึกถึงความไม่เที่ยงในขณะนั้นได้ โดยที่บางท่านอาจจะรู้สึกถึงความปิติโสมนัสในทานบางอย่างซึ่งไม่ใช่ทุกอย่าง

แต่ถ้าแม้มีเจตนาที่เป็นกุศลก่อนจะให้ ขณะที่กำลังให้ บางครั้งก็ไม่เกิดระลึกที่จะเป็นกุศลหลังจากที่ให้แล้วก็ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดระลึกถึงทานที่ได้ให้แล้ว ก็ควรจะได้พิจารณาว่า เป็นกุศลจิต หรืออกุศลจิต ถ้าระลึกถึงทานที่ให้แล้วเกิดปิติว่าได้กระทำการที่เป็นประโยชน์ ได้ช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์ซึ่งเขากำลังลำบากอย่างมาก โดยที่บุคคลนั้นอาจจะไม่ใช่เป็นผู้ที่บุคคลอื่นจะสงเคราะห์ช่วยเหลือเพราะไม่อยู่ในสภาพที่คนอื่นจะรู้ว่าเขากำลังมีความทุกข์ และเมื่อได้ช่วยไปแล้วก็ระลึกถึงกุศลที่ได้ทำไป เกิดปิติโสมนัส ซึ่งขณะนั้นก็เป็นอนัตตา ไม่ใช่ว่าจะมีใครไปบังคับให้โสมนัสหรือไม่โสมนัสได้ แต่โสมนัสเกิดเพราะได้มีโอกาสช่วยบุคคลที่ทุกข์ยากที่ควรจะช่วย ไม่ใช่ว่าอยากจะระลึกเพื่อที่เราจะได้านิสงส์ นี่ก็แสดงให้เห็นความต่างกันซึ่งเป็นความละเอียดของทานที่จะเป็นบารมี และไม่ใช่บารมี



พระ การให้ทาน บางสิ่งบางอย่างอาจจะไม่เป็นกุศลก็ได้ อย่างเช่นฆราวาส จำเป็นต้องศึกษาวินัยของพระ คือ บางสิ่งบางอย่างพระรับไม่ได้ แต่ฆราวาสได้ถวายไปแล้ว ซึ่งเขาก็มีจิตที่ยินดีในการให้ แต่พระรับไปแล้วเป็นอาบัติ ไม่ทราบว่าการนั้นจะเป็นบุญเป็นกุศลอย่างไร

สุ. ก็เป็นเรื่องละเอียดที่ว่า พุทธบริษัทควรจะมีพระวินัยบัญญัติพอสมควรที่จะเป็นผู้เชื่อเพื่อต่อพระวินัย และเป็นการไม่ทำลายภิกษุผู้รับด้วย เรื่องของแต่ละคนก็เป็นเรื่องที่แต่ละคนต้องศึกษาและเกิดปัญญาของตนเอง ชาวบ้านอาจจะทำหลายสิ่งหลายอย่างโดยที่ไม่เข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ไม่สมควร แต่คิดว่าเป็นสิ่งที่สมควร โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับพระภิกษุ และสำหรับผู้ใดที่ตระหนักถึงการที่จะเชื่อเพื่อต่อพระวินัยก็ควรทราบเรื่องของพระวินัย เพื่อจะได้ไม่ทำลายผู้รับ

ผู้ฟัง เรื่องที่พระคุณเจ้าท่านถาม เป็นเรื่องที่น่าคิด เมื่อวานนี้ผมก็ไปช่วยงานบวชนุตรชายของเพื่อน ผมเห็นพระบวชใหม่ก็เลื่อมใส เพราะท่านยังไม่อาบัติอะไร อยากจะทำบุญกับท่าน เมื่อฉันเสร็จแล้ว ก็มีการถวายของ พุด่างๆ คือ ถวายเงิน

ตามพระวินัย ภิกษุรับทองและเงิน หรือยินดีในทองและเงินเป็นอาบัติ ทายกผู้ถวายก็มีเจตนาดี อย่างที่พระคุณเจ้าว่า อยากจะสงเคราะห์พระ โดยไม่รู้วินัยของพระว่า พระรับเงินรับทองเป็นอาบัติ อย่างนี้แทนที่จะได้กุศลก็ไม่ได้กุศลเพราะว่าทำให้พระท่านต้องอาบัติ หรือที่ชาวบ้านเอาเงินใส่ซองใส่ในบาตร เจตนา ก็อยากให้ท่านได้เงิน แต่ตามพระวินัยแล้วไม่ถูก ชาวบ้านไม่รู้รายละเอียดก็คิดว่าทำได้ พระท่านก็ไม่ว่าอะไร ยินดีรับเงินเสียอีก ก็เป็นเรื่องยากอย่างที่อาจารย์ว่า สมัยนี้เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงจากอดีต แต่เราจะไปอ้างสมัยไม่ได้ เพราะว่าพระพุทธองค์บัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว ซึ่งพระอรหันต์ที่ท่านทำสังคายนาสืบต่อกันมา ท่านก็ไม่ถอนสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้ว และไม่บัญญัติของใหม่ที่พระพุทธองค์ไม่ได้บัญญัติไว้ พระอรหันต์ทั้งหลายที่ท่านทำสังคายนาท่านถือเคร่งครัด สิกขาบทเล็กน้อย ไม่ทราบว่ามีเท่าไร แค่นี้ถือว่าเล็กน้อย ปาจิตตีย์เล็กน้อย นิสสัคคียปาจิตตีย์เล็กน้อย



ทุกกฎเล็กน้อย ทุพภาสิต ถุลลัจจัยเล็กน้อย เป็นอาบัติเบาในพระวินัย เมื่อผิดแล้ว แสดงต่อพระด้วยกันได้ ถือว่าเล็กน้อยหรือเปล่า

ท่านพระอานนท์ท่านบอกว่า ถ้าภิกษุประสงค์จะถอนสิกขาบทเล็กน้อยก็ให้ถอนได้ แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ว่า อาบัติอย่างไหนถือว่าเล็กน้อย สุดท้ายตกลงกันไม่ได้ ก็เอาไว้ทั้งหมดเลย ไม่ถอนสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้ว และไม่บัญญัติเพิ่มเติม ที่ทรงบัญญัติไว้ถือว่าสมบูรณ์แล้วและไม่ถอนด้วย

เพราะฉะนั้น ในฐานะที่เราเป็นพุทธศาสนิกชน อยากจะทำบุญให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจริง ๆ เราก็ต้องเชื่อเพื่อและศึกษาพระวินัยตามสมควรอย่างที่ท่านอาจารย์พูด เพราะถ้าเราไม่เชื่อเพื่อพระธรรมวินัย เราก็จะทำบุญโดยที่ผลของบุญนั้นไม่สมบูรณ์ เป็นบาปด้วย คือ ทำให้พระท่านต้องอาบัติ

สมมติว่าถวายเป็นตอนเย็น เอาของที่ท่านรับไม่ได้ไปถวาย เช่น พวงนวมบ้าง ซึ่งหลังจากเที่ยงแล้วท่านรับไม่ได้ เมื่อไปถวายก็ต้องอาบัติ เจตนาอยากให้พระท่านฉันของดี ๆ แต่ไปทำลายท่าน อย่างนี้ก็ขึ้นอยู่กับอุบาสกอุบาสิกาที่จะต้องสนใจศึกษาพระธรรมวินัย โดยเฉพาะสิกขาบทวินัยของพระตามสมควร ไม่อย่างนั้นจะทำกุศลไม่สมบูรณ์

ส. คงจะมีหลายท่านทราบว่า มีอุบาสก อุบาสิกา และพระภิกษุที่เชื่อเพื่อต่อพระธรรมวินัยแม้ในยุคนี้สมัยนี้ พยายามที่จะเก็บถุฎอุปัฏฐากพระภิกษุทุกอย่าง โดยที่ไม่ถวายเงินและทอง ซึ่งเป็นที่น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง และไม่ว่าในกาลสมัยไหน ถ้ามีโยมอุปัฏฐากให้ความสะดวกสบายแก่พระคุณเจ้า เงินไม่มีความหมายเลย เพราะว่าสำหรับคฤหัสถ์จำเป็นต้องมีเงินทอง เพราะไม่ใช่เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลที่คนอื่นจะอุปัฏฐากหรือเก็บถุฎ แต่สำหรับผู้ที่เป็นบรรพชิตนั้น เป็นผู้ที่สละอาคารบ้านเรือน สละทรัพย์สมบัติ สละวงศ์ญาติญาติ สละลาภ ยศ สักการะ สรรเสริญ เพื่อละคลายกิเลส เพราะฉะนั้น ชีวิตของบรรพชิตจึงต่างกับคฤหัสถ์ ซึ่งท่านมีชีวิตอยู่โดยอาศัย จะใช้คำว่า การขอ จากคฤหัสถ์ก็ได้ แต่ไม่ใช่ในลักษณะของขอ แต่เป็นในลักษณะที่ว่า เมื่อคฤหัสถ์ใดมีศรัทธา แม้แต่อาหารบิณฑบาต พระภิกษุจะไม่มีการ



ขอเลย ท่านจะเดินบิณฑบาต เมื่อมีอุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาานิมนต์ให้รับบิณฑบาต ท่านจึงหยุดเพื่อที่จะรับ แต่ท่านไม่มีการรบกวนที่จะขอบุคคลหนึ่งบุคคลใด แต่อาศัยเพศ คือ เป็นผู้ที่ยากไร้ ทำให้ผู้อื่นเห็นควรที่จะอุปัฏฐากท่านให้ได้รับความสะดวก ความสบายทุกประการ ไม่ว่าในเรื่องของที่อยู่อาศัย ในเรื่องของอาหารบิณฑบาต ในเรื่องของปัจจัย ๔

ถ้าอุบาสกอุบาสิกาจะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อเพื่อต่อพระธรรมวินัย โดยการถวายความสะดวกเท่าที่สามารถจะเป็นไปได้ในกรณีต่าง ๆ ในเรื่องของ การเดินทาง ความเป็นอยู่ การป่วยไข้ ทุกอย่างเพียบพร้อม ก็ไม่มีทางที่ท่านจะต้องเดือดร้อน เงินทองก็ไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นสำหรับท่าน เพราะฉะนั้น ถ้าหวังที่จะเกื้อกูลต่อพระธรรมวินัย และไม่ทำลายพระภิกษุ ก็ควรที่จะอุปัฏฐากท่านโดยไม่ถวายเงิน

ไม่ทราบท่านผู้ฟังคิดว่าจะเป็นไปได้ไหมในสมัยนี้

ถ้ามีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำตัวเป็นผู้อุปัฏฐากย่อมทำได้ เพราะว่าอุบาสกอุบาสิกาที่มีมากกว่าจำนวนพระภิกษุ แม้ว่าจะมีกิจการงานธุระต่าง ๆ แต่อาศัยจำนวนมากก็พอที่จะแบ่งเบาการที่จะอุปัฏฐากพระภิกษุได้ โดยไม่ทำให้ท่านต้องเศร้าหมองในพระธรรมวินัย

ต้องเข้าใจว่า การรักษาศีล ไม่ว่าในเพศของบรรพชิตหรือในเพศของคฤหัสถ์นั้น คือ การรักษาความประพฤติทางกาย ทางวาจา ไม่ให้เป็นกายทุจริตและวจีทุจริต เพราะว่าเรื่องของจิตใจที่จะไม่ให้เป็นอย่างนั้นยาก ผู้ที่เป็นพระอรหันต์เท่านั้นที่ไม่มีอกุศลใด ๆ เลยทั้งสิ้น แต่ถึงอย่างนั้นผู้ที่เห็นโทษของอกุศลก็ย่อมรู้ว่า แม้จิตใจจะเป็นอกุศลก็อย่าให้ถึงขั้นรุนแรงที่จะล่องออกมาเป็นกายทุจริตและวจีทุจริต เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นปัญญาที่รู้อย่างนี้ จะหวังผลของศีลที่รักษาใหม่

ศีลเป็นกุศล ต้องมีผลมากทีเดียว มากกว่าทาน เพราะว่าท่านเป็นแต่เพียงการสละวัตถุเป็นครั้งคราว แต่ทราบใดที่มีกายและมีวาจาที่จะต้องพูดก็เป็นเรื่องที่จะต้องระวังรักษามากไม่ให้เป็นทุจริต มีกายอยู่ตลอดเวลาและมีการพูดอยู่เรื่อย ๆ ถ้ารู้ว่าการรักษาศีล คือ การรักษาความประพฤติทางกายทางวาจาไม่ให้เป็นกายทุจริต



และวิสุทธิจิต ก็ย่อมไม่มีการติดหรือหวังในผลของศีลซึ่งมีแต่ก็เป็นเหตุและเป็นผลกันเท่านั้น ไม่ใช่ว่าเมื่อศีลมีอันสงฆ์มากก็หวังที่จะรักษาเพื่อจะได้ผลของบุญ หรือให้ได้รับวิบากที่ดี

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เข้าใจจริง ๆ ในเรื่องของการรักษาศีลนั้น จะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีศีลมากหรือผู้ที่รักษาศีลมาก ต้องเป็นผู้ที่ขัดเกลามาก ด้วยเหตุนี้ชีวิตของคฤหัสถ์กับบรรพชิตจึงต่างกัน เพราะว่าคฤหัสถ์เป็นผู้ที่มีกิเลสหนักและมาก ไม่สามารถละอาคารบ้านเรือน วงศาคณาญาติ โภคสมบัติ ทรัพย์สมบัติ เพราะฉะนั้น ผู้ที่รักษาศีลมากหรือมีศีลมาก จึงต้องเป็นผู้ที่ขัดเกลามากกว่าผู้ที่มีศีลน้อย หรือรักษาศีลน้อย

สำหรับคฤหัสถ์มีศีลมีเพียง ๕ แต่สำหรับบรรพชิตมากกว่านั้นมาก ด้วยเหตุนี้ดาบ ๒ คมของการเป็นผู้มีศีลหรือรักษาศีล คือ เป็นผู้ที่อยู่จุดประสงค์ว่า เมื่อมีศีลเพื่อขัดเกลา ไม่ใช่เพื่อลาภ ไม่ใช่เพื่อสักการะ ไม่ใช่เพื่อยศ ไม่ใช่เพื่อสรรเสริญ เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะได้อาภหรือเสื่อมลาภ ไม่ว่าจะได้ยศหรือเสื่อมยศ ไม่ว่าจะได้รับสรรเสริญหรือมีผู้นินทา ไม่ว่าจะเป็นผู้สักการะหรือไม่สักการะ ผู้นั้นก็ไม่หวั่นไหว เพราะรู้ว่าการรักษาศีลนั้นเพื่อขัดเกลากิเลส

จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ผู้ที่รู้เหตุและผลของสภาพธรรม และมีจุดมุ่งหมายที่จะขัดเกลากิเลสเป็นศีลบารมี จะเป็นผู้ที่ไม่หวังในผลของศีล แต่ผู้ใดมีศีล แต่ไม่ได้ขัดเกลา เพราะว่ามีมานะ มีความสำคัญตนว่า มีศีลมาก ต้องมีผู้เคารพมาก มีผู้สักการะมาก ต้องมีผู้ให้ลาภมาก สรรเสริญมาก ในขณะนั้นก็เป็นผู้ที่ไม่ละหรือไม่ได้ขัดเกลา แต่กลับเป็นผู้ที่ติดในศีลที่รักษาอยู่ แม้ในเรื่องของสมถภาวนาก็โดยนัยเดียวกัน

ถ้าเป็นผู้ที่ได้ยินคำว่า สมาธิ หรือได้ยินคำว่า สมถะ และอยากจะทำ ขณะนั้นไม่ได้เข้าใจว่า สมถภาวนา คือ การอบรมเจริญกุศลเพื่อขัดเกลาอกุศล

สมถภาวนาละโลภะ วิปัสสนาภาวนาละอวิชชา



เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงมีคำถามว่า จะทำสมาธิอย่างไร หรือจะทำสมถภาวนาอย่างไร จะทำวิปัสสนาภาวนาอย่างไร แสดงว่าผู้นั้นยังไม่ได้เข้าใจเรื่องของสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาจริง ๆ

ถ้าเป็นผู้เข้าใจจริง ๆ จะรู้ว่า เจริญสมถะเพื่อละโลภะ เจริญวิปัสสนาภาวนาเพื่อละอวิชชาที่ไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ โดยการฟังให้เข้าใจจนกระทั่งเมื่อเข้าใจแล้วสติจึงจะระลึกได้ เพราะถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม สติจะระลึกได้อย่างไร

เวลานี้ทุกคนมีความจำเรื่องไหนมาก ก็คิดถึงเรื่องนั้นได้ ถ้าจำเรื่องไหนไว้ได้มาก ๆ เช่น บางท่านอาจจะจำนิทานเก่ง เล่าได้อย่างละเอียด แต่บางท่านจำไม่ได้เลยเรื่องอย่างนั้น แต่จำเรื่องอื่นได้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า แม้แต่ความจำของแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน คนที่ศึกษาพระธรรมมาก เข้าใจพระธรรมจริง ๆ ในเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมก็จำเรื่องนั้น และไม่ลืมที่จะระลึกได้ว่า ขณะนี้ที่กำลังเห็น ตรงกับที่ได้ศึกษาทุกอย่างคือ เป็นแต่เพียงสภาพธรรม นี่คือสัญญาความจำของบุคคลนั้นในเรื่องนั้น ซึ่งมีจนกระทั่งสติของบุคคลนั้นสามารถเกิดระลึกได้ แต่คนที่ไม่เคยฟังเลย ไม่เคยเข้าใจเลย ก็นึกถึงเรื่องอื่น เพราะว่าจำเรื่องอื่นไว้มาก

การที่สติของใครจะเกิดหรือไม่เกิด ก็แล้วแต่สัญญาความจำของบุคคลนั้นว่า จำเรื่องใดไว้มากก็นึกถึงคิดถึงเรื่องนั้นมาก วันนี้พิจารณา ดูมีเรื่องกังวลอะไรหรือเปล่า ถ้ามีเรื่องกังวลเรื่องหนึ่งเรื่องใด ก็คิดถึงเรื่องนั้นบ่อย ๆ จนกว่าความกังวลในเรื่องนั้นจะหมดไป นี่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสัญญา เพราะฉะนั้น ถ้าเปลี่ยนจากความกังวลเป็นความเข้าใจเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม ก็เห็นได้ว่า ย่อมมีปัจจัยที่สติจะเกิดระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมได้บ่อย ๆ เอง ๆ

สำหรับเรื่องความประมาทในการฟังพระธรรม และในการอบรมเจริญปัญญา ไม่ใช่มีแต่เฉพาะในสมัยนี้ เพราะว่าธรรมทั้งหลายย่อมเป็นไปตามการสะสม ถ้าเป็นผู้ที่ประมาทในการฟังพระธรรม ก็เป็นไปตามกำลังของกิเลสซึ่งไม่มีใครบังคับบัญชาได้



ทุกกาลสมัย แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ทั้ง ๆ ที่บุคคลในสมัยนั้นมีโอกาสที่จะได้ไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ แต่ก็มีผู้ที่ประมาทไม่ไปเฝ้า เพื่อที่จะฟังพระธรรม

ข้อความใน **อรรถกถา ขนสันธชาดก** มีว่า

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน มีพระพุทธรูปประดิษฐานจะประทานโอวาทแก่พระเจ้าโกศล ตรัสพระธรรมเทศนา

มีคำเริ่มต้นว่า ทส ขลุมานี สุวานานิ ดังนี้

ครั้งนั้นพระเจ้าโกศลทรงมัวเมาด้วยอิสริยยศหมกมุ่นอยู่กับความสุขที่เกิดขึ้นแต่กิเลส ไม่ปรารถนาจะตัดสินคดี แม้การบำรุงพระพุทธรูปก็ทรงลืมหืมเสีย

วันหนึ่งพระองค์ทรงระลึกถึงพระผู้มีพระภาคและทรงดำริว่า จะถวายบังคมพระศาสดา เมื่อเสวยพระกระยาหารเช้าแล้ว ก็ได้เสด็จขึ้นพระราชยานไปพระวิหารถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วประทับนั่ง

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสกับพระราชาว่า

มhabพิตร นานมาแล้ว พระองค์มิได้เสด็จมาเพราะเหตุใด

พระเจ้าโกศลทูลว่า

เพราะข้าพระองค์มีราชกิจมาก พระเจ้าข้า ไม่มีโอกาสที่จะมาเฝ้าพระองค์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

มhabพิตร เมื่อพระพุทธรูปผู้สัพพัญญู ผู้ให้อโวาทเช่นเรา อยู่ในวิหารที่ใกล้ไม่ควรที่พระองค์จะประมาท วิสัยพระราชาต้องไม่ประมาทในราชกิจทั้งหลาย ดำรงพระองค์เสมอด้วยมารดาบิดาของชาวแคว้นแคว้น ละอดคติเสีย ครองราชย์สมบัติโดยทศพิธราชธรรมจึงจะควร เพราะเมื่อพระราชาประพฤติธรรม แม้บริษัทของพระองค์ก็ประพฤติธรรม ข้อที่เมื่อเราตถาคตสั่งสอนอยู่ พระองค์ครองราชย์สมบัติโดยธรรมนั้นไม่น่าอัศจรรย์ แต่บัณฑิตทั้งหลายในอดีตกาล แม้ไม่มีอาจารย์สั่งสอนก็ยังตั้งอยู่ในสุจริตรธรรม ๓ ประการ แสดงธรรมแก่มหาชนตามความรู้ของตนพา บริษัทไปสวรรค์ได้



๑๘๗๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๒



พระเจ้าโกศลทูลอาราธนาให้ตรัสเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรื่องในอดีตว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงพระนามว่า ชนสังกะ เสวยราชสมบัติในพระนครพาราณสี พระองค์ทรงรับสั่งให้สร้างโรงทาน ๖ แห่ง คือ ที่ประตูพระนครทั้ง ๔ ด้าน ที่กลางพระนคร และที่ประตูพระราชวัง ทรงบริจาคพระราชทรัพย์วันละ ๖ แสน ทรงสงเคราะห์โลกด้วยสังคหวัตถุ ๔ รักษาศีล ๕ อยู่จำอุโบสถครองราชย์สมบัติโดยธรรม บางครั้งบางครั้งก็ให้ชาวแคว้นมาประชุมกันแล้วแสดงธรรมว่า

ท่านทั้งหลายจงให้ทาน จงสมทานศีล จงประพฤติธรรม จงประกอบการทำงานและการค้าขายโดยธรรม เมื่อเป็นเด็กจงเรียนศิลปวิทยา จงแสวงหาทรัพย์อย่าคดโกงชาวบ้าน อย่าทำความส่อเสียด อย่าเป็นดุร้ายหยาบช้า จงบำรุงบิดามารดา มีความเคารพอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล พระองค์ได้ทำมหาชนให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม

คุณเป็นเรื่องธรรมดา ๆ เป็นชีวิตประจำวัน แต่ธรรมคือชีวิตประจำวัน และจะเห็นได้ว่า แม้เป็นข้อความธรรมดา แต่การประพฤติปฏิบัติตาม ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในเหตุในผลและในคุณในโทษของกุศลธรรมและอกุศลธรรม

พระโพธิสัตว์ทรงพระนามว่า ชนสังกะ ทรงแสดงธรรมแก่มหาชนว่า

เหตุที่จะทำให้เกิดเดือร้อนนั้นมีอยู่ ๑๐ ประการ เมื่อบุคคลไม่ทำเสียในกาลก่อนแล้ว ย่อมเดือร้อนในภายหลัง



เรื่องเดือดร้อนใจ ไม่มีใครที่เกิดมาแล้วจะไม่ มีทุกคนที่เกิดมาแล้วย่อมมีความเดือดร้อนใจ แล้วแต่ว่าจะมากหรือน้อย และจะเป็นไปในเรื่องใด

สำหรับธรรมที่ทำให้จิตเดือดร้อนนั้นมีอยู่ ๑๐ ประการ เมื่อไม่ทำในกาลก่อน ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง คือ

บุคคลเมื่อยังเป็นหนุ่ม ไม่ทำความพยายามยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น ครั้นแก่ลงหาทรัพย์ไม่ได้ ย่อมเดือดร้อนภายหลังว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้แสวงหาทรัพย์ไว้

ศิลปะที่สมควรแก่ตน บุคคลใดไม่ได้ศึกษาไว้ในกาลก่อน บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราไม่ได้ศึกษาศิลปะไว้ก่อน ผู้ไม่มีศิลปะย่อมเลี้ยงชีพลำบาก

ผู้ใดเป็นคนโกง ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนโกง ส่อเสียดกินสินบน ทุจริต หยาบคายในกาลก่อน

ผู้ใดเป็นคนฆ่าสัตว์ ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า ทูศีล ประพฤติต่ำช้า ปราศจากขันติ เมตตา และเอ็นดูสัตว์ในกาลก่อน

ผู้ใดคบชู้ในภรรยาผู้อื่น ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า หญิงที่ไม่มีใครหวงแหน มีอยู่เป็นอันมาก ไม่ควรที่เราจะคบหาภรรยาผู้อื่นเลย

คนตระหนี่ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อนข้าวและน้ำของเรามีอยู่มากมาย เราก็ไม่ได้ให้ทานเลย

พิจารณาดูว่า แต่ละท่านเดือดร้อนเพราะเหตุต่าง ๆ เหล่านี้บ้างหรือไม่

ข้อต่อไป พระเจ้าชนสันระตรัสว่า

ผู้ไม่เลี้ยงดูมารดาบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราสามารถพอจะเลี้ยงดูมารดาและบิดาผู้แก่เฒ่าชราได้ ก็ไม่ได้เลี้ยงดูท่าน

ผู้ไม่ทำตามโอวาทบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราได้ดูหมิ่นบิดาผู้เป็นอาจารย์สั่งสอน ผู้นำรสที่ต้องการทุกอย่างมาเลี้ยงดู

ผู้ไม่เข้าใกล้สมณพราหมณ์ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้ไปมาหาสู่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล เป็นพหูสูตเลย



ผู้ใดไม่ประพฤตีสุจริตธรรม ไม่เข้าไปนั่งใกล้สัตว์นรก ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
ว่า สุจริตธรรมที่ประพฤติแล้วและสัตว์นรกอันเราไปมาหาสู่แล้ว ย่อมเป็นความดี
แต่เมื่อก่อนนี้เราไม่ได้ประพฤตีสุจริตธรรมไว้เลย

ผู้ใดย่อมปฏิบัติเหตุเหล่านี้โดยอุบายอันแยบคาย ผู้นั้นเมื่อกระทำกิจที่ควรทำ
ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลังเลย

ฟังดูเป็นเรื่องไม่ยาก ง่ายกว่าการศึกษาเรื่องจิตประเภทต่าง ๆ เจตสิกประเภท
ต่าง ๆ รูปประเภทต่าง ๆ แต่เป็นชีวิตจริง ๆ ที่จะให้ทุกท่านได้พิจารณาโดยละเอียดว่า
ได้กระทำเหตุที่จะไม่ทำให้ต้องเดือดเนื้อร้อนใจในภายหลังบ้างหรือไม่ เพราะ
การเข้าใจเรื่องของจิตก็ดี เจตสิกก็ดี รูปก็ดีทั้งหมด ความเข้าใจที่เป็นปัญญานั้นเอง
จะเป็นแสงสว่างที่ชี้หนทางถูกและผิดที่จะประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
และสามารถดำเนินไปในทางที่เป็นกุศลทุก ๆ เหตุการณ์

ข้อความตอนท้ายมีว่า

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่มหาชนโดยนัยนี้ทุก ๆ กึ่งเดือน แม้มหาชนที่ตั้งอยู่
ในโอวาทของพระองค์ บำเพ็ญฐานะ ๑๐ ประการเหล่านั้นบริบูรณ์แล้วได้ไปสวรรค์

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้วตรัสว่า

ดูกร มหาบพิตร โบราณบัณฑิต ไม่มีอาจารย์ แสดงธรรมตามความรู้
ของตน พามหาชนไปสวรรค์ได้อย่างนี้

แล้วทรงประชุมชาดกว่า

บริษัทในครั้งนั้นได้มาเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนพระเจ้าชนสันธราชได้มา
เป็นเรวตภาคตแล

พุทธบริษัทที่ฟังธรรมในครั้งนั้นก็จะฟังธรรมในครั้งนี้ และจะฟังธรรมในครั้ง
ต่อไป เพราะว่าพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเป็นเรื่องชีวิตจริง ๆ ตั้งแต่เกิด
จนตายทุก ๆ ชาติ พระองค์ทรงตรัสรู้ลักษณะของสภาพธรรมและทรงแสดงธรรมเพื่อให้
ผู้ที่ได้ฟังเข้าใจสภาพธรรม และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ในทุก ๆ ชาติ
เพราะว่าพระนิพพานนั้นแสนไกล ถ้าใครคิดจะบรรลุถึงพระนิพพาน คิดถึงการรู้แจ้ง



อริยสังฆธรรม คิดถึงการประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ จะรู้ว่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปัญญาสามารถจะประจักษ์ได้อย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ก็ยังอีกไกลมาก แต่ถ้าได้เข้าใจธรรม ได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ประโยชน์ไปทุกชาติ ปัญญาจะค่อย ๆ อบรมเจริญขึ้น เพราะว่า เป็นความจริงที่เมื่อเกิดมาแล้วทุกคนก็เป็น ผู้ที่ยังมีกิเลส ซึ่งในชีวิตประจำวันจะเห็นได้จริง ๆ ว่า ยังเป็นไปตามกำลังของกิเลส ที่จะไม่ให้กิเลสเกิดเลยในวันหนึ่ง ๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวที่จะทำให้กิเลสค่อย ๆ ลดกำลังลง คือ การเป็นผู้ที่ไม่ทอดทิ้งการศึกษา การฟังพระธรรม การพิจารณาพระธรรมโดยละเอียดเพื่อให้เกิด ปัญญาที่จะสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งการดำเนิน ชีวิตในแต่ละวันก็ย่อมแสดงถึงการที่เคยได้ฟังพระธรรม ได้พิจารณาพระธรรม และ เข้าใจธรรมในอดีตด้วย

ขอกล่าวถึงข้อความที่พระเจ้าชนคันธะได้ตรัสอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ท่านผู้ฟัง ได้พิจารณาโดยละเอียดถึงเหตุที่ทำให้จิตเดือดร้อน ๑๐ ประการ คือ

บุคคลเมื่อยังเป็นหนุ่ม ไม่ทำความพยายามยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น ครั้นแก่ลง หาทรัพย์ไม่ได้ ย่อมเดือดร้อนภายหลังว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้แสวงหาทรัพย์ไว้

ท่านที่มีความลำบากในวัยชราคงจะเห็นจริงด้วยว่า ที่ท่านต้องลำบากในยาม ชรานั้นก็เพราะว่า เมื่อยังเป็นหนุ่ม ไม่ทำความพยายามยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น สำหรับผู้ที่อยู่ในวัยที่ยังสามารถกระทำกิจการงาน ก็ควรจะมีชีวิตต่อไป ในโลกด้วยความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้าชีวิตประจำวันไม่สามารถดำเนินไป ด้วยดี เช่น บางท่านไม่มีเวลาศึกษาพิจารณาธรรมเลย มีกิจธุระที่จะต้องกระทำมาก เพราะฉะนั้น เวลาที่จะศึกษาธรรมก็น้อย นี่ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่ง แต่บางท่านไม่ต้อง ลำบากในเรื่องการเลี้ยงชีพเลย แม้กระนั้นก็ยังมียกกำลังของกิเลสทำให้ไม่สนใจที่จะ ศึกษาพระธรรมมากขึ้น



แสดงให้เห็นว่า กว่าที่จะถึงการรู้แจ้งอริยสัจธรรม ทุกคนต้องเป็นผู้ที่พิจารณาละเอียดถึงชีวิตของตนเองตามความเป็นจริงที่จะเป็นเหตุให้เดือดร้อนใจในภายหลังได้ แม้แต่ในเรื่องของตอนที่ยังสามารถกระทำกิจการงาน แต่ไม่พยายามยังทรัพย์ให้เกิดขึ้น

ประการต่อไป คือ

สติปะหรือศีลปะที่สมควรแก่ตน บุคคลใดไม่ได้ศึกษาไว้ในกาลก่อน บุคคลนั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราไม่ได้ศึกษาสติปะหรือศีลปะไว้ก่อน ผู้ไม่มีศีลปะย่อมเลี้ยงชีพลำบาก

แสดงให้เห็นถึงชีวิตประจำวัน ซึ่งควรจะเป็นผู้ที่ขยัน และสนใจในการเป็นผู้ที่มีความรู้มีความสามารถในเรื่องต่าง ๆ เพราะว่าความรู้ความสามารถทุกอย่างย่อมเป็นประโยชน์ แม้แต่ในเรื่องการทำอาหารอร่อย การเย็บปักถักร้อย การเกษตร การกลั่นกรอง ต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นได้เมื่อเป็นผู้มีสติปะหรือเป็นผู้ที่มีความสามารถ

ประการต่อไป

ผู้ใดเป็นคนโกง ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนโกง ส่อเสียด กินสินบน ทุจริต หยาบคายในกาลก่อน

เมื่อไม่เกี่ยวกับเรื่องการค้าหรือการอาชีพ ต่อไปก็เป็นเรื่องของกิเลสนั่นเอง คือ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่สุจริตย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เคยโกง หรือเคยส่อเสียด เคยกินสินบน เคยทุจริต เคยหยาบคายในกาลก่อน เพราะว่าขณะใดที่โกง กำลังกระทำทุจริต ขณะนั้นย่อมไม่เห็นโทษ แต่โทษของทุจริตย่อมมี ไม่มีใครสรรเสริญ และผลของทุจริตนั้นก็ย่อมเป็นไปตามกรรม แล้วแต่ว่าจะได้รับผลของทุจริตในชาติปัจจุบัน หรือในชาติต่อ ๆ ไป

ประการต่อไป

ผู้ใดเป็นคนฆ่าสัตว์ ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราเป็นคนฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า ทุศีล ประพฤติต่ำช้า ปราศจากขันติ เมตตา และเอ็นดูสัตว์ในกาลก่อน



เรื่องของศีล ๕ จะสมบูรณ์ได้เมื่อเป็นพระโสดาบัน เพราะฉะนั้น ถ้าใครได้กระทำทุจริตกรรมประการใด ๆ แม้แต่เป็นผู้ฆ่าสัตว์ จะเป็นสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ควรก็ยอมเดือดร้อน หรือเวลาที่เห็นคนอื่นบาดเจ็บ ได้รับภัยอันตราย ขณะนั้นก็ไม่ว่า จงกว่าตนเองจะเจ็บอย่างนั้น จึงรู้ว่า ความปวดเจ็บทรมานของคนอื่นนั้นมากมายแค่ไหน ถ้าไม่ถูกกับตัวเองก็อาจจะไม่สามารถรู้ได้ แต่ถ้าตนเองกำลังได้รับผลของอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้ เมื่อนั้นก็จะระลึกถึงบุคคลซึ่งท่านเองครั้งหนึ่งอาจจะเคยทำกรรมนั้น หรืออาจจะเป็นสัตว์เล็กสัตว์น้อยใด ๆ ก็ตามที่ได้เคยฆ่า เคยประทุษร้าย และไม่เคยมารู้สึกเลยว่า ความเจ็บปวดของสัตว์เหล่านั้นเป็นอย่างไร จงกว่าเมื่อท่านเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น ก็จะรู้ว่า การได้รับความรู้สึกปวดเจ็บนั้นเพราะว่า เป็นคนฆ่าสัตว์ หยาบฆ่า ทุศีล ประพฤติต่ำช้า ปราศจากขันติ ปราศจากเมตตาและเอ็นดูสัตว์ในกาลก่อน

ประการต่อไป

ผู้ใดคบชู้ในภรรยาผู้อื่น ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า หญิงที่ไม่มีใครวางแผน มีอยู่เป็นอันมาก ไม่ควรที่เราจะคบหาภรรยาผู้อื่นเลย

สังสารวัฏยาวนานมาก ทั้งอดีตที่ผ่านมาแล้ว ก็ไม่มีใครจำได้เลยว่า เคยทำอย่างนี้หรือเปล่า ปัจจุบันชาตินี้อาจจะไม่ได้ทำ และสำหรับชาติหน้าต่อไป ตราบใดที่ยังไม่บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบันบุคคลก็มีการล่องลอยได้ เพราะฉะนั้น ทุกข้อเป็นสิ่งที่ควรระลึกได้เมื่อมีเหตุการณ์นั้น ๆ ที่จะให้อกุศลนั้น ๆ เป็นไป

ประการต่อไป

คนตระหนี่ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อนข้าวและน้ำของเรามีอยู่มากมาย เราก็ไม่ได้ให้ทานเลย

บางคนเวลาทรัพย์สมบัติสูญเสียไปก็เกิดเสียใจว่า รู้แบบนี้ให้ทานเสียดีกว่า แต่ตอนที่ยังไม่สูญเสียก็ไม่ได้คิดที่จะให้ ต่อเมื่อใดที่สูญเสียทรัพย์สมบัติไปก็เกิดความคิดว่า รู้แบบนี้ก็ให้ทานเสียดีกว่า



หรือขณะที่มีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ได้รับสิ่งนั้น ก็จะได้เห็นถึงความต่างกันของคนที่มีเมื่อต้องการสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้นทันที แต่บางคนเพราะเหตุใดต้องการด้วยกัน คนหนึ่งได้ อีกคนหนึ่งไม่ได้

แสดงให้เห็นถึงความต่างกันว่า คนที่มีเมื่อปรารถนาสิ่งใดก็ได้สิ่งนั้น ต้องเป็นคนที่เคยให้สิ่งที่เป็นทานซึ่งเป็นประโยชน์กับบุคคลอื่นในยามที่เขาต้องการ เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลนั้นปรารถนาสิ่งใด ผลของกุศลนั้นก็ทำให้ได้สิ่งที่ปรารถนาตรงกันข้ามกับบางคน ปรารถนาแล้ว หวังแล้ว คอยไป ก็ไม่ได้รับสิ่งที่ต้องการ

มีท่านผู้หนึ่งเล่าให้ฟังว่า สมัยที่ลูกของท่านยังเล็ก ท่านมีวิธีสอนลูกตั้งแต่วัยที่ยังงมมือลูกไปโรงเรียน ซึ่งแสดงว่าขณะนั้นลูกของท่านต้องเล็กมาก ท่านก็ชี้ให้ดูความต่างกันของบุคคลแต่ละคน บางคนเป็นผู้ที่มีฐานะดี บางคนเป็นผู้ที่ยากจน ท่านก็ถามลูกว่า เห็นไหมว่า ๒ คนนี้ต่างกัน และแสดงถึงเหตุที่ทำให้ทั้ง ๒ คนนี้ต่างกันว่า เพราะผู้หนึ่งต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจดี เคยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเคยสละวัตถุที่เป็นประโยชน์ให้บุคคลอื่น ส่วนอีกบุคคลหนึ่งซึ่งยากจน ก็ต้องเป็นผู้ที่ไม่ได้ให้ทานมาในอดีต เพราะฉะนั้น ก็เป็นการสอนเด็กตั้งแต่เล็กให้เป็นผู้ที่สามารถเห็นใจและเข้าใจในเหตุในผลว่า การที่ฐานะของบุคคลต่างกันนั้นเพราะเหตุใด และควรมีจิตใจอ่อนโยนเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือผู้ที่ขัดสนยากไร้ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ได้รับผลที่ดี

ข้อความต่อไป

ผู้ไม่เลื่อมลุ่มมารดาบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราสามารถพอจะเลื่อมลุ่มมารดาและบิดาผู้แก่เฒ่าชราได้ ก็ไม่ได้เลื่อมลุ่มท่าน

ผู้ที่มารดาบิดายังมีชีวิตอยู่ก็ทราบว่ วันหนึ่งท่านต้องจากไป ถ้าไม่เลื่อมลุ่มท่าน ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ก็คือเป็นผู้ไม่เห็นคุณค่าของมารดาบิดา เพราะฉะนั้น ผู้นั้นจะเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้อย่างไร แม้แต่ผู้ที่เป็นมารดาบิดาซึ่งเลื่อมลุ่มให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ให้ความสุขสบายมาตั้งแต่เกิด ผู้นั้นยังไม่เห็นคุณค่า ยังไม่ทำการกตเวทิตีคือ ตอบแทนคุณค่าของท่าน ที่จะคิดถึงคุณค่าของบุคคลอื่นก็คงจะยาก เพราะแม้แต่คุณค่าของมารดาบิดาก็ไม่เห็น



ข้อความต่อไป

ผู้ไม่ทำตามโอวาทบิดา ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เราได้ดูหมิ่นบิดาผู้เป็น
อาจารย์สั่งสอน ผู้นำรสที่ต้องการทุกอย่างมาเลี้ยงดู

เป็นชีวิตประจำวันที่จะต้องพิจารณา แม้แต่การไม่ทำตามโอวาทบิดา คงจะ
ไม่มีใครรักลูกเท่ากับมารดาบิดา เพราะฉะนั้น โอวาทของมารดาบิดาก็คือการใคร่ที่จะ
ให้บุตรได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ และกระทำให้สิ่งที่เป็นประโยชน์ แต่บุตรที่ได้ชื่อว่า
ดูหมิ่นบิดาผู้เป็นอาจารย์สั่งสอน ก็คือในขณะที่ไม่ทำตามโอวาท จึงชื่อว่าดูหมิ่น
ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าคิด ไม่ว่าใครก็ตามถ้ากล่าววาทานเคารพหรือนับถือบุคคลนั้น
แต่ไม่ได้ทำตามจริง ๆ จะชื่อว่าเคารพนับถือได้ไหม แม้แต่พระรัตนตรัย พระธรรมที่
พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ก็ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาและมีความตั้งใจที่จะประพฤติ
ปฏิบัติตาม เพียงแต่ยังไม่สามารถปฏิบัติตามได้ทั้งหมด เพราะว่าเป็นผู้มีกิเลสอยู่
แต่ไม่ใช่มีความคิดว่า จะไม่ปฏิบัติตาม หรือปฏิบัติตามไม่ได้ ควรคิดว่า
จะพยายามปฏิบัติตามให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ แม้บางครั้งไม่สามารถกระทำ
ได้ เพราะว่าเป็นผู้มีกิเลสอยู่

ข้อความต่อไป

ผู้ไม่เข้าใกล้สมณพราหมณ์ ย่อมเดือดร้อนในภายหลังว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้
ไปมาหาสู่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีล เป็นพหูสูตเลย

เพราะบางคนก็บอกว่า คอยไว้อ่อน อายุมาก ๆ จึงจะศึกษาพระธรรม





๑๘๗๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๒



เวลาที่อายุมากแล้ว ก็อาจจะเดือดร้อนใจว่า เมื่อก่อนเราไม่ได้ไปมาหาสู่ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้มีศีลเป็นพหูสูตเลย เพราะถ้าไม่ไปเข้าใกล้ท่านเหล่านั้น คือ ไม่ได้ฟังธรรม หรือฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็อาจจะเข้าใจกุศลธรรมว่าเป็นกุศลธรรม มีความเห็นผิด ไม่ใช่มีความเห็นถูกต้องก็ได้ หรือแม้มีความเห็นถูกต้องแต่ก็มีความเข้าใจเพียงเล็กน้อย ไม่สามารถเข้าใจโดยละเอียด โดยกว้างขวาง โดยลึกซึ้งได้ หรือบางที แม้มีความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมแล้ว แต่ก็ไม่ทันต่ออกุศลที่เกิดขึ้น

อย่างเรื่องของความกังวล หลายท่านอาจจะไม่ได้พิจารณาว่า เรื่องที่ท่านกังวล บางครั้งไม่ได้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับตัวท่าน ครอบครัวท่าน การงานท่าน หรือความลำบากยุ่งยากในกิจการงานของท่านเลย แต่ท่านกลับไปกังวลเรื่องของคนอื่น โดยที่ไม่น่าจะกังวลเลย คือ คนอื่นก็มีความประพฤติทำางานสุจริตเป็นไปต่าง ๆ แต่ท่านก็ยังอุตสาหักกังวลว่า ทำไมคนนี้ไม่ทำอย่างนั้น ซึ่งในขณะนั้นควรจะได้พิจารณาจริง ๆ ว่า มีความสำคัญตนแอบแฝงอยู่หรือเปล่าในการคิดถึงการทำของคนอื่น

ถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจพระธรรมจริง ๆ เรื่องของบุคคลอื่นเป็นเรื่องที่ท่านช่วยไม่ได้เลย ที่จะไปแก้ไข เพราะว่าแต่ละคนย่อมเป็นไปตามการสะสม แต่สำหรับตัวท่านเองเท่านั้น ได้กระทำสิ่งที่ดีที่สุดแล้วหรือยัง คือ กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและคนอื่น ไม่ได้ทำสิ่งที่เป็นโทษต่อตนเองและคนอื่นแล้วหรือยัง เท่านั้นเอง

วันหนึ่ง ๆ ถ้าจะคิดถึงกิจที่ควรทำของตนเอง ย่อมเป็นประโยชน์มากกว่าที่จะไปกังวลเรื่องของคนอื่น ซึ่งในขณะนั้นก็ไม่รู้เลยว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นมาณะ ความสำคัญตนนั่นเอง

ข้อความต่อไป



ผู้ใดไม่ประพฤตีสุจริตธรรม ไม่เข้าไปนั่งใกล้สัตบุรุษ ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
ว่า สุจริตธรรมที่ประพฤติกแล้ว และสัตบุรุษอันเราไปมาหาสู่แล้ว ย่อมเป็นความดี
แต่เมื่อก่อนนี้เราไม่ได้ประพฤตีสุจริตธรรมไว้เลย

และ ข้อ ๑๖๖๐ ซึ่งเป็นข้อความตอนท้าย มีข้อความว่า

ผู้ใดย่อมปฏิบัติเหตุเหล่านี้โดยอุบายอันแยบคาย ผู้นั้นเมื่อกระทำกิจที่บุรุษ
ควรทำ ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลังเลย

ชีวิตจริง ๆ เป็นอย่างนี้ ก่อนที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรม การที่สติจะเกิดระลึก
ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติตามความเป็นจริง ต้องรู้ทั่ว ถ้ายังรู้ไม่ทั่วก็ละไม่ได้
เมื่อเข้าใจลักษณะของสติ ซึ่งสติปฏิฐานคือขณะที่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม
ที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นขณะที่กังวลหรือไม่กังวล ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ
ถ้าขณะนั้นปัญญายังไม่รู้ชัดในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ก็ต้องอบรม
สติที่จะระลึกและเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมไปตลอด ไม่ว่าเหตุการณ์ใด ๆ
จะเกิดขึ้นในแต่ละภพแต่ละชาติ

บางท่าน สังเกตได้ แม้ตัวท่านเองหรือบุคคลอื่นก็ตาม ผู้ใดที่ได้สะสมความ
คิดถูก ความเห็นถูก ความเข้าใจสภาพธรรมถูก คนนั้นคิดไม่ดีไม่เป็น คิดอิจฉาไม่เป็น
ดีไหม คิดดูหมิ่นคนอื่นไม่เป็น คิดยกตนข่มคนอื่นก็ไม่เป็น แต่คิดเมตตาเป็น
คิดกรุณาเป็น คิดเห็นใจเป็น คิดเข้าใจเป็น คิดช่วยเหลือเป็น

เพราะฉะนั้น แต่ละคนก็จะเห็นความต่างกันของการสะสมว่า ถ้าท่านอยากจะเป็น
บุคคลใด ก็สะสมที่จะเป็นบุคคลนั้น โดยสติเกิดระลึกทันที เห็นโทษทันที
เปลี่ยนจากอกุศลเป็นกุศลได้ทันที

การสะสมความคิดที่ดี ที่ถูก ที่ควร ย่อมเกิดขึ้นได้ในเหตุการณ์ต่าง ๆ
ในชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าท่านไม่พิจารณาสังเกตแม้เพียงเล็กน้อยอาจจะไม่รู้ว่าการที่
แต่ละบุคคลคิดดีในขณะนั้น ต้องเป็นเพราะเคยสะสมที่จะคิดดีมาแล้วในอดีต

ขอกล่าวถึงความคิดที่ดี ที่ถูก ที่ควร ของพระเจ้าปเสนทิโกศลในการปลูก
ต้นโพธิ์ ณ พระวิหารเชตวัน



ข้อความใน **อรรถกถา กาลิงคชาดก** มีว่า

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจาริกไปตามชนบท เพื่อประโยชน์จะทรงสงเคราะห์เวไนยสัตว์ ชาวกรุงสวตถิตีต่างถือของหอมและดอกไม้เป็นต้นไปยังพระเชตวัน เมื่อไม่ได้บูชาณีสถานอย่างอื่น จึงนำเครื่องสักการะเหล่านั้นไปวางไว้ที่ประตูพระคันธกุฎี ด้วยความปรามิทัยกันอย่างยิ่ง

ท่านอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีทราบเหตุนี้แล้ว ในเวลาที่พระตถาคตเสด็จกลับมายังพระเชตวันมหาวิหาร ท่านเศรษฐีได้ไปยังสำนักของท่านพระอานนท์เถระ และกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกจาริกไป พระวิหารนี้ไม่มีปัจจัย มนุษย์ทั้งหลายไม่มีสถานที่บูชาด้วยของหอมและดอกไม้เป็นต้น ขอโอกาสเถิด ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค แล้วจงรู้ที่ที่ควรบูชาสักแห่งหนึ่ง

ท่านพระอานนท์รับว่า ดีละ แล้วได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจดียมีกี่อย่างพระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสตอบว่า

มี ๓ อย่าง อานนท์

ท่านพระอานนท์เถระทูลถามว่า

๓ อย่าง อะไรบ้างพระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า

ธาตุเจดีย ๑ ปรีโภคเจดีย ๑ อุทเทสิกเจดีย ๑

ท่านพระอานนท์เถระทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์เสด็จจาริกไป ข้าพระองค์อาจกระทำเจดียได้หรือ

พระศาสดาตรัสว่า

อานนท์ สำหรับธาตุเจดียไม่อาจทำได้ เพราะธาตุเจดียนั้นจะมีได้ในกาลที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว สำหรับอุทเทสิกเจดียก็ไม่มีวัตถุปรากฏ เป็นเพียงเนื่อง



ด้วยตถาคตเท่านั้น ตันมหาโพธิ์ที่พระพุทธเจ้าอาศัยเป็นที่ตรัสรู้ ถึงพระพุทธเจ้าจะ
ยังทรงพระชนม์อยู่ก็ตาม ปรินิพพานแล้วก็ตาม เป็นเจดีย์ได้เหมือนกัน

ท่านพระอานนททูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์เสด็จหลีกไป พระมหาวิหารเชตวัน
หมดที่พึ่งอาศัย มนุษย์ทั้งหลายไม่ได้สถานที่เป็นที่บูชา ข้าพระองค์จะนำพืชจาก
ตันมหาโพธิ์มาปลูกที่ประตูพระเชตวัน พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า

ดีแล้ว อานนท เธอจงปลูกเถิด เมื่อเป็นเช่นนั้น ในพระเชตวันก็จะเป็นเช่นดัง
ตถาคตอยู่เป็นนิตย์

ท่านพระอานนทเกราบอกรับเรื่องนั้นแก่พระเจ้าโกศล ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี
และนางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นต้น และให้ชุดหลุม ณ ที่เป็นที่ปลูกตันโพธิ์
ที่ประตูพระเชตวัน และกล่าวกับท่านพระมหาโมคคัลลานะเถระว่า

ท่านขอรับ กระผมจะปลูกตันโพธิ์ที่ประตูพระเชตวัน ท่านจงช่วยนำเอา
ลูกโพธิ์สุกจากตันมหาโพธิ์ให้กระผมด้วยเถิดขอรับ

ท่านพระมหาโมคคัลลานะเถระรับคำท่านพระอานนท แล้วเหาะไปยัง
โพธิมณฑล เอาจีวรรับลูกโพธิ์ที่หล่นจากขั้วแต่ยังไม่ถึงพื้นดิน แล้วนำมาถวาย
ท่านพระอานนทเถระ

ท่านพระอานนทเถระได้ทูลพระเจ้าโกศล แล้วบอกแก่ท่านอนาถบิณฑิก
มหาเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นต้นว่า

เราจะปลูกตันโพธิ์ในที่นี้

พระเจ้าโกศลให้พวกราชบุรุษถือเครื่องอุปกรณ์ทุกอย่าง แล้วเสด็จมาพร้อมด้วย
บริวารใหญ่ในเวลาเย็น ท่านอนาถบิณฑิกมหาเศรษฐี มหาอุบาสิกาวิสาขา และ
ผู้มีศรัทธาอื่น ๆ ก็ได้ทำเช่นนั้น

ท่านที่เคยไปพระวิหารเชตวันและเห็นตันโพธิ์ ต้นหนึ่ง ก็จะได้รู้ความเป็นมาของ
ตันโพธิ์ต้นนั้นว่า ได้เกิดขึ้นในสมัยนี้เอง



ท่านพระอานนท์เถระตั้งอ่างทองใบใหญ่ไว้ในที่เป็นที่ปลูกต้นโพธิ์ ให้เจาะ
ก้นอ่าง และถวายนาคโพธิ์สุกแก่พระเจ้าโกศล ทูลว่า

มหาราพิตร พระองค์จงปลูกโพธิ์สุกนี้เถิด

พระเจ้าโกศลทรงพระดำริว่า ความเป็นพระราชามิได้ดำรงอยู่ตลอดไป ควรที่
เราจะให้นอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีปลูกต้นโพธิ์นี้ ทรงดำริดังนี้ แล้วได้วางนาคโพธิ์สุกนั้น
ไว้ในมือของมหาเศรษฐี

ท่านอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐีรวบรวมเปลือกตมที่มีกลิ่นหอมแล้ว ผังนาคโพธิ์สุก
ไว้ในเปลือกตมนั้น พอปลูกโพธิ์พื้นมือมหาเศรษฐี เมื่อมหาชนกำลังแลดูอยู่ ได้ปรากฏ
ลำต้นโพธิ์ประมาณเท่าองุ่น สูง ๕๐ ศอก แตกกิ่งใหญ่ ๕ กิ่ง กิ่งละ ๕๐ ศอก คือ
ในทิศทั้ง ๔ และเบื้องบน ต้นโพธิ์นั้นเป็นต้นไม้ใหญ่กว่าต้นไม้ใหญ่ในป่า ตั้งขึ้น
ในทันใดนั้นเอง ด้วยประการฉะนี้

พระราชารับสั่งให้เอาหม้อทองคำและหม้อเงิน ๘๐๐ หม้อ ใส่ น้ำหอมเต็ม
ประดับด้วยดอกบัวเขียวสูงขึ้นมา ๑ ศอกเป็นต้น ตั้งเป็นแถวแวดล้อมต้นมหาโพธิ์
แล้วรับสั่งให้ทำแท่นสำเร็จด้วยรัตนะ ๗ โปรรายผสมทอง สร้างกำแพงล้อมรอบ
ทำซุ้มประตูสำเร็จด้วยรัตนะ ๗ เครื่องสักการะได้มีเป็นอันมาก

ท่านพระอานนท์เถระเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลอาราธนาว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงประทับนั่ง ณ โคนต้นโพธิ์ที่ข้าพระองค์
ให้ปลูก ขอพระองค์จงทรงใช้สอยโคนต้นโพธิ์นั้นด้วยความสุขเกิดแต่สมาบัติ
โดยกำหนดว่า ไกลภูมิประเทศนี้เกิดพระเจ้าข้า

พระศาสดาทรงใช้สอยโคนต้นโพธิ์นั้น ด้วยความสุขเกิดแต่สมาบัติตลอด
ราตรีหนึ่ง

ท่านพระอานนท์เถระถวายพระพรแก่พระเจ้าโกศลเป็นต้น ให้ทำการฉลอง
ต้นโพธิ์ และต้นโพธิ์เหล่านั้น ก็ปรากฏว่า อานนท์โพธิ์ทีเดียว เพราะเป็นต้นไม้ที่
ท่านพระอานนท์ให้ปลูกไว้



ท่านพระอานนท์ให้ปลูก แต่ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นคนปลูก โดยที่ท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้นำผลโพธิ์สุกมาจากต้นพระศรีมหาโพธิ์

ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมสภาว่า ท่านพระอานนท์ เมื่อพระตถาคตยังดำรงอยู่ ให้ปลูกต้นโพธิ์แล้วบูชาอย่างมากมาย พระเถระมีคุณมาก น่าอัศจรรย์จริง

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยอะไรหนอ

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น แม้ในกาลก่อน อานนท์ก็ได้พามนุษย์เป็นอันมากพร้อมด้วยบริวาร ให้นำของหอมและดอกไม้เป็นอันมากไปกระทำการฉลองต้นโพธิ์ ณ มหาโพธิมณฑลเหมือนกัน

และได้ตรัส **กาลิงคชาดก** ซึ่งถ้าท่านผู้ฟังสนใจก็อ่านได้จาก **ขุททกนิคายชาดก**

ขณะที่บูชาสักการะด้วยของหอม ปัญญาเกิดได้ใหม่ ในคราวก่อนได้พูดถึงเรื่องของทาน ๓ กาล และปัญญาเกิดในขณะที่เจตนาที่เป็นไปในทานเกิด เพราะว่าบางคนก่อนจะให้ ก็ระลึกถึงความไม่เที่ยงของสมบัติ หรือของตนเอง เพราะฉะนั้นในขณะที่ปรารถนาถึงสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง ขณะนั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้อง

ในขณะที่ถวายสักการะด้วยดอกไม้ของหอมต่าง ๆ เหล่านี้ ขณะนั้นมีปัญญาเกิดร่วมด้วยได้ใหม่

ที่ประเทศศรีลังกา ชาวศรีลังกานำเฉพาะดอกไม้ ไม่มีใบเลย ไปบูชาสักการะพระเจดีย์ตามวัดต่าง ๆ ในขณะนั้นจะมีคำกล่าวบูชา ซึ่งมีข้อความภาษาบาลีถอดความออกมาได้ว่า

ความงามเลิศและความหอมอวลของดอกไม้ที่ข้าพระพุทธเจ้านำมาสักการะต่อพระผู้มีพระภาคนี้ จะเหี่ยวแห้งเสื่อมสลายกลายเป็นผงคลี ฉันทิ รูปกายของข้าพระพุทธเจ้าก็จะถึงความเสื่อม ชรา และกลายเป็นผงคลี ฉันทิ



นี่ก็เป็นปัญญาในขณะที่กำลังบูชาด้วยของหอมและดอกไม้ เพราะว่าดอกไม้เป็นสิ่งที่มีความงาม ความบางเบา ความละเอียดอ่อน ความละมุนละไม และมีความอ่อนหวาน ซึ่งทุกคนก็ชอบดอกไม้ ไม่มีใครเลยที่จะไม่เห็นความงามของดอกไม้ แต่แม้กระนั้นความสวยงามของดอกไม้ที่ว่าเป็นเลิศ คือ เป็นความงามอย่าง que ทุกคนปฏิเสธไม่ได้ และมีความหอม เวลาที่นำไปสักการะ ขณะนั้นผู้นั้นก็น้อมระลึกถึงธรรมด้วยว่า แม้ออกไม้นี้ก็ต้องเหี่ยวแห้ง เสื่อมสลาย ย่อยยับไป ฉนั้นใด ร่างกายของผู้ที่กำลังกระทำการบูชาสักการะก็จะถึงความเสื่อม ความชรา ความย่อยยับไปฉนั้น

ต่อไปนี้เวลาที่บูชาด้วยดอกไม้ ก็คงจะระลึกอย่างนั้นได้ ไซ้ไหม และถ้าเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องของการระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ในขณะนั้นก็เป็นกรบมเจริญสติปฏิฐานด้วย

เพราะฉะนั้น สิ่งไหนเป็นสิ่งที่มประโยชน์ ซึ่งบางท่านอาจจะไม่ได้คิดถึง แต่บุคคลอื่นก็ระลึกถึง เช่น ในขณะที่บูชาพระผู้มีพระภาคด้วยดอกไม้แล้วจะเกิดกุศลได้อย่างไร ถ้ามีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ก็จะทำให้เป็นกุศลยิ่งขึ้น

ในคราวก่อนมีท่านผู้หนึ่งถามเรื่องสมถภาวนาละโลภะ และวิปัสสนาภาวนาละโมหะอย่างไร ซึ่งได้เรียนชี้แจงให้ท่านทราบว่ ชีวิตประจำวัน ทุกคนคงจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่าโลภะทั้งนั้น ไม่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น การที่จิตจะสงบในวันหนึ่ง ๆ ต้องเป็นผู้ที่เห็นจริง ๆ ว่า มีโลภะโดยตลอด ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

เมื่อเข้าใจเรื่องของการที่จิตจะสงบ เพราะระลึกถึงธรรมที่เป็นกุศลที่จะทำให้จิตสงบ เช่น ระลึกถึงคุณของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือคุณของพระธรรม หรือคุณของพระสงฆ์แล้วจิตสงบ หรือในขณะที่กำลังฟังพระธรรมแล้วเข้าใจให้ทราบว่า ขณะนั้นเป็นกุศลจิต แต่จิตที่เป็นกุศลนั้นเป็นได้ระยะสั้น ๆ เพียงชั่วขณะที่ชวนจิตเกิดเพียง ๗ ครั้งแล้วววังจิตก็เกิดคั่น และวิถีวาระต่อไป ชวนวิถีก็เกิดอีกเพียง ๗ ครั้ง ซึ่งสั้นมาก และทุกคนก็จะเห็นได้ว่า กำลังฟังพระธรรม อาจจะมีเสียงที่แทรกคั่น ถ้าเป็นเสียงนกก็ไม่มีไร อาจจะได้ไม่ได้สังเกต แต่ในขณะนั้นก็ต้องมีกุศล



เกิดแล้ว คือ อาจจะเป็นโลภะ หรืออาจจะเป็นโทสะ หรืออาจจะเป็นโมหมูลจิต หรือถ้าไม่ใช่เป็นเสียงนก เป็นเสียงอื่นแทรกคั่นอยู่ ขณะนั้นให้ทราบว่า โภภมูลจิตเกิด โทสมูลจิตเกิด โมหมูลจิตเกิดแทรกได้ในขณะที่ไม่รู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เพราะฉะนั้น กุศลจิตที่ยังไม่ได้เกิดบ่อยและมาก ข้างจนกระทั่งลักษณะของความสงบปรากฏ ก็ดูเหมือนว่าขณะนั้นไม่ใช่ความสงบ

ก่อนที่จะเจริญความสงบของจิตได้ ต้องศึกษาเรื่องอารมณ์ที่ทำให้จิตสงบว่าได้แก่อารมณ์อะไรบ้าง แต่โดยปกติประจำวัน คือ การระลึกถึงพระรัตนตรัย คุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ระลึกถึงทาน ระลึกถึงศีล ระลึกถึงคุณของเทวดา แต่ไม่ใช่ระลึกถึงเทวดาด้วยความติด ซึ่งก็เป็นชีวิตประจำวันนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ขณะใดที่เป็นกุศลที่จิตสงบ ขณะนั้นละโลภะ เพราะว่าโลภะมีมากในชีวิตประจำวัน ถ้าใครเกิดโกรธและอยากสงบ ขณะนั้นไม่ใช่ว่าเห็นโทษของโลภะ และไม่ใช่การละโลภะด้วย สมถภาวนาต้องเป็นปัญญาที่เห็นโทษของโลภะ และอบรมเจริญกุศลเพื่อที่จะละโลภะ

สำหรับสติปัฏฐานนั้น แนนอนว่าเป็นการละโมหะ ความไม่รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติตามความเป็นจริง แต่วันหนึ่ง ๆ สติปัฏฐานก็เกิดน้อย เพราะว่ามีอาการจำเรื่องของสติปัฏฐานไม่มากเท่ากับการจำเรื่องอื่นนั่นเอง เพราะฉะนั้น การที่จะให้เกิดการระลึกได้ ก็โดยการศึกษาเข้าใจพระธรรมทั้งหมดประกอบกัน ไม่ใช่แต่เฉพาะเรื่องของจิต เจตสิก รูปเท่านั้น แต่ต้องเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลด้วย





๑๘๗๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๒



ขอกล่าวถึงการสะสมปัญญาซึ่งปรากฏในชีวิตประจำวัน ที่มีความแยบคาย
ในการคิดนึก

อรรถธนา ขุททกนิกาย ชาดก ทุตชาดก มีข้อความว่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมहाวิหาร ทรงพระปรารภ
การสรรเสริญปัญญาของพระองค์

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงถ้อยคำปรารภพระคุณของพระศาสดา
ในโรงธรรมสภาว่า

อาวุโสทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงดูความเป็นผู้ฉลาดในอุบายของพระทศพลเถิด
พระองค์ทรงแสดงนางอัปสรทั้งหลายแก่นันทกุลบุตร แล้วประทานพระอรหัต
ทรงประทานผ้าเก่าแก่พระจุลบันถกะ แล้วประทานพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา
ทรงประทานดอกปทุมแก่นายช่างทอง แล้วประทานพระอรหัต พระองค์ทรงแนะ
สัตว์ทั้งหลายด้วยอุบายต่าง ๆ อย่างนี้

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเรานั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ

เมื่อภิกษุเหล่านั้นกราบทูลให้ทรงทราบแล้ว พระองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้อย่างเดียวเท่านั้นที่ตถาคตเป็นผู้ฉลาดในอุบาย
โดยรู้อุบายว่า นี่เป็นดังนี้ แม้ในกาลก่อน ตถาคตก็เป็นผู้ฉลาดในอุบายเหมือนกัน
แล้วตรัสเล่าเรื่องความเป็นมาในอดีต

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า



ในอดีตกาลเมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี ชนบทไม่มีเงินใช้ เพราะพระเจ้าพรหมทัตทรงบีบบังคับชาวชนบทขนเอาทรัพย์ไปหมด ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพรหมณ์ ณ กาสีกคาม ครั้นเจริญวัยแล้วได้ไปยังเมืองตักสิลา กล่าวกับอาจารย์ว่า ข้าพเจ้าจักเที่ยวขอเขาโดยธรรม แล้วจักนำเอาทรัพย์มาให้อาจารย์ภายหลัง

คือ ขอเรียนก่อน แล้วจะนำทรัพย์มาให้ภายหลัง

แล้วท่านก็เริ่มเรียนศิลปศาสตร์ เมื่อเรียนสำเร็จแล้วก็บอกอาจารย์ว่า ข้าแต่ท่านอาจารย์ กระผมจะก็นำทรัพย์ค่าจ้างสอนมาให้ท่าน

และได้ออกไปตามชนบท แสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม ได้ทองคำ ๗ ลึงค์ จะเอาไปให้อาจารย์ แต่ในระหว่างทางนั้นได้ลงเรือข้ามแม่น้ำคงคา ขณะที่เรือโคลงไปมา ทองคำของพระโพธิสัตว์ก็ตกน้ำหมด

พระโพธิสัตว์คิดว่า เงินเป็นของหายาก เมื่อเราจะเที่ยวแสวงหาทรัพย์ค่าจ้างสอนตามชนบทก็จะเนิ่นช้า อย่ากระนั้นเลย เราควรนั่งอดอาหารอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคานี้แหละ พระราชาจักทรงทราบความที่เรานั่งอยู่โดยลำดับ ก็จะมีคนส่งพวกอำมาตย์มา เราจะไม่พูดจากับพวกอำมาตย์เหล่านั้น

เป็นความคิดซึ่งท่านผู้ฟังอาจจะเดาไม่ออกว่า เรื่องจะเป็นไปอย่างไร แต่ผู้ที่มีปัญญาก็มีความคิดที่คนอื่นคิดไม่ถึง

ลำดับนั้นพระราชาก็จะเสด็จมาเอง

คือ ท่านคิดว่า เราจะไม่พูดจากับพวกอำมาตย์เหล่านั้น และพระราชาก็จะเสด็จมาเอง

เราก็จะได้ทรัพย์ค่าจ้างสอนในสำนักของพระราชาด้วยอุบายนี้

เมื่อท่านคิดอย่างนั้นแล้ว ท่านก็ห่มผ้าสาฎกเฉวียงบ่า เอายัญและสายสิญจน์วางไว้โดยรอบ นั่งอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำคงคา ประคองรูปปฏิมาทองคำบนพื้นทราย ซึ่งมีสีดุกแผ่นเงินฉะนั้น



มหาชนเห็นพระโพธิสัตว์นั่งอดอาหารอยู่ จึงถามว่า ท่าน นั่งทำไม
พระโพธิสัตว์ไม่ได้กล่าวแก่ใคร ๆ สักคำเดียว
วันรุ่งขึ้น ผู้ที่อยู่บ้านใกล้ประตูพระนครได้ฟังว่า พระโพธิสัตว์นั่งอยู่ที่นั่น
ก็ได้พากันไปถาม พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้กล่าวอะไรแม้สักคำเดียวกับชนเหล่านั้น
ชนเหล่านั้นเห็นความลำบากของพระโพธิสัตว์ ก็พากันคร่ำครวญหลีกไป
ถามอะไรก็ไม่บอก นั่งอยู่เฉย ๆ อย่างนั้นเอง คนก็สงสัย
ในวันที่ ๓ ชาวพระนครพากันมา
ในวันที่ ๔ อิศรชนพากันมาจากในพระนคร
พวกมียศถาบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ ก็มา
ในวันที่ ๕ ราชบุรุษพากันมา
ในวันที่ ๖ พระราชาทรงส่งพวกอำมาตย์มา พระโพธิสัตว์ก็ไม่ได้กล่าวแม้กับ
ชนเหล่านั้น
ในวันที่ ๗ พระราชาทรงกลัวภัย จึงเสด็จไปยังสำนักของพระโพธิสัตว์
เมื่อจะตรัสถาม จึงตรัสพระคาถาที่ ๑ ว่า
ดูกร พราหมณ์ เราส่งทูตทั้งหลายมาเพื่อท่านผู้เพ่งอยู่ ณ ฝั่งแม่น้ำคงคา
ทูตเหล่านั้นถามท่าน ท่านก็ไม่ได้บอกให้แจ่มแจ้ง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับท่านนั้น
เป็นความตายของท่านมิใช่หรือ
ต้องเป็นเรื่องใหญ่เรื่องโตแน่ ไม่อย่างนั้นก็คงจะไม่มานั่งเฉย ๆ ไม่พูดจากับใคร
ตลอด ๗ วัน
พระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้นจึงทูลว่า
ข้าแต่มหाराชเจ้า ข้าพระองค์จะบอกแก่ผู้ที่สามารถจะนำทุกข์ไปได้เท่านั้น
ไม่บอกแก่คนอื่น
แล้วได้กล่าวคาถา ๗ คาถาว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงบำรุงรัฐกาสิให้เจริญ ถ้าความทุกข์เกิดขึ้นแก่พระองค์
ผู้ใดไม่พึงเปลื้องทุกข์จากพระองค์ได้ พระองค์อย่าได้ตรัสบอกความทุกข์นั้นแก่ผู้นั้น



ทุกคนมีความทุกข์ แต่ผู้ฉลาดต้องพิจารณาว่า จะบอกหรือไม่บอกใคร เพราะถ้าคนอื่นช่วยไม่ได้ หรือคนที่จะช่วยช่วยไม่ได้ ก็เท่ากับไปยกทุกข์ให้กับคนอื่น คือ พลอยทำให้เขาเป็นทุกข์ลำบากไปด้วยนั่นเอง เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฉลาดต้องรู้ว่า ควรจะบอกกับใคร

ท่านกล่าวว่า

ผู้ใดเปลื้องทุกข์ของบุคคลผู้เกิดทุกข์ได้ส่วนเดียวโดยธรรม พึงบอกเล่าแก่ผู้นั้น ได้โดยแท้ ข้าแต่พระราชา เสียงของสุนัขจิ้งจอกก็ดี ของนกก็ดี รู้ได้ง่าย เสียงของมนุษย์รู้ได้ยากยิ่งกว่านั้น

เคยฟังหรือเคยสังเกตเสียงนก เสียงสัตว์ บ้างไหม ถ้าเข้าไปในป่าจะได้ยินเสียงสัตว์ ถ้าเป็นนกก็จะร้องด้วยเสียงที่เตือนพวกเดียวกันให้รู้ว่า กำลังมีคนแปลกปลอม หรือมีเหตุการณ์พิเศษเกิดขึ้น ไม่ได้หมายความว่าเข้าใจภาษานก แต่เสียงนกมีหลายเสียง เสียงซึ่งเตือนพวกเดียวกันก็มี เพราะฉะนั้น เสียงของสัตว์ทั้งหลายรู้ได้ไม่ยาก แต่ เสียงของมนุษย์รู้ได้ยากยิ่งกว่านั้น

อนึ่ง ผู้ใดเมื่อก่อนเป็นผู้ใจดี คนทั้งหลายนับถือว่าเป็นญาติ เป็นมิตร หรือเป็นสหาย ภายหลังผู้นั้นกลับกลายเป็นศัตรูไปก็ได้ ใจของมนุษย์รู้ได้ยากอย่างนี้

ผู้ใดถูกถามเรื่อง ๆ ถึงทุกข์ของตน ย่อมบอกในกาลไม่ควร ผู้นั้นย่อมมีแต่มิตรผู้แสวงหาประโยชน์ แต่ไม่ยินดีร่วมทุกข์ด้วย

บุคคลผู้รู้กาลอันควร และรู้จักบัณฑิตผู้มีปัญญา มีใจร่วมกันแล้ว พึงบอกความทุกข์ทั้งหลายแก่บุคคลผู้เช่นนั้น นักปราชญ์พึงบอกความทุกข์ร้อนแก่บุคคลอื่น พึงเปล่งวาจาอ่อนหวานมีประโยชน์

อนึ่ง ถ้าบุคคลอดกลั้นความทุกข์ของตนไม่ได้ ก็พึงรู้ว่า ประเพณีของโลกนี้ จะมีเพื่อถึงความสุขสำหรับเราผู้เดียวไม่ได้ นักปราชญ์เมื่อเพ่งเล็งหิริและโอตตปปะ อันเป็นของจริง พึงอดกลั้นความทุกข์ร้อนไว้ผู้เดียวเท่านั้น

ข้อความที่ว่า อนึ่ง ถ้าบุคคลอดกลั้นความทุกข์ของตนไม่ได้ ก็พึงรู้ว่า ประเพณีของโลกนี้จะมีเพื่อถึงความสุขสำหรับเราผู้เดียวไม่ได้ โลกธรรมมี ๘ คือ



มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ มีสรรเสริญ มีนินทา มีสุข มีทุกข์ เพราะฉะนั้น ประเพณีของโลกนี้จะมีเพื่อถึงความสุขสำหรับเราผู้เดียวไม่ได้ คือ เราแต่ละคนจะมีแต่ความสุขอย่างเดียวเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เพราะฉะนั้น ขณะใดที่มีความทุกข์ก็ขอให้ระลึกว่า ไม่ใช่เราคนเดียว และเราก็ไม่ได้มีแต่เฉพาะความสุขอย่างเดียวเท่านั้น ทุกคนในโลกต้องมีทั้งสุขและทุกข์ด้วย

พระโพธิสัตว์ครั้งแสดงธรรมถวายพระราชาด้วยคาถา ๗ คาถาอย่างนี้แล้ว เมื่อจะแสดงความที่ตนแสวงหาทรัพย์เพื่ออาจารย์ ได้กล่าวคาถา ๔ คาถาว่า

ข้าแต่พระมหाराช ข้าพระองค์ต้องการหาทรัพย์ให้อาจารย์ จึงเที่ยวไปทั่วแคว้นแคว้นนิคมและราชธานีทั้งหลาย ขอกับคฤหบดี ราชบุรุษ และพราหมณ์มหาศาล ได้ทองคำ ๗ ลิ่ม ทองคำ ๗ ลิ่มของข้าพระองค์นั้นหายเสียแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์จึงเศร้าโศกมาก

ข้าแต่พระมหाराช บุรุษผู้เป็นทูตของพระองค์เหล่านั้น ข้าพระองค์คิดรู้ด้วยใจว่า ไม่สามารถจะปลดเปลื้องข้าพระองค์จากทุกข์ได้ เพราะเหตุนี้ข้าพระองค์จึงไม่บอกแก่บุรุษเหล่านั้น

ข้าแต่พระมหाराช ส่วนพระองค์ ข้าพระองค์คิดรู้ด้วยใจว่า พระองค์สามารถจะปลดเปลื้องข้าพระองค์จากทุกข์ได้ เพราะเหตุนี้ข้าพระองค์จึงกราบทูลให้พระองค์ทรงทราบ

พระราชาผู้บำรุงรัฐกาสิใหญ่ มีพระหฤทัยเลื่อมใส ได้พระราชทานทองคำ ๑๔ แท่งแก่พระโพธิสัตว์นั้น

พระโพธิสัตว์ถวายโอวาทแก่พระราชาแล้ว ให้ทรัพย์แก่อาจารย์ บำเพ็ญกุศลมีทานเป็นต้น แม้พระราชาที่ดำรงอยู่ในโอวาทของพระมหาสัตว์ ครองราชย์สมบัติโดยธรรม แล้วชนทั้ง ๒ ก็ไปตามยถากรรม

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรมเทศนาก็มาแล้ว ตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นที่ตถาคตเป็นผู้ฉลาดในอุบาย แม้ในกาลก่อนตถาคตก็เป็นผู้ฉลาดในอุบายเหมือนกัน



แล้วทรงประชุมชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ อาจารย์ได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนมาณพ คือเราตถาคตนั้นแล

สังสารวัฏฏ์ยาวนานเหลือเกินกว่าที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ ก็ผลัดกันเป็นครูอาจารย์ เพราะในชาตินั้นท่านพระสารีบุตรเป็นอาจารย์ และพระผู้มีพระภาคเป็นมาณพ ส่วนท่านพระอานนท์เป็นพระราชา เพราะฉะนั้น ในสังสารวัฏฏ์ที่ยาวนานก็ผลัดกันเป็นครูอาจารย์บ้าง แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่รู้ธรรมหรือเข้าใจธรรมก็ไม่ใช่ว่าจะรู้ทางโลกไปเสียทุกอย่าง หรือผู้ที่เฉลียวฉลาดในทางโลกก็ไม่ใช่ว่าจะเป็นผู้ที่รู้ธรรมเท่าทางโลก

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ตรงต่อตัวเองย่อมรู้ว่า ไม่ควรเป็นผู้ทะนงตนหรือสำคัญตน แต่ควรเป็นผู้ที่อ่อนน้อมและสะสมการกระทำทุกอย่างที่ถูกต้องควร เพื่อละคลายอกุศล

ถ. ความกังวลใจรู้สึกว่ามีเป็นประจำสำหรับตัวผม ในทางธรรม ความกังวลใจตรงกับทุกกุศลจะหรือเปล่าไม่ทราบ ความกังวลใจรู้สึกจะเป็นเจ้าเรือนสำหรับผม ตื่นนอนลืมตาขึ้นก็รู้สึกคล้าย ๆ มีความกังวลใจขึ้นมาแล้วโดยไม่ต้องคิดแต่ค้นหาดูแล้ว คิดดูแล้วว่า เรากังวลใจเรื่องอะไร ส่วนใหญ่ก็ไม่มีเรื่องอะไร คล้าย ๆ จะค้างมาจากวันก่อน ๆ หรือเรื่องที่แล้ว ๆ มา วิธีที่ดีที่สุดที่ผมใช้อยู่ คือ ความกังวลใจก็เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ไม่ใช่เรา แต่ก็ไม่ได้ตรงทีเดียว หมายความว่า ขณะที่จิตระลึก เกิดความกังวลใจแล้วจึงระลึกได้ ไม่ตรงกับขณะที่เกิดทีเดียว เกิดแล้วจึงระลึกได้ ก็ทำให้ผ่อนคลายไปได้บ้าง แต่ไม่ได้หาย ยังเกิดอยู่เรื่อย ๆ เป็นประจำ ความกังวลใจรู้สึกว่าเป็นกิเลสที่เกิดมาก ทำให้จิตใจไม่สงบ วุ่นวาย วิตกกังวลอยู่เรื่อย

วิธีที่ดีที่สุด คือ เราต้องมีสติ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะมีสติได้ตามที่เราต้องการ นาน ๆ จึงจะเกิดสักครั้งหนึ่ง ถ้าจะมีอุบายวิธีที่ดีกว่าที่ผมใช้อยู่ ก็ขอให้อาจารย์ได้โปรดกรุณาช่วยแนะนำด้วย

สุ. ถ้ามีวิธี ทุกคนจะไม่กังวลเลย เพราะว่ารู้วิธี แต่เรื่องของปัญญาเป็นเรื่องที่จะต้องค่อย ๆ สะสมอบรมจนกว่าจะเจริญขึ้น จนกระทั่งสามารถรู้ชัดยิ่งขึ้นในสภาพที่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่บุคคล ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณใด ๆ เกิดขึ้น



ข้อสำคัญที่สุด คือ เหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันเป็นเครื่องทดสอบปัญญาให้รู้ว่า ขณะนั้นสติสามารถที่จะระลึกและรู้ได้จริง ๆ ว่า ไม่ใช่เรา เป็นเพียงสภาพธรรมแต่ละอย่าง แม้แต่ความกังวลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริงลักษณะหนึ่ง ซึ่งถ้าสติโง่ คม เพราะว่าเคยอบรมเจริญสติปัฏฐานบ่อย ๆ เนือง ๆ จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่มีแต่ความกังวลใจ เห็นก็มี เป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่ความกังวลใจ ได้ยินก็มี เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งไม่ใช่ความกังวลใจ ขณะที่พูด ขณะที่เคลื่อนไหวหรือกระทบสัมผัสสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งอ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน สภาพธรรมนั้นก็มีจริง และไม่ใช่ความกังวลใจ

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่จะรู้ว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล แม้ความกังวลใจนั้นก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ก็โดยที่สติระลึกศึกษารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด

ถ. ขณะที่รู้ว่า ความกังวลใจไม่ใช่ตัวตน เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ความรู้นี้ยังไม่เป็นความรู้ที่ประจักษ์จริง ๆ เป็นความรู้ที่ประกอบด้วยการคิดนึก เพราะฉะนั้น ความกังวลใจจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้มาก เพราะว่าไม่ได้ประจักษ์จริง ๆ เป็นแต่คิดเอาเท่านั้นเองว่า เป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เชื่อย่างนั้น เป็นความเชื่อ แต่ยังไม่ได้ประจักษ์จริง ๆ

สุ. รู้ขึ้นคิด ก็ยังดีกว่าไม่รู้เลย ใช่ไหม เพราะว่าบางคนไม่รู้เลย เพราะฉะนั้น กว่าปัญญาจะสมบูรณ์ จะเห็นได้ว่า เป็นชีวิตจริง ๆ แต่ละภพแต่ละชาติที่จะต้องอบรมไปเป็นจิรกาลาวนา เพราะว่าทุกคนอยากจะมีปัญญาอย่างมากที่จะดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท เวลาระลึกลักษณะสภาพธรรมใดก็จะให้ประจักษ์แจ้งชัดไปเลยว่า ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรมหรือรูปธรรมซึ่งกำลังเกิดดับ

ถ. ระยะนี้ก็มี ความกังวลใจอยู่ มีท่านผู้ฟังเตือนหลายท่านแล้วว่า รู้สึกว่า ผมจะแก่มากแล้ว หลง ๆ ลืม ๆ เวล่านำอุทิศส่วนกุศลก็ว่าผิด ๆ ถูก ๆ ผมก็ไม่ได้บอกว่า ทำไม่ถึงเป็นอย่างนั้น ความจริงแล้วไม่ถึงขนาดหลง ๆ ลืม ๆ หรือ แต่ท่านอาจารย์เตือน ท่านแนะว่า ให้ว่าสั้น ๆ ก็ได้ ยาว ๆ ให้ไปว่าที่บ้าน หรือเวลาจะ



หลับจะนอน ที่นี้ว่าสั้น ๆ แค่ว่า ขอรุทิส่วนกุศลแต่เทพดาอมนุษย์ทั้งหลาย
วันนี้ก็ถือโอกาสพูดเพื่อจะให้หายกังวล

ส. ท่านผู้ฟังมีหลายอรรถาธิบายจริง ๆ เพราะฉะนั้น ใครจะชอบอย่างสั้น
ใครจะชอบอย่างยาว ตอนที่อุทิส่วนกุศลอย่างยาว หลายท่านก็บอกยาวไป เวลาที่
ตัดเป็นการอุทิส่วนกุศลอย่างสั้น ไม่ทราบว่ามีท่านผู้ฟังคิดว่าสั้นไปหรือเปล่า
แต่ก็ไม่ใช้ความผิดของคุณนิภัทร เพราะว่าดิฉันได้รับฟังมาว่า ยาวไป ก็เลยคิดว่า
ถ้าหลายท่านไม่ชอบการอุทิส่วนกุศลที่ยาวไป ก็ควรจะสั้นลง

ผู้ฟัง ก่อนอื่นผมขอกราบขอบพระคุณ และขออนุโมทนาท่านอาจารย์ด้วย
ที่พูดเรื่องความกังวลใจ ที่คุณนิภัทรถามว่า ทำอย่างไรลักษณะอย่างนี้จึงจะหายไป
ผมเข้าใจว่า ถ้าได้ศึกษาเรื่อย ๆ สติสัมปชัญญะเกิดขึ้นก็สามารถรู้ได้ว่า ขณะใด
เป็นกุศล หรือเป็นอกุศล ก็อาจจะช่วยเหลือได้บ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ





๑๘๗๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๓๒



ส. สำหรับเรื่องของทานหรือเรื่องของกุศลที่จะมีอานิสงส์มากก็คงจะทราบได้ว่า ขณะที่กุศลจิตเกิดเป็นขณะหนึ่ง และขณะที่อกุศลจิตเกิดก่อนหรือหลังกุศลนั้น ก็ต่างกับขณะที่เป็นกุศล

ทุกคนยังเป็นผู้พอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต ไม่มีใครปฏิเสธเลย ชีวิตจริง ๆ ต้องเป็นอย่างนั้น จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรมถึงขั้นบรรลุปะระณาคามีบุคคล เพราะถึงแม้เป็นพระโสดาบันบุคคล หรือพระสกทาคามีบุคคล รู้แจ้งอริยสัจธรรมและดับกิเลสเป็นลำดับไป แต่ยังไม่ถึงความเป็นพระอนาคามีบุคคล ก็ยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิต เพราะฉะนั้น ในระหว่างที่อบรมเจริญปัญญาหรือบารมีต่าง ๆ เพื่อจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม อกุศลธรรม ก็ยังมีกำลังที่จะทำให้เกิดอกุศลจิตต้องการผลซึ่งเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตที่ดีหลังจากที่ทำกุศลแล้ว

แต่ผู้ที่มีปัญญาจะพิจารณาให้ลึกซึ้งกว่านั้นอีกว่า ขณะใดที่กุศลจิตเกิด ขณะนั้นเป็นเหตุที่ดีแน่นอนที่จะทำให้ผลที่ดีเกิด ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้กระทบสัมผัสสิ่งที่น่าพอใจ แต่ความติด ความปรารถนา ความต้องการที่จะหลงเพลิดเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิตนั้นเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ต้องทราบว่า สิ่งที่เป็นบารมีคือขณะที่เป็นกุศล และถ้าอกุศลเกิดภายหลังก็ให้ทราบว่า บารมีคือส่วนในขณะที่เป็นไปกับปัญญาที่รู้ประโยชน์ของกุศล แต่ขณะที่อกุศลเกิด จะเป็นบารมีไม่ได้ เพราะว่าบารมีหมายความว่าความถึงธรรมซึ่งทำให้ถึงฝั่งคือพระนิพพาน

และการที่จะถึงพระนิพพานได้ คือ การดับกิเลส เพราะฉะนั้น ขณะที่เป็นกุศล โดยที่ไม่หวังผล ขณะนั้นเป็นบารมีได้ แต่ขณะใดที่เกิดความหวัง ความต้องการในผลการหวังหรือการต้องการนั้นไม่ใช่บารมี ซึ่งไม่จำเป็นต้องหวังหรือต้องการ เพราะเมื่อมี



เหตุที่ดีแล้ว ผลที่ดีก็ต้องเกิด ถ้ามีการปลูกต้นไม้ผล มีการใส่ปุ๋ย มีการรดน้ำพรวนดิน ถึงเวลาที่จะให้ดอกผลเกิด จะมีใครไปยับยั้งไม่ให้ดอกผลเกิดก็ไม่ได้ กุศลก็เหมือนกัน เมื่อมีเหตุปัจจัยถึงกาลที่จะให้ผล ก็ต้องให้ผล

เพราะฉะนั้น การที่จะขัดเกลากิเลส การที่จะอบรมเจริญปัญญา ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด และพิจารณารู้สภาพธรรมที่เป็นอกุศลและกุศลให้ตรงตามลักษณะของกุศล และอกุศลนั้นยิ่งขึ้น

ผู้ฟัง ผมฟังแล้วก็พอเข้าใจว่า การที่จะให้เป็นบารมีนั้น คือ ไม่หวังผล แต่ถึงแม้จะฟังแล้ว เข้าใจแล้ว บางคราวก็ยังหวังว่า การทำทานหรือรักษาศีล ในภพต่อ ๆ ไปก็คงจะมีทรัพย์หรือรูปร่างที่อุดมสมบูรณ์ ยังอดไม่ได้ที่จะหวังอย่างนั้น แต่ก็เป็นการดีที่ตอกย้ำเตือนผม เป็นเครื่องเตือนใจให้สติพอระลึกได้บ้าง

ส. เวลาอื่นที่ไม่ใช่เวลาทำกุศล ก็หวังอยากจะให้ปัญญาเกิด ใช่ไหม เวลานี้หรือเวลาอื่นซึ่งไม่ได้ทำกุศล เช่น ทานกุศล ก็หวังที่จะให้ปัญญาเกิด คงไม่มีใครปฏิเสธ หรือคงไม่มีใครบอกว่า ไม่ต้องการปัญญา

ทุกคนหวังที่จะให้มีปัญญามาก ๆ แต่เวลาทำกุศล ก็ไม่ได้หวังปัญญา กลับไปหวังอย่างอื่น ใช่ไหม หวังทรัพย์สมบัติ หวังรูปสมบัติ หวังอะไรต่าง ๆ แต่เวลาอื่นทำไมอยากจะให้ปัญญาเกิดมาก ๆ อยากจะให้ปัญญาคมกล้า แต่ตอนทำกุศลเสร็จ ไม่ได้หวังปัญญา หวังอย่างอื่น

แสดงให้เห็นว่า โลกะต้องการทุกอย่างโดยที่ไม่ได้คิดถึงเหตุว่า เหตุที่จะให้ผลนั้น ๆ เกิด เช่น ปัญญา จะเกิดเพราะโลกะ หรือความหวัง หรือความต้องการ ไม่ได้ แต่ต้องเกิดเพราะกรรม

อภฺรฺสุทฺถสาลินี จิตตูปปาตกัณฺฐ แสดงเหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต์ คือ กุศลจิตที่มีปัญญาเจตสิกเกิดร่วมด้วยว่า มี ๔ ประการ คือ ๑.โดยกรรม ๒.โดยอุปัติ ๓.โดยความแสร้งบ่มแห่งอินทรีย์ ๔.โดยความห่างไกลจากกิเลส



คนที่ต้องการปัญญา และปัญญาจะเกิดเพิ่มขึ้น ต้องรู้เหตุของปัญญาด้วย ถ้าไม่มีเหตุของปัญญา ปัญญาก็เกิดไม่ได้ แม้แต่กุศลญาณสัมปยุตต์ก็เกิดไม่ได้ ถ้าขาดเหตุที่จะให้เกิด ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ โดยกรรม

การกระทำของแต่ละคนเป็นการชี้ผลที่จะเกิดข้างหน้าว่า ปัญญาจะเกิดหรือไม่เกิด เช่น การสนทนาธรรม การศึกษาธรรม การฟังธรรม การแสดงธรรม หรือ การไตร่ตรองพิจารณาธรรม การกระทำต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นเหตุให้ปัญญาเกิดร่วมกับ กุศลจิต แต่ถ้าทำอย่างอื่นและหวังอยากจะให้ปัญญาเกิด ก็ควรจะพิจารณาว่า จะเป็นไปได้ไหม เหตุกับผลต้องตรงกัน

เพราะฉะนั้น ท่านที่คิดว่าปัญญายังน้อยอยู่ และควรที่ปัญญาจะมีมากกว่านั้น ก็ต้องกระทำกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดปัญญา หรือแม้แต่ในขณะที่ถวายเป็นทาน แทนที่จะมุ่งให้ได้รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ โภคสมบัติ ลาภ ยศ สรรเสริญ บริวารมากมาย ก็มุ่งเพื่อที่จะได้รู้แจ้งสภาพธรรมตามความเป็นจริง อย่างนั้นจะดีกว่าใช่ไหม เพราะว่าเหตุย่อมตรงกับผลที่จะเกิด

ประการที่ ๒ โดยอุปบัติ

คือ โดยการเกิดขึ้นในประเทศที่สมควร หรือในโลกที่ไม่เบียดเบียน สามารถที่จะพิจารณาสภาพธรรมได้ เพราะแม้แต่การเกิดในโลกมนุษย์ บางท่านก็จุติจากรูปพรหมภูมิ บางท่านก็จุติจากอรูปพรหมภูมิ บางท่านก็จุติจากสวรรค์ชั้นหนึ่งชั้นใด ซึ่งในสวรรค์ทุกชั้นและในรูปพรหมภูมิก็มีศาลาสุขุมมา มีที่ฟังธรรม ไม่ใช่มีแต่สถานที่ที่น่าเพลิดเพลินยินดีเท่านั้น

ถ้าเป็นผู้ที่ใส่ใจในการศึกษาธรรม ไม่ว่าจะเกิดในภพไหน ภูมิไหน เช่น ในสวรรค์ หรือในรูปพรหมภูมิ อรูปพรหมภูมิ เวลาที่จุติจากภูมินั้นมาสู่โลกนี้ หรือ จุติจากโลกนี้ไปสู่ภูมินั้น ๆ ก็เป็น *โดยอุปบัติ* คือ เกิดในโลกที่ไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นประเทศที่สมควร มีผู้ที่ปัญญามากมาย เช่น บนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ก็มีพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาบันจนกระทั่งถึงพระอรหันต์ ไม่ว่าจะเป็นที่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา



ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิตา ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ชั้นรูปพรหม เพราะฉะนั้น ถ้าได้เกิดในภพภูมิเหล่านั้นก็มีโอกาสที่จะได้ฟังพระธรรม และมหากุศลญาณสัมปยุตต์ก็จะเจริญขึ้น

ประการที่ ๓ โดยความแสร้งแหยงอินทรีย์

จะเห็นได้ว่า บางท่านบอกว่า ท่านฟังพระธรรมมาตั้งหลายปีแล้วเพิ่งจะเข้าใจ นี่ก็แสดงให้เห็นถึงความแสร้งแหยงอินทรีย์ คือ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ท้อถอย แต่เป็นผู้ที่ฟังแล้วฟังอีก พิจารณาเพิ่มขึ้นอีก เข้าใจเพิ่มขึ้นอีก แม้ทีละเล็กละน้อยก็เป็นความแสร้งแหยงอินทรีย์ และเมื่อถึงกาลถึงสมัยที่จะเข้าใจสภาพธรรมก็จะเห็นได้ว่าช่างไม่ยากเลย ช่างเข้าใจได้ง่ายจริง ๆ ไม่เหมือนกับสมัยที่อินทรีย์ยังไม่แก่กล้าไม่ว่าจะได้ยินได้ฟังอะไรก็สงสัย ไม่เข้าใจ ศัพท์ก็มาก หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านั้นไม่สามารถที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมได้ แต่เมื่อมีความแสร้งแหยงอินทรีย์ มหากุศลญาณสัมปยุตต์ก็เกิดได้

ประการที่ ๔ โดยความห่างไกลจากกิเลส

คือ เป็นผู้ที่ยังห่างไกลจากกิเลสเป็นปกติของชีวิต ซึ่งแต่ละคนก็จะพิจารณาดูวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของท่านเองได้ว่า การดำเนินชีวิตของท่าน การคบหาสมาคมกับบุคคลต่าง ๆ สิ่งแวดล้อมของท่านนั้น ห่างไกลจากกิเลส หรือยังคงเต็มไปด้วยกิเลส ใกล้ชิดกับกิเลส

ถ้าเป็นผู้ที่ยังห่าง ๆ ออกมาเสียบ้างจากกิเลส ก็จะเห็นได้ว่า ญาณสัมปยุตต์มีโอกาที่จะเกิดบ่อย ๆ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ยังหมกมุ่นใกล้ชิดและยังคงมีสิ่งแวดล้อมเป็นไปในเรื่องของกิเลสที่จะเกิดขึ้น การที่จะให้มหากุศลญาณสัมปยุตต์จะเกิด ก็เป็นเรื่องที่ยากที่จะเกิดได้

นี่ก็เป็นเรื่องเหตุและผล ซึ่งท่านผู้ฟังจะเห็นได้ว่า เมื่อผู้ใดต้องการปัญญา ก็จะต้องรู้เหตุของปัญญาด้วย

นอกจากนั้น ใน **อฏฐสาสนี** ยังได้แสดงธรรม ๗ ประการ ซึ่งเป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นแห่งวิจยสัมโพชฌงค์



วิจยสัมโพชฌงค์ คือ ปัญญาที่สามารถพิจารณารู้ความต่างกันของธรรมที่เป็นกุศล ที่เป็นอกุศล ที่เป็นวิบาก เป็นต้น

ธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นแห่งธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ คือ

๑. การไต่ถาม
๒. การกระทำวัตรอุบายในภายนอกให้ผ่องแผ้ว
๓. การปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน
๔. การเว้นบุคคลโศดเขลา
๕. การคบหาบุคคลมีปัญญา
๖. การพิจารณาจริยาด้วยญาณอันลึกซึ้ง
๗. เป็นผู้มึนจิตน้อมไปในคุณ

ท่านที่ต้องการให้ปัญญาเจริญขึ้น ควรจะได้พิจารณาธรรม ๗ ประการนี้
ประการที่ ๑ การไต่ถาม

บางท่านมีความสงสัย ก็เก็บไว้ ไม่ถามใคร ไม่ปรึกษากัน ไม่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เพราะฉะนั้น ก็ไม่อาจเข้าใจธรรมได้ละเอียด แต่ถ้าได้ไต่ถามผู้ที่สามารถให้คำตอบหรือชี้แจงความละเอียดความลึกซึ้งของธรรมได้ ก็จะทำให้เข้าใจธรรมนั้น ๆ ได้โดยเร็ว เพราะฉะนั้น การไต่ถามเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์

แต่บางท่านอาจจะไม่ชอบที่จะถูกถามในเวลาที่ท่านเป็นผู้ถาม คือ เวลาที่ท่านสงสัย ท่านอยากถาม อยากรู้เฉพาะตอนนั้น ๆ เท่านั้น และท่านคิดว่าท่านเข้าใจแต่ความจริงแล้วที่ท่านถูกถามก็เพื่อที่จะสอบความเข้าใจของท่านว่ามีมากน้อยเท่าไร และตรงตามเหตุตามผลหรือไม่ หรือเป็นแต่เพียงการจำ เพราะบางท่านคิดว่า ถ้าท่านจำได้หมายความว่าท่านเข้าใจ แต่ความจริงไม่ใช่อย่างนั้น ไม่ใช่หมายความว่าจำได้แล้วจะเข้าใจ แต่ที่จะเข้าใจจริง ๆ คือ เมื่อใดที่ถูกถาม ก็สามารถตอบคำถามนั้นได้ทั้งหมดโดยความกระจ่างชัดตรงตามเหตุผล นั้นจึงจะถือว่าเป็นผู้ที่เข้าใจ



เพราะฉะนั้น ถ้ามีใครถามปัญหาธรรมท่าน ก็ควรจะดีใจที่ในขณะที่นั้นมีผู้ช่วยที่จะให้ท่านได้ทราบว่า ความเข้าใจของท่านมากน้อยแค่ไหน หรือเพียงแต่จำได้เท่านั้นเอง หรือจำได้และก็เข้าใจเงา ๆ ยังไม่กระจ่างชัดทีเดียว

ประการที่ ๒ การกระทำวัตถุภายในภายนอกให้ผ่องแผ้ว

นี่ก็เป็นชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปัญญาที่จะเกิด ไม่ใช่เป็นผู้ที่ประพฤติดิฉิต เข้าใจผิด เช่น ต้องเป็นผู้ที่ไม่อาบน้ำ และไม่ทำความสะอาดร่างกาย ต้องเป็นผู้แสดงเหมือนไม่มีกิเลส ไม่แปร่งพิ่น ไม่ชักเสื่อผ้า อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งความเห็นผิดอย่างนั้นมี เพราะฉะนั้น ปัญญาจริง ๆ คือ ชีวิตประจำวันก็เป็นผู้ที่กระทำวัตถุภายในภายนอกให้ผ่องแผ้ว ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับร่างกาย เครื่องใช้ สิ่งแวดล้อมด้วย

ประการที่ ๓ การปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน

บางท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธา แต่ไม่ได้พิจารณาธรรมในเหตุและในผลโดยละเอียดจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำตามพระธรรมหรือพระวินัย บางท่านก็ดูเินเพียงดูศีลที่บางคนปฏิบัติ แต่ไม่ได้ศึกษาให้ละเอียดว่านั่นเป็นศีลจริง หรือเป็นเพียงความคิดเห็นส่วนตัวซึ่งไม่ใช่หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม เช่น การเป็นผู้ที่เข้าใจว่า ไม่บริโภคเนื้อสัตว์แล้วจะทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม นั่นก็อาจจะทำให้บางคนมีศรัทธา แต่ไม่ได้พิจารณาในเหตุผลก็เชื่อว่าเป็นไปตามนั้น

สำหรับพุทธศาสนิกชน หรือแม้แต่ภิกษุสงฆ์ หรือแม้พระผู้มีพระภาค-อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นผู้ที่บริโภคเนื้อสัตว์ ซึ่งทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นหรือชาวต่างประเทศที่ยังไม่ได้พิจารณาเหตุผลจริง ๆ อุดที่จะตำหนิไม่ได้เลยว่าทำไมเมื่อชาวพุทธมีศีล คือ เว้นการฆ่าสัตว์ แต่ยังบริโภคเนื้อสัตว์

แต่ก็มีชาวต่างประเทศท่านหนึ่ง ท่านเป็นผู้ที่เข้าใจธรรมอย่างละเอียด ท่านก็ชี้แจงให้เพื่อนของท่านซึ่งเป็นชาวต่างประเทศได้พิจารณาว่า ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น เป็นปรมัตถธรรม เป็นสัจจธรรม เป็นธรรมที่จริงและละเอียด การกระทำทุกอย่างเป็นเรื่องของเจตนา ความตั้งใจ ความตั้งใจ ในขณะที่มีการ



ฆ่าสัตว์ มีวธกเจตนา เจตนาฆ่า แต่ในขณะที่บริโภคเนื้อสัตว์ไม่ได้มีเจตนาฆ่า เจตนาแต่ละขณะนั้นต่างกัน เจตนาที่เป็นกุศลก็ไม่ใช่เจตนาที่เป็นอกุศล เพราะฉะนั้น ในเวลาที่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่มีเจตนาที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นเจตนาฆ่า และสำหรับผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน แม้ในขณะที่กำลังบริโภค เจตนาในขณะนั้นก็เป็นไปกับ กุศลจิต เป็นญาณสัมปยุตต์ ระลึกรู้ลักษณะของสภาพนามธรรมและรูปธรรม ในขณะนั้นได้ เพราะฉะนั้น นี่จึงเป็นหนทางที่จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมตามความเป็นจริง

แสดงให้เห็นถึงเรื่องของอินทรีที่ว่า บางท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาแต่ปัญญา ยังไม่ละเอียด ถ้ารู้อย่างนี้แล้วก็ต้องให้อินทรีเสมอกัน คือ ไม่ใช่เป็นผู้เพียงมีศรัทธา แต่ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาซึ่งมีศรัทธาในทางที่ถูก ในทางที่เป็นเหตุเป็นผลด้วย นี่ก็เป็น ตัวอย่างของการปรับอินทรีให้เสมอกัน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดญาณสัมปยุตต์

ประการที่ ๔ การเว้นบุคคลโศกเขลา

นี้ก็เห็นได้จากชีวิตประจำวัน โดยมากคนที่ปราศจากเหตุผล คบหาสมาคมกัน ก็มีทิฐิความเห็นอย่างเดียวกัน คือ เมื่อเป็นผู้ที่เขลา ก็เขลาไปด้วยกันทั้งหมด มีความเห็นที่เขลาเหมือน ๆ กัน

ประการที่ ๕ การคบหาบุคคลผู้มีปัญญา

ประการที่ ๖ การพิจารณาจริยด้วยญาณอันลึกซึ้ง

จริยา คือ ขณะจิตแต่ละขณะซึ่งเป็นไปนั่นเอง

ประการที่ ๗ เป็นผู้ที่มีจิตโน้มไปในคุณ

คือ ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ รู้ว่าสิ่งที่ต้องการในชีวิตควรจะเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ทั้งในโลกนี้และในโลกหน้าด้วย เมื่อเป็นผู้ที่มีจิตโน้มไปในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็จะเป็นผู้ที่แสวงหาความจริงซึ่งเป็นสัจธรรม ซึ่งเป็นประโยชน์ที่สุด

เพราะฉะนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงเหตุกับผล ไม่ใช่หวังเฉย ๆ ว่า อยากจะมี ปัญญา และก็คิดว่าทำไมปัญญายังไม่เกิด หรือทำไมปัญญาจึงยังน้อย แต่จะต้อง รู้เหตุของปัญญาด้วย



สัมโมหวิโนทนี อรรถกถา พระวิภังคปกรณัม สติปัฏฐานวิภังคินิทเทศ
อรรถกถา โพชฌงคบรรพ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศลและอกุศลเป็นต้น อันเปรียบ
ด้วยธรรมาและธรรมชาวมียอยู่ การทำให้มากซึ่งโยนิโสมนสิการในธรรมนั้น
นี้เป็นอาหารเพื่อความเกิดขึ้นแห่งธัมมวิจยสัมโพชฌงคที่ยังไม่เกิดขึ้น หรือว่า
ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่งขึ้นแห่งธัมมวิจยสัมโพชฌงคที่เกิดขึ้นแล้ว

ก็คือในขณะนี้เอง ที่กำลังฟังและพิจารณาด้วยความแยบคายที่จะเห็นเหตุ
และผลของธรรมตามความเป็นจริง

ชาตินี้ก็เป็นเพียงชาติหนึ่งในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งสังสารวัฏฏ์ที่ผ่านมาก็ยาวนานมาก
และชาตินี้สำหรับแต่ละบุคคลก็จะเห็นความไม่เที่ยง สำหรับคนที่อยู่ในวัยชราขณะนี้
ธรรมทั้งหลายก็ไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น อีกไม่นานก็จะกลับเป็นเด็ก และจากเด็กก็จะ
กลับเป็นหนุ่มเป็นสาวอีก และสำหรับคนที่ เป็นหนุ่มเป็นสาวในขณะนี้ อีกไม่นานก็ต้อง
ถึงความเป็นคนชรา และหมุนเวียนกลับไปเป็นเด็ก และก็เป็นหนุ่มเป็นสาวอีก
เหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตก็หมุนเวียนไปทั้งได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ
สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ แต่ละภพแต่ละชาติ ซึ่งไม่พ้นจากโลกธรรม ๘





๑๔๗๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๒



ได้รับจดหมายจากท่านผู้ฟังท่านหนึ่ง ขอเชิญท่านผู้ฟังช่วยอ่านด้วย

เรือนจำกลางบางขวาง แดน ๓ อำเภอเมือง นนทบุรี

๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๒

กราบเรียน ท่านอาจารย์สุจินต์ที่เคารพอย่างสูง

ผมได้ถือโอกาสวันวิสาขบูชานี้เขียนจดหมายมาเพื่อขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ ซึ่งผมถือว่าเป็นผู้มีพระคุณต่อผมอย่างมากสิ้น เพราะตลอดเวลาเกือบ ๕ ปีที่ผ่านมาที่ผมได้รับฟังธรรมทางวิทยุที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายไว้ และได้อ่านหนังสือที่เขียนโดยท่านอาจารย์ทุกเล่มที่มีอยู่ ผมก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของท่านอาจารย์ตลอดมา โดยที่ผมก็ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากพระสูตรพระอภิธรรมซึ่งมีผู้มีเมตตาจิตได้กรุณาให้มาเป็นธรรมทาน

วันนี้เป็นวันวิสาขบูชา ผมได้มีโอกาสเจริญความสงบตามลำพัง โดยได้เจริญพระพุทธานุภาพ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ โดยใช้เวลานานกว่าที่ทำอยู่ปกติประจำวัน คือ ได้ระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง ๙ ประการ คุณพระธรรมทั้ง ๖ ประการ และคุณพระสงฆ์ ๙ ประการ นานกว่าที่สวดมนต์ทุกครั้งที่ผมได้นึกถึงประโยชน์อย่างมหาศาลที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรม ผมมีความเคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ได้สร้างสมบารมีมานานแสนนานเพื่อตรัสรู้ธรรมอันประเสริฐ แล้วทรงสั่งสอนและเผยแผ่ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้แก่ชนจำนวนมาก จนกระทั่งพระธรรมนั้นสืบทอดมาให้ผมได้ศึกษาและปฏิบัติตาม

เมื่อ ๕ ปีที่แล้วกับวันนี้ ก็มีแต่ตัวของผมเองเท่านั้นที่รู้ข้อแตกต่าง และรู้ว่าผมได้ประโยชน์อะไรบ้าง แม้ว่าขณะนี้ตัวผมอยู่ในเรือนจำซึ่งต่างจากเมื่อก่อน ซึ่งผมมี



ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และผมก็ได้ปฏิบัติตัวเหมือนคนส่วนมากทั่ว ๆ ไป คือ ไม่รู้จักตัวเอง ปล่อยตัวไปตามความต้องการตามธรรมชาติ

ขณะนี้ผมดีใจและภูมิใจที่ได้พบสิ่งอันประเสริฐสุด และได้ทำสิ่งอันสมควรอย่างยิ่งแล้ว ท่านอาจารย์เป็นเสมือนพระสงฆ์ผู้สืบทอดพระธรรมอันถูกต้องตรงเนื้อความและความหมายเดิมที่ได้ทรงแสดงไว้ ทำให้ผมได้มีความเข้าใจในสิ่งที่ยากต่อความเข้าใจเพราะมีท่านอาจารย์เป็นเหตุ อีกทั้งทำให้ผมได้สนใจศึกษาเพิ่มเติมเพื่อจะยืนยันพระธรรม ยืนยันความจริง ผมได้ศึกษามหาสติปัฏฐานสูตรพร้อมทั้งอรรถกถา พระอภิธัมมัตถสังคหะทั้ง ๙ ปริเฉท ซึ่งทั้งพระสูตร พระอภิธรรมที่ได้ศึกษาเพิ่มเติม นั้น ล้วนมีประโยชน์เกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐานเป็นอย่างมากแทบจะเรียกได้ว่าจำเป็นต้องรู้ก่อนก็ได้

ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเจริญสติปัฏฐาน เจริญมรรคมีองค์ ๘ หรือโพชฌงค์ ๗ ก็ดี ผมได้ถือตามที่ท่านอาจารย์ได้บรรยายและเขียนไว้ คือ การเจริญสติปัฏฐาน อันเป็นทางเอกทางเดียวเพื่อการละคลายการยึดถือตัวตน สัตว์ บุคคล ละคลายกิเลส และเพื่อดับกิเลสในที่สุด ด้วยการที่ผมได้ศึกษา ได้สังเกตพิจารณาด้วยความสนใจ มุ่งมั่นและต่อเนื่องมาตลอด

แม้ว่าขณะนี้ผมยังเป็นผู้หนาแน่นด้วยกิเลสอยู่ก็จริง แต่ผมก็มั่นใจว่าผมเดินถูกทางแล้ว มีความมั่นคงไม่ลังเลสงสัยว่า แบบไหนผิด แบบไหนถูก อาจารย์ไหนผิด อาจารย์ไหนถูก กับการที่จะปฏิบัติเพื่อละคลายกิเลสกันจริง ๆ

ผมเองเชื่อว่า อาจารย์ท่านใดก็ตามหากได้ทุ่มเทศึกษา ค้นคว้า และปฏิบัติด้วยตนเองอย่างจริงจัง เชื่อในเหตุและผล มีใจเป็นกลาง ไม่ถือตัวเกินไปแล้วทุกท่านเหล่านั้นก็คงจะมุ่งสอนย៉ำให้ผู้อื่นได้รู้ตามอย่างที่ท่านอาจารย์สุจินต์ได้กระทำมาแล้ว

ถึงแม้ว่าผมจะเรียนกับท่านอาจารย์ว่า การเจริญสติปัฏฐานที่ผมได้ปฏิบัติตาม ท่านอาจารย์นั้น ผมเข้าใจดี ไม่สงสัย ผมเพียงแต่สะสมเหตุปัจจัยที่ถูกต้องไปเรื่อย ๆ วันหนึ่งก็ถึงจุดหมายเอง แม้ไม่หวังผลก็ต้องได้ผล ท่านอาจารย์ก็คงจะเพียงรับฟัง



และรู้สึกเฉย ๆ แต่สำหรับผมมันได้เห็นและรู้จักตัวเองได้ดียิ่งขึ้นที่ท่านอาจารย์พูดเสมอว่า เมื่อด้ามมีดสึกแล้ว จิ๊งรู้ว่าสึกแล้ว แต่ไม่รู้ว่าสึกวันไหนเท่าไร ด้วยเหตุนี้ผมจึงรู้สึกซาบซึ้งถึงพระคุณของพระองค์ท่าน คุณของพระธรรม คุณของท่านอาจารย์ที่ทำให้ผมได้มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญาอย่างวันนี้

แม้ว่าขณะนี้ผมอยู่ในฐานะเสื่อมจากโลกธรรมทุกอย่าง แต่ผมไม่รู้สึกลำบากเป็นปมด้อย เพราะผมรู้จักสร้างเหตุเพื่อจะรับผลเองต่อไป ในเมื่อผมยังไม่พ้นจากกามคุณทั้งหลาย การกระทำของผมย่อมเป็นไปในบุญญาภิสังขารเสียเป็นส่วนมาก และผมก็ได้รู้ว่า การฟังและการอ่านอยู่เสมออย่างนั้น มีประโยชน์เกื้อกูลต่อสติและปัญญาดังนั้น วันคืนของผมจึงผ่านไปได้ดี

ผมถือโอกาสวันวิสาขบูชาของปีนี้ แสดงความระลึกถึงพระคุณอันยิ่งใหญ่ของท่านอาจารย์ที่มีต่อผม เนื่องจากท่านอาจารย์เป็นปูชนียบุคคลทางปัญญาสำหรับผมทางด้านคุณพิศุกลั่น ท่านดูแลผมด้วยดีมาตลอดยิ่งกว่าญาติสนิทเพื่อนฝูงทุกคนเท่าที่ผมมีอยู่ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ผมก็หวังว่าผมจะทำอย่างนั้นได้บ้าง ผมขอจบข้อความเพียงแค่นี้

ด้วยความเคารพและบูชาอย่างสูง

ประทีป ใจกล้า

ส. สำหรับดิฉันเองเมื่อได้ทราบว่า มีท่านที่ได้รับประโยชน์จากการฟังและการศึกษาพระธรรม ดิฉันไม่ได้รู้สึกเฉย ๆ อย่างที่คุณประทีปเขียนมา แต่เป็นกุศลโสมนัสอย่างมาก ทั้งมูญจนเจตนา คือ ในขณะที่ได้ทราบ และอปฺรเจตนา คือหลังจากนั้นเมื่อระลึกถึงครั้งใดก็ยังเป็นกุศลโสมนัส แม้ว่าจะได้รับจดหมายฉบับนี้หลายวันแล้ว แต่ทุกครั้งก็ระลึกถึงความเข้าใจและกุศลทั้งหลายของท่านผู้ฟังที่เกิดจากการศึกษา การพิจารณา และการปฏิบัติธรรม ดิฉันก็เกิดกุศลซาบซึ้งและอนุโมทนาทุกครั้งทีระลึกถึง

การระลึกถึงพระคุณของกุศลเจตนาของผู้มีพระคุณที่ทำให้ดิฉันและทุกท่านได้ศึกษาและเข้าใจพระธรรมนั้น มากมายเกินกว่าที่จะพรรณนาจริง ๆ เช่น



พระคุณของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีนับเป็นแสน ๆ อสงไขยกัป และเมื่อทรงตรัสรู้แล้วก็ทรงมีพระมหากุณา ทรงมีพระวิริยะในการที่จะแสดงพระธรรมเพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกตราบนานัปการ และพระคุณของพระอรหันตสาวกทั้งหลายที่ได้สืบต่อพระธรรม โดยได้กระทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อให้บุคคลภายหลังได้ศึกษา ได้เข้าใจพระธรรม สืบมาจนถึงพวกเราทุกท่านในชาตินี้

พระคุณมากมายจริง ๆ ถ้าจะย้อนระลึกไปจนกระทั่งถึงพระคุณของท่านผู้รู้ภาษาบาลีซึ่งได้ถ่ายทอดพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นภาษาไทยสำหรับคนไทยเราให้ได้ศึกษา ซึ่งในบรรดาผู้รู้ภาษาบาลีที่ได้ถ่ายทอดพระธรรมเป็นภาษาไทยที่เรารู้จักกันในขณะนี้ ก็มีท่านอาจารย์สมพร ศรีวราทิพย์ ด้วยท่านหนึ่ง

นอกจากพระคุณของมารดาบิดา พระคุณของครูอาจารย์ผู้ให้ความรู้ในวัยเยาว์ ก็ยังมีผู้ที่มีพระคุณอย่างสูง คือ ครูอาจารย์ผู้ให้ความรู้ทางธรรม ซึ่งสำหรับดิฉันเองในสมัยที่ศึกษาพระอภิธรรมนั้น ก็มีครูอาจารย์ที่สอนพระอภิธรรมหลายท่าน เช่น ท่านอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ ท่านอาจารย์บุญมี เมธางกูร คุณพระชาญบรรณกิจ คุณหญิงระเบียบ สุนทรลิขิต เป็นต้น และความรู้ส่วนใหญ่ในพระอภิธรรมดิฉันได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านอาจารย์แนบ มหานีรานนท์ เป็นส่วนใหญ่

เมื่อระลึกถึงพระคุณของท่านเหล่านี้ ระลึกถึงความเมตตาของท่าน กุศลจิตที่เป็นโสมนัสก็เกิด และเมื่อได้มีโอกาสบรรยายธรรมที่ได้ศึกษาและประพฤติปฏิบัติมา ให้ท่านผู้ฟังในสมัยนี้เกิดความเข้าใจพระธรรมที่ถูกต้อง ก็อนุโมทนาในกุศลของทุก ๆ ท่านที่ได้เข้าใจพระธรรม

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ความดีทั้งหมด ไม่ว่าใครจะระลึกถึงในสมัยไหน แม้แต่ในสมัยปัจจุบัน หรือย้อนถอยหลังไปถึงพระคุณในอดีตของท่านผู้มีพระคุณที่ผ่านมาแล้วทั้งหมด อย่างที่เคยอุทิศส่วนกุศลให้ ผู้มีพระคุณทั้งในปัจจุบันชาติและในอดีตอนันตชาติ ซึ่งทำให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาได้เข้าใจพระธรรม แต่บางท่านก็เห็นว่ายาวไป จึงตัดออกเหลือแต่เพียงสั้น ๆ



สำหรับในวันนี้ ไม่ทราบท่านผู้ฟังยังมีข้อสงสัยอะไรอีกไหมในเรื่องปัญญาบารมี หรือในเรื่องที่ได้รับฟังแล้ว

ถ้าไม่มี ขอบททวนจำนวนของเจตสิก ซึ่งเจตสิกทั้งหมดมี ๕๒ ประเภท เป็นอัญญาสมานาเจตสิก ๑๓ ประเภท เป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ ประเภท และเป็น โสภณเจตสิก ๒๕ ประเภท

อัญญาสมานาเจตสิกแบ่งเป็น ๒ จำพวก คือ เป็นสัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ประเภท และเป็นปกิณณกเจตสิก ๖ ประเภท

สัพพจิตตสาธารณเจตสิกทั้ง ๗ ประเภท ไม่เป็นบารมีหนึ่งบารมีใดโดยเฉพาะ เพราะว่าสัพพจิตตสาธารณเจตสิกทั้ง ๗ เกิดกับจิตทุกดวง เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดกับ กุศลจิตก็เป็นกุศล ถ้าเกิดกับอกุศลจิตก็เป็นอกุศล ถ้าเกิดกับวิบากจิตก็เป็นวิบาก ถ้าเกิดกับกิริยาจิตก็เป็นกิริยา

มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งถามว่า มีความจำเป็นอะไรที่จะต้องรู้เรื่องชาติของจิต และเจตสิก ซึ่งก็มีเพียง ๔ ชาติ คือ กุศล ๑ อกุศล ๑ วิบาก ๑ กิริยา ๑

เรื่องธรรมเป็นเรื่องจริง การที่จะรู้ว่าธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน ก็โดยการเข้าใจ สภาพธรรมละเอียดขึ้น เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นกุศลก็มี ธรรมที่เป็นอกุศลก็มี ซึ่งธรรมที่เป็นกุศลไม่ใช่ธรรมที่เป็นอกุศล นี่ก็เห็นประโยชน์แล้วใช่ไหมว่าเป็นประโยชน์ที่จะต้องเข้าใจธรรมที่เป็นกุศลโดยถูกต้อง และต้องเข้าใจธรรมที่เป็น อกุศลโดยถูกต้อง

นี่ ๒ ชาติแล้ว

สำหรับธรรมที่เป็นวิบาก ซึ่งเป็นผลของกุศลและอกุศล ก็มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจ เพราะว่าธรรมที่เป็นผลไม่ใช่ธรรมที่เป็นเหตุ กุศลจิตเป็นเหตุให้เกิด กุศลวิบากซึ่งเป็นผล อกุศลจิตหรืออกุศลกรรมก็เป็นเหตุที่จะให้เกิดอกุศลวิบาก ซึ่งเป็นผล และสำหรับอีกประเภทหนึ่ง คือ กิริยาจิตและเจตสิก หมายความว่าถึงจิต และเจตสิกนั้นไม่ใช่เหตุ คือ ไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่ผลคือไม่ใช่วิบากด้วย



เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่เกิดจนตายสืบมาไม่ว่าจะในสังสารวัฏฏ์ที่ยาวนานจนถึงปัจจุบันชาติและต่อไป ธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศลก็เป็นกุศล ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลก็เป็นอกุศล ธรรมทั้งหลายที่เป็นวิบากก็เป็นวิบาก ธรรมทั้งหลายที่เป็นกิริยาก็คือกิริยา เพราะฉะนั้น กว่าที่จะละการยึดถือสภาพธรรมก็โดยการที่จะต้องเข้าใจขึ้นในเรื่องของธรรมที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนี้โดยละเอียด จึงจะเป็นพื้นฐานที่สติจะสามารถระลึกและรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมนั้นจริง ๆ

เช่น ลักษณะของโลภะ เป็นสภาพที่ติดข้องพอใจเพติดเพลิน ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ มีมาก และถ้าไม่กล่าวถึงลักษณะของโลภะว่าเป็นอกุศล มีใครที่คิดจะละโลภะบ้างไหม ติดข้อง พอใจ ยินดี เพติดเพลิน สนุกสนาน ไม่มีใครเลยที่จะเห็นว่าโลภะนั้นเป็นอกุศล เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจว่า ธรรมใดเป็นอกุศล ธรรมใดเป็นกุศล ธรรมใดเป็นวิบาก ธรรมใดเป็นกิริยา จึงมีประโยชน์ที่จะทำให้ปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น

สำหรับปกิณณกเจตสิก ๖ ดวง คือ วิตกเจตสิก ๑ วิจาร์เจตสิก ๑ อธิโมกขเจตสิก ๑ วิริยเจตสิก ๑ ปีติเจตสิก ๑ ฉันทเจตสิก ๑ ในบรรดาปกิณณกเจตสิก ๖ ดวงนั้น วิริยเจตสิกเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่เมื่อเจริญขึ้นทางฝ่ายกุศลแล้วจะเป็นวิริยบารมี เป็นบริวารของปัญญาที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ วิริยเจตสิกนั้นเกิดเป็นประจำ ยกเว้นอเหตุกจิตเพียง ๑๖ ดวงเท่านั้นที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น วิริยะที่กำลังเกิดในขณะนี้เส้นทางฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศล ถ้าเป็นทางฝ่ายอกุศล ไม่เป็นบารมีเลย ซึ่งทุกท่านก็พอจะสังเกตเห็นวิริยะที่เป็นไปในโลภะเป็นส่วนใหญ่ได้

เวลาที่มีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตา ปรรณนาที่จะเห็น ขณะนั้นมีวิริยะที่จะสร้างสิ่งสวยงามที่ปรรณนาจะดูให้เกิดขึ้น นี่เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ซึ่งวิริยะเป็นปกิณณกเจตสิกเกิดกับกุศลจิตก็ได้ อกุศลจิตก็ได้ แต่เมื่อเกิดกับอกุศลจิตเป็นประจำมานานแสนนานแล้ว ก็ควรจะเห็นประโยชน์ของวิริยบารมีว่า แทนที่จะ



เพียรในทางอกุศล ก็ควรเพียรเพื่อที่จะให้วิริยะนั้นเป็นวิริยบารมี เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะพิจารณาลักษณะของวิริยเจตสิกซึ่งกำลังเกิดอยู่ในขณะนี้ด้วย

ข้อความใน **อัฐุสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์** มีข้อความว่า

วิริยะมีอุตสาหะเป็นลักษณะ

มีการอุปถัมภ์สหชาตธรรมทั้งหลายเป็นระยะ คือ เป็นกิจ

มีความไม่ท้อแท้ใจเป็นปัจจุพื้นฐาน

มีความสลัดใจเป็นปทัพื้นฐาน

ถ้าจะดูวิริยะที่พอจะเห็นได้ คือ ในขณะที่ยืนยันหมั่นเพียร ซึ่งตรงกันข้ามกับขณะที่เกียจคร้าน แต่โดยอภิรกรรมคือธรรมที่ละเอียดที่ทรงแสดงไว้ถึงเจตสิกที่เกิดขึ้นกับจิต จะเห็นได้ว่า แม้ในขณะที่กำลังเกียจคร้านก็มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่เป็นวิริยะในทางเกียจคร้าน เป็นไปได้ไหม

ไม่มีใครอยากจะยืนยันเท่าไร ขึ้นก็เกียจสบายกว่า จริงหรือไม่จริง เพราะฉะนั้น แม้ในขณะที่กำลังเกียจคร้านก็มีวิริยะที่จะเกียจคร้านต่อไปอีก แสดงให้เห็นว่า ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ ที่ควรต้องพิจารณาแม้แต่ลักษณะ ระยะ คือ กิจ ปัจจุพื้นฐาน คือ อาการที่ปรากฏ และปทัพื้นฐาน คือ เหตุใกล้ให้เกิด

สำหรับลักษณะของวิริยเจตสิกอีกประการหนึ่ง ซึ่งหลายท่านอาจจะไม่ได้พิจารณา ซึ่งข้อความใน **อัฐุสาลินี จิตตูปปาตกัณฑ์** มีว่า

ความเป็นผู้กล้าหาญ คือ การกระทำของคนกล้าหาญ และความไม่ย่อหย่อนนั้นเป็นลักษณะของวิริยเจตสิก

มี ๒ คน คนหนึ่งกล้า คนหนึ่งขลาด แต่โดยอภิรกรรม แม้คนขลาดก็ต้องมีวิริยะที่จะขลาด แต่คนกล้าจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะของวิริยะชัดเจนว่า ต้องเป็นผู้มีความเพียรที่จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ ไม่ว่าจะมียุบสรรค หรือมีอันตรายอย่างไรก็ตาม ความกล้าหาญนั้นเป็นลักษณะของวิริยเจตสิก ซึ่งถ้าเป็นไปในทางฝ่ายกุศล วิริยะนั้นก็จะถึงฐานะของความเพียรอินทรีย์ คือ เป็นวิริยอินทรีย์ เมื่อเกิดร่วมกับศรัทธา



สติ สมาธิ ปัญญา และเมื่อเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ก็เป็นสัมมาวายามะ เป็นความเพียรชอบที่จะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติ ในขณะนี้ตามความเป็นจริง และเมื่อมีปัญญาเพิ่มขึ้น วิริยะนั้นก็เป็นวิริยพละ มีกำลัง ไม่หวั่นไหวที่จะพิจารณารู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทุกเหตุการณ์ ไม่มีการคิดว่า ขณะนี้จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมไม่ได้





๑๘๘๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๓๒



อรรถสาธิต จิตตูปปาตกัณฑ์ อธิบายวิธีอินทรีย์เพื่อให้ทุกท่านได้ตรวจสอบ
ลักษณะของวิริยเจตสิก ซึ่งมีข้อความว่า

ความเป็นไปแห่งความกล้า ชื่อวิริยะ หรือการกระทำของคนกล้า เป็นวิริยะ

ท่านผู้ฟังกล้าหรือขลาด นี่เป็นการที่จะทดสอบ วันหนึ่ง ๆ มีความกล้าอะไรบ้าง
หรือเปล่า กล้าที่จะพูดในสิ่งที่ถูก หรือกล้าที่จะเป็นผู้ที่สุจริตโดยไม่กลัวต่อความ
เดือดร้อน ความลำบาก ความขัดสน ความยากจนหรือเปล่า นี่เป็นการแสดงให้เห็น
ถึงลักษณะของวิริยะ หรือบางท่านก็กล้าที่จะแสดงเหตุและผลของธรรมโดยที่ไม่เกรงว่า
จะไม่เป็นที่รักของคนพาล หรืออาจจะมีคนที่เข้าใจเจตนา นั้นผิดก็ได้ แต่
ธรรมก็คือธรรม ตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ผู้ที่กล้า จะเห็นการกระทำที่กล้าได้
ทุกอย่าง ทั้งในทางโลกและในทางธรรม

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิริยะ เพราะให้ดำเนินไป คือ ให้เป็นไปด้วยวิธีคือค่อย
ได้แก่ อุบาย (หมายถึงความฉลาด)

วิริยะนั้นแล ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ เพราะอรรถว่า เป็นอธิบดี โดยครอบงำ
ความเกียจคร้านได้

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ เพราะครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะ
การปกครอง

วิริยะกำลังเกิดกับทุกท่าน แต่ถ้าพระธรรมไม่ทรงแสดงไว้ไม่มีทางที่จะรู้จัก
ลักษณะของวิริยะโดยนัยประการต่าง ๆ ได้ แม้แต่ว่า ชื่อว่าเป็นอินทรีย์ เพราะ
ครอบครองความเป็นใหญ่ในลักษณะการปกครอง ขณะใดที่กุศลจิตเกิด หรือท่าน



กำลังทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้วยความขยันอดทน ให้ทราบว่า มีวิริยเจตสิกซึ่งกำลังประกอบอยู่ในขณะนั้น กิจกรรมงานนั้นจึงกระทำไปโดยที่ไม่ทอดยได้

วิริยะนั้นแลเป็นอินทรีย์ จึงชื่อว่าวิริยอินทรีย์ ก็วิริยะนั้นมีการอุปถัมภ์ค้ำจุนเป็นลักษณะ และมีการประกอบเป็นลักษณะ ผู้อบรมเจริญปัญญา ผู้ได้รับความอุปถัมภ์ด้วยการอุปถัมภ์คือวิริยะ ย่อมไม่เสื่อม คือ ไม่เสื่อมรอบจากกุศลธรรมทั้งหลาย เช่นเดียวกับเรือนเก่าย่อมทรงอยู่ได้เพราะมีเครื่องค้ำจุน คือ เสาที่เอามาใส่ ฉะนั้น

ขณะนี้ถ้าใครเบื่อ ใครขี้เกียจ ใครว่อง ใครทอดย ให้ทราบได้ว่า เหมือนเรือนเก่าซึ่งกำลังผุพัง เพราะไม่สามารถที่จะตั้งอยู่ หรือดำรงอยู่ หรือดำเนินไปในกุศลทั้งหลายได้ เพราะฉะนั้น วิริยเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่มีลักษณะอุปถัมภ์ค้ำจุน และมีการประกอบเช่นเดียวกับเรือนเก่าที่ต้องเอาเสาเอามาใส่ จึงประกอบให้เรือนนั้นให้ตั้งอยู่ได้

ในเบื้องต้น พึงทราบความที่วิริยะนั้นมีการค้ำจุนเป็นลักษณะ

ท่านทรงแสดงอุปมาหลายอย่างเพื่อให้เข้าใจลักษณะสภาพของวิริยเจตสิกซึ่งกำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนี้

เหมือนอย่างว่า เมื่อกองทัพน้อยกับกองทัพใหญ่ทำสงครามกัน กองทัพน้อยถอยร่น ลำดับนั้นเขาก็จะกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ พระองค์ก็จะพึงส่งคนและพาหนะไปให้ กองทัพของพระองค์ที่มีพลและพาหนะนั้นสนับสนุน พึงยังกองทัพของข้าศึกให้กลับพ่ายแพ้ได้ ฉะนั้น วิริยะก็ฉนั้นนั้น ย่อมไม่ทำให้สัมปยุตตธรรมทั้งหลายทอดย ท้อแท้ ย่อมยกคือประกอบสัมปยุตตธรรมเหล่านั้นไว้ เพราะฉะนั้น ท่านกล่าวว่า วิริยะมีการประกอบไว้เป็นลักษณะ

พอที่จะรู้สึกใหม่ว่า ต้องมีวิริยะในขณะที่กำลังฟังด้วย เพราะเดี๋ยวก็จะผลเป็นอกุศล หรืออาจจะคิดเรื่องอื่น แต่วิริยะประกอบให้สนใจในสิ่งที่กำลังฟัง ให้พิจารณาเกิดความเข้าใจขึ้น



ถ. คำว่า ปกิณณกะ แปลว่าอะไร

ส. ขอเรียนถามท่านอาจารย์สมพร นี่ก็เป็นวิริยะในการถาม วิริยะในการที่จะค้นคว้า

สมพร คำว่า ปกิณณกะ มีความหมายหลายอย่าง ในที่นี้ปกิณณกะ แปลว่า กระจาย คือ กระจายอยู่ในกุศลบ้าง อกุศลบ้าง วิบากบ้าง กิริยาบ้าง ปกิณณกะอีกอย่างหนึ่งแปลว่า เบ็ดเตล็ด ก็ได้ มีความหมายหลายอย่าง

ส. วิริยะดี ทำให้เข้าใจความหมายของปกิณณกะ ซึ่งแต่ก่อนนี้อาจจะหลงลืมไป ก็ต้องอาศัยวิริยะประคองอุปถัมภ์ให้เข้าใจคำนี้ ฟังอีกบ่อย ๆ ก็จะได้

ถ. สัตว์ดิรัจฉานมีวิริยะหรือเปล่า

ส. ถ้าโดยปรมาตมธรรมเป็นจิต เจตสิก รูป เห็นมีไหม มี ขณะที่เห็น วิริยเจตสิกไม่ได้เกิดร่วมด้วย ขณะที่เห็นสัมผัสปฏิจันนะ สันตึระณะ วิริยเจตสิกไม่ได้เกิดร่วมด้วย และขณะที่เป็นปัญจทวาราวชชนะ วิริยเจตสิกก็ไม่ได้เกิดร่วมด้วย

เพราะฉะนั้น สำหรับเหตุกจิต ๑๘ ดวง มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยเพียง ๒ ดวง เท่านั้น คือ มโนทวาราวชชนจิตและหสิตุปปาทจิต

ถ. เกิดเป็นคนซีวิตแสนจะยุ่ง สัตว์ดิรัจฉานไม่ยุ่งเหมือนอย่างคน ตื่นขึ้นมาตอนเช้า เราต้องคิดทุกอย่าง ต้องทำ แต่สัตว์ไม่ต้องทำอะไร อาจารย์คิดว่าเขาจะดีกว่าคนไหม

ส. นำอิจาหรือ

ถ. หนูคิดว่า เขาไม่ต้องคิด แต่ทำไมเราจะต้องคิดยุ่งทั้งวัน

ส. ถ้าคิดว่าสัตว์สบายกว่า ไม่ต้องอาบน้ำ ไม่ต้องแปรงฟัน ไม่ต้องบริหารร่างกาย และถ้าเป็นสัตว์เลี้ยงก็มีนาย ซึ่งความจริงแล้วก็ไม่ใช่ สัตว์เป็นนาย เพราะว่าผู้เลี้ยงต้องดูแลรักษาตั้งแต่อาบน้ำจนกระทั่งให้อาหารทุกอย่างหมด แต่ดีไหม เป็นสัตว์

ถ. บางครั้งหนูก็คิดว่า ดีเหมือนกัน แต่ก็คิดว่า เป็นมนุษย์เรามีทางที่จะเจริญสติปัญญาไปทางพระนิพพาน คิดอีกที เราก็ดีกว่า



ส. เวลาที่มีธรรมทางวิทย์ และทุกบ้านก็มีสัตว์ จะรู้สึกว่าเป็นอะไรดีกว่า คือ คนมีโอกาสที่จะได้ฟังและพิจารณาเข้าใจ กุศลจิตเกิด แต่สัตว์ ตลอดชาติที่เป็นสัตว์ แม้มีการได้ยินก็ไม่สามารถเข้าใจธรรมนั้นได้เลย

ถ. บางครั้งก็คิดว่า เกิดเป็นตัวไรหรือตัวอะไร ๆ ก็ดีเหมือนกัน ไม่ต้องยุ่ง

ส. เพราะฉะนั้น คิดใหม่ โยนิโสมนสิการว่าเป็นอะไรดี

อีกตัวอย่างหนึ่งในเรื่องของวิริยะ ซึ่งเป็นบริวารของปัญญา ข้อความใน **ขุททกนิกาย มหานิทเทส อรรถกถาอัฐกวรรค กามสูตรนิทเทสที่ ๑** มีข้อความว่า

ท่านพระสารีบุตรแสดงการอบรมเจริญบารมีเพื่อดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ถึงความเป็นพระอรหันต์ว่า เหมือนอย่างว่า มีนคร ๒ นคร คือ โจรนคร ๑ เขมนคร ๑

ครั้งนั้น นายทหารใหญ่คนหนึ่งเกิดความคิดว่า โจรนครนี้ยังตั้งอยู่ตราบไธ เขมนครย่อมไม่พ้นภัยอันตรายนั้น เราจะทำโจรนครให้ไม่เป็นนคร เขาสวมเกราะ ถือดาบเข้าไปยังโจรนคร เอาดาบฟันเสาะระเนียดซึ่งเขายกขึ้นไว้ที่ประตูนคร ทำลายที่ต่อบานประตูและหน้าต่าง ถอนลิ้มสลัก ทำลายกำแพง ถมคู เอาธงที่ยกขึ้นเพื่อ ความสง่างามของนครลง เอาไฟเผาไหม้แล้วเข้าเขมนคร ขึ้นบนปราสาท แวดล้อมไปด้วยหมู่ญาติ บริโภคโภชนาหารที่มีรสอร่อย ชันไธ ข้ออุปไมยก็ฉันนั้น สักกายทิฐิผู้โจรนคร นิพพานคุณเขมนคร ผู้อบรมเจริญภาวนาคุณนายทหารใหญ่ ที่คิดว่า เครื่องผูกคือสักกายทิฐิยังผูกพันอยู่ตราบไธ ก็ยังไม่พ้นภัยตรานั้น

เพราะฉะนั้น อกุศลธรรมที่จะต้องดับก่อน คือ สักกายทิฐิที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน

ต้องเป็นปัญญาที่เห็นจริง ๆ ว่า โจรนครกับเขมนครต่างกัน เขมนครนั้นสงบ แต่โจรนครนั้นเดือดร้อน วุ่นวาย กระสับกระส่าย เพราะฉะนั้น ถ้ายังมีความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล จะพ้นความกระสับกระส่าย ความเดือดร้อน ความกังวล ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้



นอกจากนั้น ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาที่จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระโสดาบันรู้แจ้ง อริยสัจธรรมนั้น อย่างมากอีก ๗ ชาติก็จะบรรลุคุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ซึ่งไม่มีการเกิดอีกเลย ต้องเป็นผู้ที่เห็นว่า กิเลสและความทุกข์ทั้งหลายอยู่ที่อัสสาส คือ ที่นามธรรมและรูปธรรมนี้เอง เพราะฉะนั้น การที่จะหมดกิเลส หมดทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉท ก็คือไม่มีนามธรรมและรูปธรรมอีกต่อไป ซึ่งจะเป็นไปได้ ด้วยบารมีหนึ่งซึ่งขาดไม่ได้ คือ วิริยบารมี

ท่านที่คิดว่า เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เช่น ตัวไร ไม่มีเรื่องกังวล ไม่ยุ่งยาก เหมือนเป็นมนุษย์นั้น ไม่ทราบว่าได้พิจารณาธรรมโดยแยบคายในเหตุผลด้วยวิริยะ ที่จะเห็นโทษของการเป็นสัตว์ดิรัจฉานละเอียดเพิ่มขึ้นอีกบ้างไหม

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียด และสามารถพิจารณาได้กว้างขวางโดยหลายนัย แม้ในเรื่องของวิริยเจตสิก ซึ่งจะทำให้เห็นความน่าอัศจรรย์ของสภาพธรรมทั้งหลาย ในขณะที่กำลังเกิดดับสับต่อกันอย่างรวดเร็ว และด้วยพระปัญญาที่พระผู้มีพระภาค ทรงตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงของสภาพธรรมนั้น ๆ พระองค์ได้ทรงแสดงว่า ขณะจิตไหนมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย และขณะจิตไหนไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แม้ในขณะนี้เอง สามารถที่จะพิจารณาเรื่องของวิริยเจตสิกได้ ตั้งแต่ปฏิสนธิขณะ คือ ขณะแรกที่จิตเกิดขึ้นในภพหนึ่งภพหนึ่ง เพื่อจะได้เป็นความละเอียดที่จะพิจารณา ให้เข้าใจว่า การเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานหรือเกิดเป็นมนุษย์อย่างไหนจะดีกว่ากัน โดยที่ ทราบความละเอียดแม้ขณะปฏิสนธิซึ่งต่างกัน

สำหรับปฏิสนธิจิตทั้งหมดมี ๑๙ ดวง ภูมิที่เกิดของจิตทั้งหมดมี ๓๐ ภูมิ ปฏิสนธิจิตที่เกิดในอบายภูมิมี ๔ คือ เกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นอสุรกาย มี ๑ ดวงเท่านั้น ไม่ว่าจะเกิดในนรกขุมไหน หรือว่าเกิดเป็นสัตว์ ประเภทใด เกิดเป็นเปรต เกิดเป็นอสุรกาย ปฏิสนธิจิตต้องเป็นอุเบกขาสันติริณ- อกุศลวิบาก ๑ ดวงเท่านั้นใน ๑๙ ดวงที่เป็นปฏิสนธิจิต



และสำหรับปฏิสนธิจิตที่เหลือ ๑๔ ดวงนั้น เกิดในสุคติภูมิ เพราะว่า เป็นผลของกุศล ที่เป็นอย่างนี้เพื่อที่จะได้ทราบว่า ในขณะที่ปฏิสนธิในอบายภูมินั้น ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย นี่เป็นความต่างกัน

เพราะฉะนั้น บรรดาปฏิสนธิจิต ๑๙ ดวงนั้น ๑ ดวงเกิดในอบายภูมิ ๑๔ ดวง เกิดในสุคติภูมิ และในปฏิสนธิจิต ๑๙ ดวง ๒ ดวงไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย แต่อีก ๑๗ ดวง มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

นี่เป็นการที่จะพิจารณาละเอียดขึ้นถึงสภาพของจิตที่ปฏิสนธิ ซึ่งทำให้ แต่ละบุคคลต่างกันไปตามภพ ตามภูมิ แม้ว่าปฏิสนธิจิตในภูมิของสัตว์ดิรัจฉานซึ่งมี อยู่ในโลกนี้มีปริมาณนับไม่ถ้วน และปฏิสนธิจิตในภูมิของมนุษย์ก็มีปริมาณนับไม่ถ้วน แต่แม้กระนั้น ด้วยพระปัญญาของพระผู้มีพระภาค ก็ทรงสามารถประมวลสภาพของ จิตที่ทําปฏิสนธิกิจในทุกจักรวาลว่า มีเพียง ๑๙ ประเภทเท่านั้น

สำหรับปฏิสนธิจิตที่ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยนั้น มีเพียง ๒ ดวง คือ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ทํากิจปฏิสนธิในอบายภูมิ ๔ และ อุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ๑ ดวง ทํากิจปฏิสนธิเป็นมนุษย์ในภูมิมนุษย์ หรือ ในสวรรค์ชั้นต้น คือ ชั้นจาตุมาหาราชิกา

แสดงให้เห็นว่า เมื่อกรรมได้กระทำไปแล้วต้องให้ผล ส่วนเจตสิกที่จะเกิด ร่วมด้วยกับปฏิสนธิจิตนั้น จำแนกไปตามประเภทของบุคคลที่เกิด เช่น ในอบายภูมิ อกุศลกรรมที่ทําแล้วทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นด้วยกายกรรม หรือวจีกรรม หรือมโนกรรม เมื่อให้ผลทําให้ปฏิสนธิจิตเป็นอุเบกขาสันตிரณอกุศลวิบาก ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะไม่ต้องอาศัยวิริยะเลย แสดงให้เห็นว่า ผลทั้งหลายเวลาที่จะเกิดขึ้นไม่ต้องมีการ ที่จะต้องไปพากเพียรใด ๆ ที่จะให้ผลเกิด เมื่อเหตุสมควรแก่ผล ผลก็ต้องเกิด

ขณะที่ทําอกุศลกรรม ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยกับอกุศลจิต ขณะที่ เป็น เหตุต้องมีวิริยะเกิดร่วมด้วย แต่เมื่อถึงกาลที่จะให้ผล ผลก็ต้องเกิด โดยไม่ต้องมีวิริยะ เกิดร่วมด้วย



สำหรับการเกิดเป็นมนุษย์ที่พิจารณาตั้งแต่กำเนิด เป็นผลของกุศลกรรมอย่างอ่อน เมื่อกุศลกรรมนั้นได้กระทำไปแล้ว ก็เป็นเหตุให้เกิดผล คือ กุศลวิบาก ทำให้อุเบกขาสันติริณกุศลวิบากจิตทำปฏิสันธิกิจเกิดขึ้นเป็นมนุษย์ หรืออาจจะเป็นเทพชั้นต้น โดยไม่ต้องมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

แสดงให้เห็นถึงกรรมและผลของกรรม ซึ่งเมื่อเหตุได้กระทำไปแล้ว ผลต้องเกิด และพระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงโดยละเอียดว่า ถ้าปฏิสันธิด้วยอุเบกขาสันติริณ-อกุศลวิบากหรืออกุศลวิบากจิตแล้ว ไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะฉะนั้น ผู้ที่เกิดในภูมิมนุษย์และในภูมิสวรรค์ที่ไม่ใช่พิจารณาตั้งแต่กำเนิด จะมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

แสดงให้เห็นความต่างกันตั้งแต่ปฏิสันธิ เพราะการที่จะมีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วยกับการที่จะไม่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย จะเห็นชีวิตที่ต่างกัน ผู้ที่เกิดในนรกก็ดี เกิดเป็นเปรตก็ดี เกิดเป็นอสุรกายก็ดี เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ดี สามารถที่จะขวนขวายทำกุศลได้ไหม ก็เป็นไปได้ยากมาก ไม่เหมือนกับปฏิสันธิจิตที่มีวิริยเจตสิกเกิดร่วมด้วย

อย่างสัตว์ดิรัจฉาน หรือกำเนิดอื่นในอบายภูมิ เกิดมาก็ต้องมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ แล้วแต่ว่าจะเป็นสัตว์ประเภทใด บางประเภทก็อาจจะขาดตาบ้าง หรือหูบ้างก็แล้วแต่ แต่เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องมีกรรมที่ทำให้มีการเห็น มีการได้ยิน มีการได้กลิ่น มีการลิ้มรส มีการรู้สิ่งทีกระทบสัมผัส ซึ่งก็ควรที่จะพิจารณาว่ามีทุกข์อะไรบ้างในกำเนิดที่ต่างกัน

ท่านที่กล่าวว่า เป็นสัตว์ดิรัจฉานดีกว่า ท่านก็เห็นความลำบากของชีวิตมนุษย์ว่า ต้องมีความกังวล และมีการขวนขวาย มีการแสวงหา มีการดำรงชีพ มีเรื่องที่จะต้องกังวลมากมายไม่เหมือนกับสัตว์ดิรัจฉาน แต่ขณะที่พิจารณาธรรมก็ต้องเป็นวิริยเจตสิกซึ่งเกิดกับกุศลจิตที่จะพิจารณาธรรมให้ละเอียดกว้างขวางออกไป ถึงชีวิตทุกชีวิตทุกภพว่า มีทุกข์อะไร ต่างกัน หรือเหมือนกันอย่างไร

